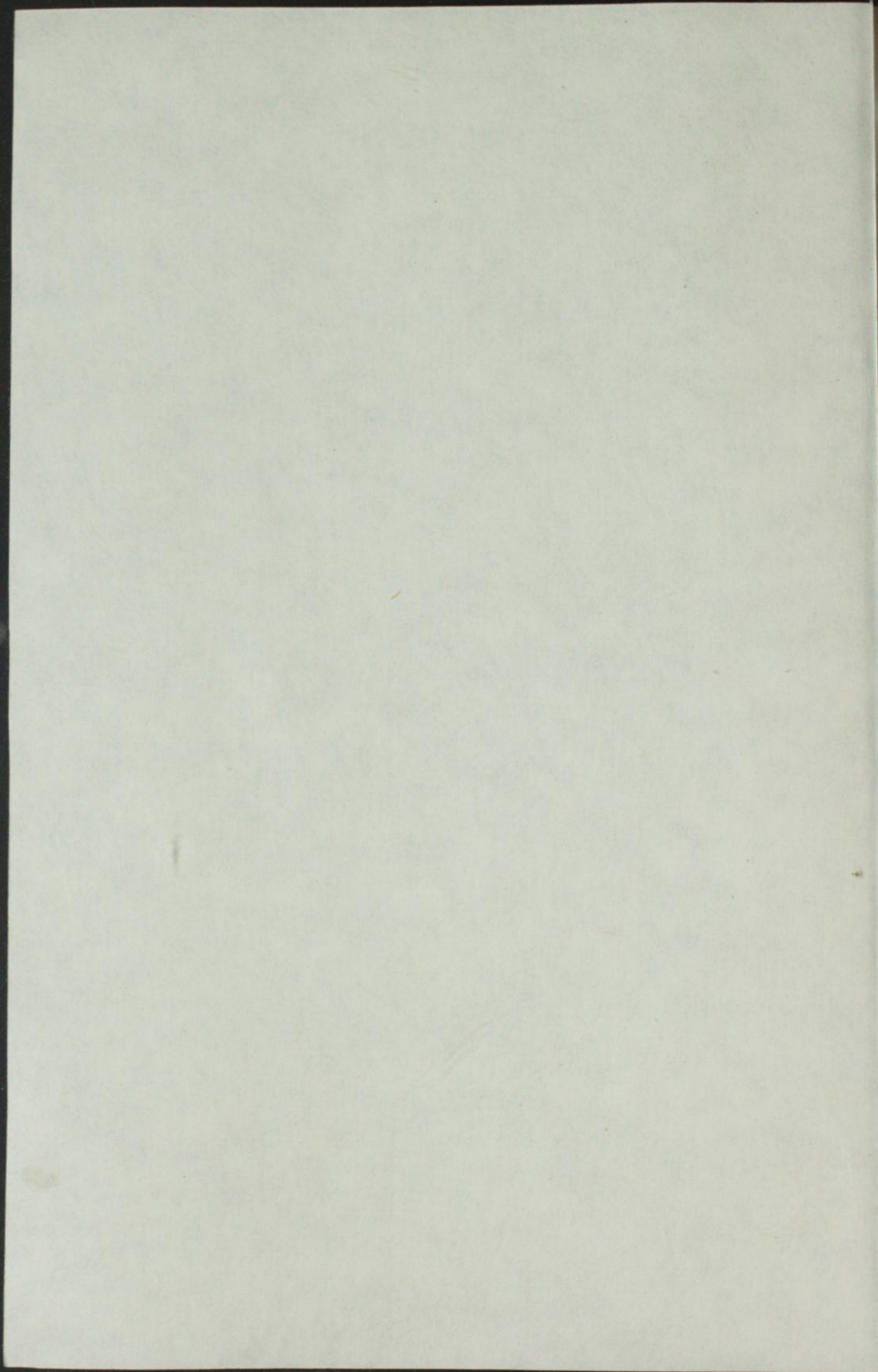
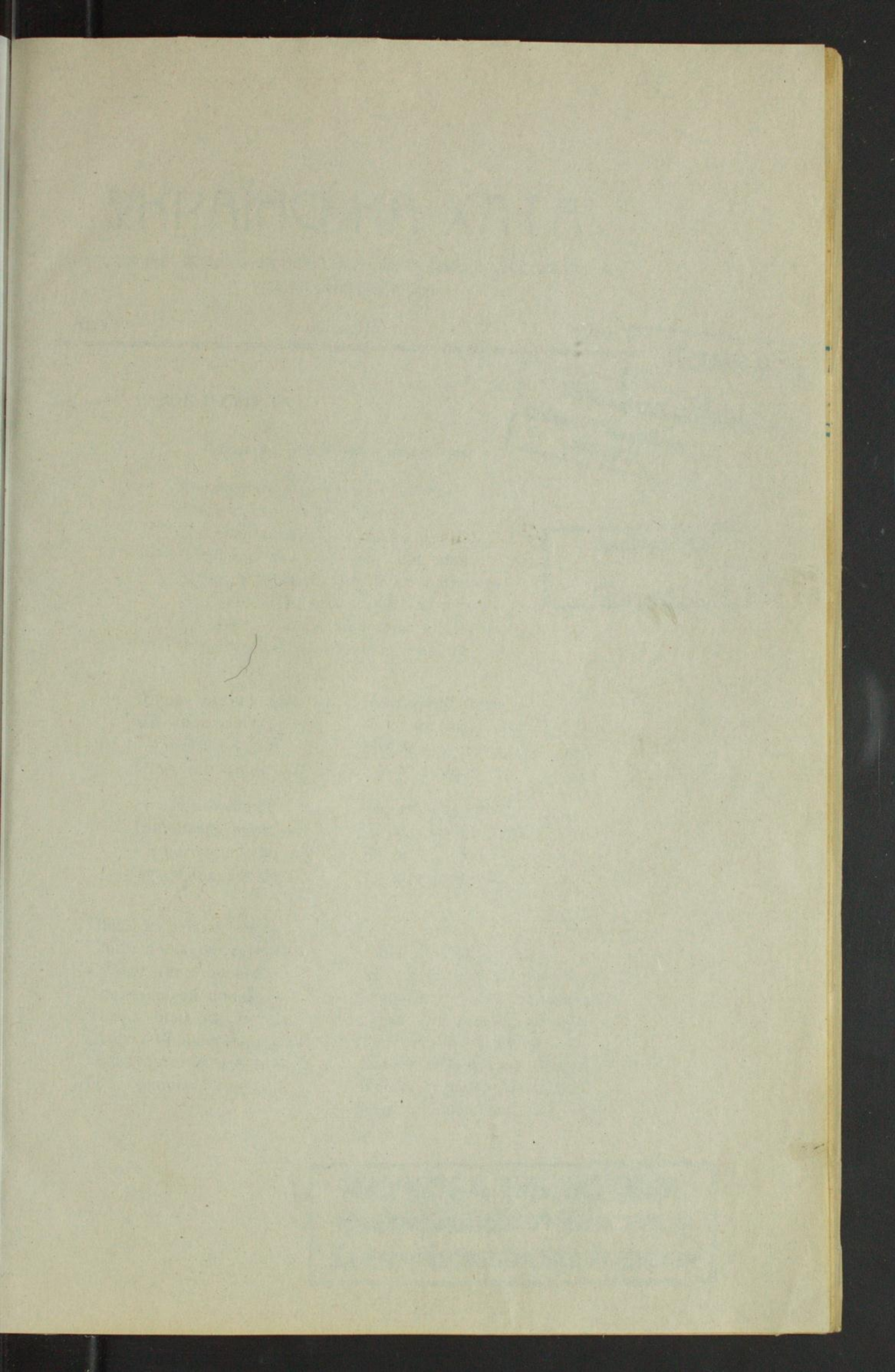

EP050
Y454

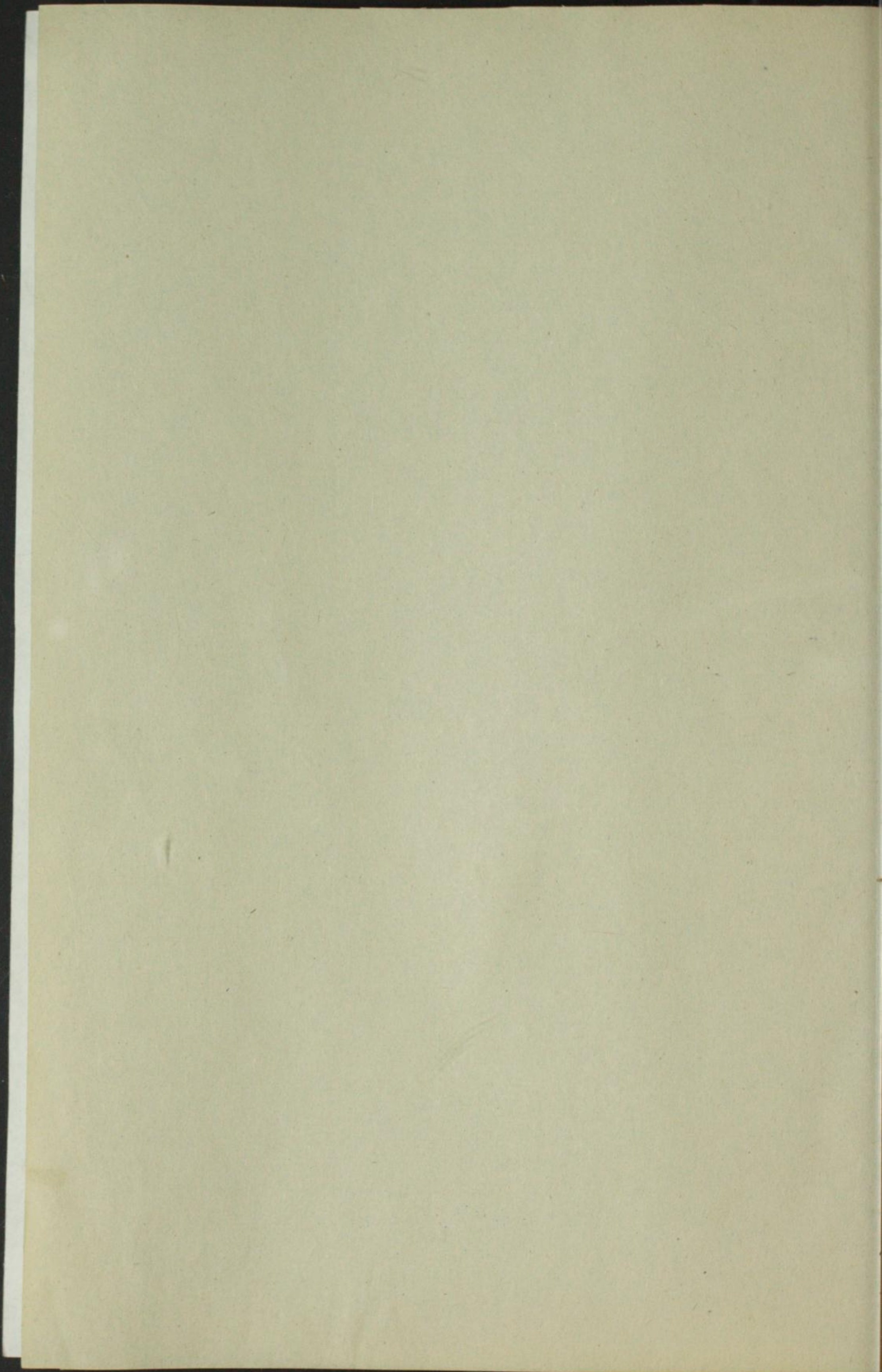

67 050
4454

УКРАЇНСЬКА ХАТА

ПОПУЛЯРНИЙ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ-ГРОМАДСЬКИЙ ІЛЮСТРОВАНИЙ
УКРАЇНСЬКИЙ МІСЯЧНИК.

Київ

річник II

1910.

Колекція

Бібліотека
Євгена Поговина
1930-2007

З циклу «РАЗОК НАМИСТА».

Дорогому побратимові Іванові Липі.

В кирей темній тихо суне ніч
І все в свої обійми загортає:
Як повновладно, впевнено рушає,
І світло дня жене від себе пріч.
Душа в трівозі, мов щось пречуває...
Аж ось... Що там чорніє на пуні?
Голгофа — і на ній марою виступає
Моя любов, розп'ята на хресті!

Дарунок від

Сенко О.Р.

Друже любий мій,
Що читаєш се,
Ти хоч зрозумій
Біль, що серце ссе.

Найгигчий удар —
Той що ззаду б'є,
Найгірший пожар —
Що у грудях е...

Найстрашніший гріх,
Найтяжча вина —
Се погорди сміх,
Зради трутизна.

Ох, горить, пече...
Друже любий мій!
Як то боляче —
Ти хоч зрозумій.

Нічка на землю упала
Синім прозорим серпанком.
Сумом душа оповита
Стомлені вії примкнула.
Тихо... Вона задрімала, —
Щастя їй мріється ранком...
Бідна душа сумовита,
Ніби дитина заснула.
.....

.....
Тихо. Важкою ногою
Хтось обережно ступає.
Хто се? чужий... незнайомий...
Став. Ані слова... ні згука...
Тіні снуютьвся юрбою...
Хтось ніби важко зітхає...
Крила простер Невідомий...
Хто се? Ні слова... О, мука!..

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА
Національного Університету
"Києво-Могилянська академія"

464692

Мій друже, дивуєшся ти
І робиш питання:
Як може кохання цвісти
На ґрунті страждання?

О, як ще, мій друже цвіте —
Бодай не казати!
Одна лиш порада на те:
Косою підтяти.

Знову ранок, знову світ,
Знову квіти і проміння,
І надії, і тремтіння,
І усмішка і привіт!

І що хочу, те зроблю,
Бо я сміливий і дужий,
Не схиляюсь я байдужий, —
Грім і блискавку люблю!

О, цей ранок буде мій,
Віг життя так мало взято,
А я хочу ще багато
У дорозі життєвій!

Душу вільну, молоду
Я на марне не розвію —
Я кохаю ясну мрію,
Я на зустріч сонцю йду!

Кров кипить... ставай на прю!
Хто відважний? хто завзятий?
Згинь-же, вороже проклятий!
Я бажанням *жить* горю!

Мій друже! я життя люблю
І з кожної хвилини
Собі ілюзію роблю,
Бо в тій хвилиності ловлю
Я щастя одробини.

Краса! На світі цім Краса —
Натхненна чарівниця,
Що відкриває небеса,
Вершить найбільші чудеса,
Мов казкова цариця.

Що є життя? Коротка мить!
Яке її набання?
Красою душу напоїть
І не вагаючись прожить
Для втіхи і кохання!

Її я славлю і хвалю
І кожну її хвилину
Готов віддати я без жалю!
Мій друже, я Красу люблю...
Як рідну Україну!

МИКОЛА ВОРОНИЙ.

* * *

Той, кого розлюбе мила,
В'яне, сохне від журби,
Опуска широкі крила
І вміра для боротьби.

Я не був любимий нею,
Я конаю і мовчу
І з піснями над землею
Все кудись лечу й лечу.

О. ОЛЕСЬ.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА
Національного Університету
"Києво-Могилянська академія"

ТАЄМНА ПРИГОДА.

Це була досить чудна історія.

Довгалю треба було на якийсь час сховатись. Йому добули паспорта й випровадили в один великий город, розміркувавши, що в людному місті його велика, міцна постать в коротких штанях і зачучвереною головою не буде так кидатись в очі, як в селі або якомусь містечку. Особливістю Довгаля були його короткі штани: які б довгі він не одяг, через місяць вони вже були короткі. Це була тайна ніг його і з цим боротись було не можливо.

Довгаль оселився на шумній улиці, по якій ходили трамваї, а на тротуарах з ранку до пізнього вечера шаркали ноги прохожих. Цілий день він сидів у кімнаті, схилившись над книжками й потираючи своїм звичаєм лоба, а ввечері недбало обтирав рукавом, завжди чогось забруднений капелюх, натягав його на голову і, незграбно пересуваючи ноги, виходив на улицу. Тут він зупинявся перед вікнами магазинів, роздивлявся товари й добродушно посміхався, як людина, якої ці товари не торкаються, але все таки цікаво подивитись, чим займаються всі ці істоти, що шаркають оттут круг його, що сидять за тими вікнами, хвилюються з серйозними фізіономіями зза цих штучок, виставлених на вікнах, і навіть все життя проводять з ними.

Потім заклавши руки за спину йшов далі і теж добродушно посміхався всьому, що бачив. На поліцаїв дивився з дитячою настороженністю, заклопотано застібав піджака і поспішав поминути їх. Поминувши, закладав знов руки за спину й дивився на світ з прихильністю та інтересом.

Так гуляв він кожний вечір і кожним вечером був задоволений.

І от, гуляючи, він з деякого часу почав помічати на розі двох улиць під стінкою будочки з цигарками і зельтерською водою якусь жіночу постать. Лиця її добре роздивитись не можна було, тільки видно було великі очі, які пильно з ніг до голови оглядали кожного мужчину; женщин же пропускали цілком байдуже. Одягнена була в темне, в простому чорному капелюшку і завжди з зонтиком в руках, яким вона неухважно постукувала по тумбочці.

Мужчини не пропускали її поглядів без уваги й теж дивились на неї. Деякі озирались, де які починали йти помалу, потім помалу ж вертались, зазирали їй в лице і нерішуче усміхались. Траплялись сміливіщі й заговорювали з нею, щось натякаючи про очі, які могли б зогріть не тільки будочку, але й чие небудь серце. Але

постать нічого не відповідала, чудно іноді посміхалась і ніби все ждала когось.

Довгаля вона зацікавила. Може через те, що пильніше ніж на кого другого, подивлялась на його? Хто його зна. Але він почав навіть обсмикувати до низу штани, виходячи гулять, і зачісував перед зеркалом кудлату й руду, як клоччя з льону, бороду. Ні те, ні друге йому, розуміється, не вдавалось зробити як слід, але він почував себе більш підготовленим хоч би й до розмови з цією таємною постатю.

Та чого б йому, справді, не ввійти в розмову з нею? Отто! От візьме, підійде й заговорить. А потім підуть і будуть удвох уже гулять. І нічого в тому не буде ні дивного, ні особливого.

Але проходячи повз жінчину, він мимоволі робився страшенно серйозним, настороженим і в ногах почував якусь вагу й непевність, думаючи весь час, що вона озира його своїми чудними уважними очима. Так тягнулось довгенько.

Але раз в один вечір, коли накрапав осінній дощик і поліцаї напнули на голови блискучі, чорні капюшони плащів, а на улиці з'явилися мокрі шари зонтиків, жінчина раптом підійшла до його й одривисто, напружено сказала:

— Драстуйте. Хочете погулять зо мною?

Довгаль розтерняно й поспішно підняв капелюха й забурмотів щось.

— Ви нічого не маєте проти, що я підійшла до вас... так... без церемонії?

— О... Чого ж?... Я так... Я й сам...

Довгаль для чогось навіть почав застібати піджак, але, згадавши, що в застібнутому піджаці, штани його здаються ще коротшими, ростібнувся.

Жінчина ж уважно прудко роздивлялась його лице. Сама була ні гарна, ні погана і зовсім не накрашена, як чогось уявляв собі весь час Довгаль.

— Ви кожний вечір гуляєте?... — сказала вона, усміхнувшись.

— Атож... Кожний вечір... Та ви ж бачили самі...

— А ви мене помічали?

— А як же... Вас усі помічали.

Жінчина посміхнулась. Потім закусила губу й знов озирнувши Довгаля, рішуче сказала:

— А знаєте що? Дощ іде. Може б, ми десь заховались? Га?

Довгаль озирнувся й побачив, що справді йде дощ.

— Ага... Треба сховатись. Так що ж? ходімте до мене, коли ви...

Він пам'ятає, що жінчина якось злякалась і хапливо проговорила:

— Ні, ні. Лучче ми зайдемо в якийсь отель. Добре? Ніби ми з вакзала... Чоловік і жінка.

І пильно глянула на його.

Довгалеві якось чудно замерло в грудях, але не встиг нічого подумати і згодився. Так само якось не встиг він здати собі справи в тому, як вони ввійшли в один отельчик, котрий жінчина, очевидно, вже знала, і опинились в поганенькому номері з ліжком без покривала й з плямами на матраці. Номерний заткнув пматочок свічки в підсвішник, зашморгнув занавіску на вікні й запитав:

— Прикажете самовар?

— Ні... Дайте білизну на ліжко... І більше нічого — коротко сказала жінчина й почала роздягатись.

— Слушаю...

Довгаль машинально повісив капелюх на вішалку й стояв посеред хати. Діялось щось не зовсім звичайне, несподіване — але не можна сказати, щоб неприємне.

— Сідайте! — знов чудно про себе якось посміхнулась жінчина, поправляючи зачіску, не дивлячись у дзеркало. І знов озирнула Довгалья, немов при свічці вже хотіла переконатись, чи не помилилась там на улиці. Видно, не помилилась, бо знов чудно посміхнулась і сказала:

— Та сідайте, чого ви стоїте... Будем говорить. Тільки я вас попережаю: можна говорить про що хочете: про політику, філософію, торгівлю, що хочете і не можна говорить про те, хто ми, звідки й як. Розумієте?

Довгаль сів і знов щось пробурмотів. Йому не часто траплялись такі оказії; він, по правді сказати, навіть ні одної такої історії не міг би пригадати в своєму життю! З повіями йому доводилось бувати і в „домах“, і в отельчиках, але ця жінчина зовсім не робила вражіння повії або похотливої істоти. Очевидячки, була людина інтелігентна: політика, філософія й таке инше. Говорила просто, трошки, може з ніяковістю, але почувалось, що в цьому всьому не бачить нічого поганого. От тільки ця чудна посмішка.

Прийшов номерний, послав постіль і вийшов.

Довгаль скося поглядав на білу простиню і в грудях йому ще більше замірало.

Раптом жінчина сіла на ліжко й показавши рукою на місце коло себе сказала:

— Сідайте тут.

Трошки почервоніла сама і, видно, хвилювалась.

Довгаль нерішуче замнявся, потім незграбно пересів і хотів щось сказати, але зробив тільки горлом, ніби ковтнув щось і не сказав нічого.

Обом було, очевидячки, дуже тяжко — ніяково.

— Ви... ви любите осінь? — раптом хрипло сказала вона і прокашлялась.

Довгаль ворухнувся, ліжко задзвеніло пружинами, але він зібрався з силами й промовив:

— Да... Люблю. Осінь... це рай...

І замовк.

Женщина поривчасто встала.

— Фу, які ми!

Потім зразу рішуче повернулась до його, сіла знов і холодно, навіть з гордою злістю сказала:

— Ви — здорові?

Довгаль непорозуміло глянув на неї.

Але вона твердо дивилась йому в очі.

— Я вас питаю: ви здорові? Венеричної хвороби немає у вас?

Довгаль так почервонів, що борода його стала страшенно жовта, а вуха оранжеві.

— Ні... Я — здоровий...

— Я вам вірю. Ви робите вражіння порядної людини. Хочете з мною... зостатись тут на ніч?

Довгаль рішуче розтервся.

— Я вас питаю прямо і ясно: хочете чи ні? Ну говоріть.

Довгаль пробурмотів, що хоче. Він боявся не догодити їй, — вона так сердито й грізно дивилась на його.

Після того вона зразу ж загасила свічку й звеліла йому роздягатись.

Довгаль покійно й навіть з невеличким страхом хутко роздягся й ліг, — йому разів два промиготіла думка, що вона — божевільна.

Женщина (це почувалось в темноті) роздягалась з тою ж рішучістю і, мабуть, все також посміхалась.

— І, взагалі, ви здорові цілком? Туберкульозу не маєте? Говоріть правду — раптом обривисто проговорила близько над ним.

Він заворушився й поспішно сказав:

— Ні... Я той... я зовсім здоровий...

Ставало навіть моторошно. Вона немов наймала його кудись, чи до дітей своїх за репетитора, чи який чорт. Одну хвилину йому захотілось встать, одкинуть к чорту покривало з ніг і сказати, твердо, рішуче й навіть строго сказати їй:

— Слухайте! що це за комедія, нарешті!! Я, розумієте, так не можу... Це — єрунда! От що!

Але чомусь не встав і не сказав. А коли вона підняла покривало й лягла коло його, серце йому важко й з холодним заміранням застукало...

Темнота надала йому трохи сміливості, але навіть обійми нічого не пояснили й не вивели його з якогось хвилюючого приголомшення: ця жінка не була навіть жагучою, сладострастною натурою. Вона хутко заснула, чи, може приставилась, що спить, і Довгаль боявся навіть як небудь торкнуть її. Притулившись до самої стіни, він майже всю ніч пролежав нерухомо, не сплочи й не виходячи з свого непорозуміння.

Ранок теж не дав йому нічого нового: вона навіть не дозволила розгледіти себе, як слід. Швидко, й одвернувшись од його одяглась, наказавши йому не вставати й не дивитись на неї, наче пила капелюх і, вже повертаючись виходити, вчорашнім одривистим, холодно-недбалим тоном промовила:

— Через два дні хочете прийти сюди?

Довгаль кашлянув, зібрався з силами й, не повертаючись до неї, але вічливо посміхаючись в стіну, заговорив:

— Я, розуміється, той... Але... бачите, мене трошки так сказать... це все... дивує... Ви вибачте, але я все таки хотів би знати... Ви самі розумієте, що...

— Вам нічого знать! — зараз же ще холодніше перебила вона. — Що вам треба знать? Нічого не треба! Я вас питаю: ви хочете прийти в п'ятницю? Хочете, — приходьте, не хочете, так і скажіть. Ну?

— Я... Ви дозволите повернутись до вас? Так, якось балакати не знаю.

Вона не зразу одповіла, — чи вагалась, чи що.

— Ну, можете повернутись... — нарешті дозволила.

Довгаль соромливо закутався по шию в покривало, повернувся й з несмілою конфузливою цікавістю глянув на неї. Прямо в очі йому твердо, серйозно й з легкою ніби насмішкою дивились великі, сірі, гарні очі. Але губи не посміхались. Лоб високий, упертий. Підборіддя ніжне, з виразом чогось дитячого, теплого. Бліда.

— Ну, роздивились? — нетерпляче, з легким усміхом сказала. — Тепер відповідайте: прийдете?

— Прийду. Але я хотів би...

— В дев'ять годин вечора. Прямо сюди йдіть. Візьміть номер і ждїть мене. Коли я прийду раніше, я вас буду ждати. До побачення!

І не глянувши більше на його, не слухаючи його, вийшла з номера.

Розуміється, Довгаль був рішуче приголомшений. Головне, що це все вийшло так несподівано; він міг би поводитись далеко солідніше, розумніше, ну хоч би трохи вільніше, як би це все було не так раптово й надзвичайно. Але тут... Ця жінчина рішуче не була повією! Вона не була й розпусницею, це — ясно, навіть похотливою не була вона. Що до грошей... Ну, це просто почувалось, що як би він хоч натякнув їй про це, вона б, не довго думаючи, дала б йому по фізіономії. Так уже зо всього почувалось; так що ця думка ні разу й не стала перед ним серйозно.

Що ж за чорт?! Що за людина? Чого їй треба було? Шпик? Але ж вона сама сказала, щоб не розпитувать ні про що?

Довгаль рішив купити нові штани, постригтись, поголитись взагалі прибратись на п'ятницю. В довгих штанах він завжди чуввав себе якось вільніше, упевніше, сміліше.

Читалось йому ці дні погано, а гулялось вечорами ще гірше. Скучно було і вулиці були занадто довгі та шумливі, а саме ходіння по них уявлялось просто безцільним і нудним. Чудної жінчини не було вже нігде.

Вона вже ждала його в п'ятницю. Той самий номерний стрів Довгаля перед отельчиком і байдуже, з сонною пикою провів до номера, де вона чекала на його. Номерок був той самий. Так само проти ліжка висіло засижене мухами дзеркало і в йому було видно покривало, яким була накрита постіль і подушка. Не подушка лежала на покривалі, а покривало на подушці. На це Довгаль якось зразу звернув увагу і почув знов чудний холод у грудях, який правда всі ці дні, а особливо сьогодні ввечері, часто пробігав по серцю (тільки не так дуже). Жінчина сиділа за столиком і з якимсь заклопотаним виглядом дивилась на його.

Довгаль повісив свій капелюх і занадто роз'язно підійшов до неї з простягнутою рукою та жартовливою посмішкою. (Треба до честі його сказати, що він сам в ту хвилину чуввав, що посмішки цієї не треба, але не міг чомусь зігнати її. Від того вона була крива трохи й видно, що роблена).

Жінчина похмурилась, дуже уважно обдивилась його з ніг до голови, зупинилась на нових штанах, на підстриженій бороді і ще більше нахмурилась, ніби всі ці зміни дали їй ще більш клопоту. Посмішки наче не помітила.

— Добрий вечір — промовив Довгаль.

— Добрий вечір — сухо одповіла вона й ледве торкнувшись його руки своєю, зараз же одняла й одвернулась. Потім заразу ж встала й, не дивлячись на його, сказала:

— Я почуваю себе зтомленою і хочу лягти. Ви нічого не маєте проти?

І не дожидаючись його відповіді, нахилилась і загасила свічку.

Довгаль застиг з своєю посмішкою й якоюсь фразою, що хотів сказати і яку в той же мент забув.

В верхню частину вікна стало видно темну покрівлю якогось будинку, а за нею туманно-брудне сяєво від вуличних ліхтарів. На столик від цього сяєва падало легке-легке світло, вся ж кімната була в тьмі.

Женщина шаруділа спідницями, стукала черевиками, але дихання її майже не чуть було.

— Чого ж ви не роздягаєтесь? — почувсь її холодний голос.

І раптом за ним розлягся такий дзвінкий, заразливий, навіть дитячий сміх, що Довгаль ще більш оторопів.

І так же раптово, як і почався, регіт скінчився. Задзвеніли й зарипіли старі пружини і на темнім ліжку завозилась біла пляма її постаті.

Довгаль все стояв на одному місці. Потім глибоко зітхнув, провів рукою по лобі й тихо рішуче сказав:

— Ні, як собі знаєте, це щось таке... що я абсолютно не розумію. Як собі хочете, це неможливо так... Я перш усього, не... не скот якийсь... І при тому...

Женщина якось вся страшено затихла. Довгаль зупинився. Він чогось ждав.

— Ну, далі? — надзвичайно спокійно зачувся голос з кутка ліжка.

Довгаль оживився.

— Далі? Далі... це все чудно якось виходить. Ця таємність... Ви мене простіть, я, може, так сказати, неделікатно... Але ж ви могли б і до мене трохи жалість мати. Ви розумієте, що так же не можна...

— Чому?

— Хм!

Довгаль не міг виразно сказати чому.

— Вам не подобається, що я засміялась? Я засміялась тому, що ви... смішний... І це так, справді, трохи комічно...

— Зовсім не те, зовсім не те! — горяче скрикнув Довгаль — Я може, справді, смішний і комічно... І... Але тут не те... Тут не те... Ну, ви хіба самі не розумієте, що... що наші відносини... чудні?

— Чим чудні?

Довгаль знов збився.

— Ну, хоч би... хоч би тим, що ми не балакаємо.

— А вам це для чого?

Голос робився все гостріший, сухіший, почувалось, що набирається якась енергія, що вихопиться зразу вибухом.

Довгаль невиразно хотів цього.

— Як то для чого?

— Ви не хочете бути скотом? (Пружина зарипіла і на стіні забіліла пляма, — вона сіла). Так от же що я вам скажу, слухайте: ви — скот. Розумієте? Не через те, що ми мовчимо і... так зійшлись. Чуєте, зовсім, зовсім не через це, а через те, що ви знаєте, ви... ви признаєте, думаєте, що це скотство і так робите. Чуєте? А тепер я вас питаю, — ви хочете після цього зоставатись зо мною? Хочете, то роздягайтесь і йдіть сюди, а не хочете, то забірайтесь... Але — (додала вона поспішно, твердо й з новою хвилею роздратовання) — ні в тому, ні в тому разі я прошу вас не підіймать таких балачок. Хочете, приймайте цю умову, не хочете, я вас не силую.

Знов пружини задзвеніли, заскрипіли, біла пляма зсунулась з стіни у низ, — вона лягла.

Довгаль вражено стояв і не рухався. Він думав, що після цього, розуміється, треба мовчки підійти до вішалки, взять свого капелюха, мовчки одягти його і, ні слова не сказавши, вийти. Але почував, що не підійде до вішалки, не візьме капелюха і не вийде. Почував, що це просто неможливо йому зробити.

Кашлянув і скрививши губи в посмішку, промовив:

— А ви самі... думаєте, що це не... скотство?

Женщина довго не відповідала, так довго, що Довгаль міг прислухатись, як по коридору хтось швидко пробіг і десь мабуть одчинились двері на хвилинку, бо хвилею пробіг гомін голосів і затих.

Женщина ворухнулась і Довгаль весь насторожився.

— Я думаю... — (вона ще ніби вагалась, чи варто з ним говорити, чи ні) — я думаю, що скотства ніякого нема.

Замовкла і раптом гордо й сердито додала:

— Инакше я цього б не зробила!.. Ну, ви будете роздягатись, чи ні?

Довгаль ніяково скривив губи в посмішку й сказав:

— Буду.

І почав роздягатись, весь час криво й насмішкувато посміхаючись у тьмі.

Женщина не рухалась.

Він ліг, посміхнувся, але тут же немов в одчаю якомусь жадно і міцно обняв її.

— Чекайте... — помалу й легко одвела вона його руку.

Голос був такий, як у людини, що заклопотано думає про щось і їй заважають. І думає не про того, хто заважає.

Довгаль замер.

— Скажіть: у вас були коли небудь діти? — раптом спитала й додала: — Тільки — правду! Як що не хочете сказати, то не говоріть, скажіть, що не хочете сказати, але не брешіть. Можете не говорити, де, як, коли, законні, чи не законні (в цих словах чулась легка іронія) мені це не важно. Я хочу знати, були, чи ні?

— Були — тихо сказав Довгаль.

— Давно?.. О, я не для чого небудь, я просто так... Коли хочете, то...

— Ні, недавно.

— Ви після того не були хворі нічим таким, після чого не буває дітей?

— Для чого всі ці питання? Ви боїтесь, що... наші відносини... дадуть наслідки...

— Мені треба знати, а з наслідками я сама знаю що робить. Можете про це не турбуватись, не балакати і навіть не думати. Чуєте? Так була яка небудь хвороба?

— Ні... — твердо й з полегкістю сказав Довгаль і знов ще з більшою жадністю обняв її.

Вона не противилась.

Він цілком і безнадійно закохався в цю чудну жінчину. Не пройшло й тижня, як вони стрілись, іменно стрілись, а не зазнайомились, як він уже не міг не мати що хвилини образу її перед собою. Він нічого не знав про неї, не знав навіть як її звуть, не бачив ні разу докладно ні лиця її, ні тіла, вони майже не балакали між собою, а останніми часами дійшло до того, що як тільки він з'являвся на порозі номера, вона зараз же гасила свічку й починала роздягатись. Приходила вона завше раніше від його, ніколи не пропускала дня побачення і раз-у-раз акуратно платила в свою чергу за номер. (З цього приводу у їх вишла суперечка: Довгаль хотів сам платити, але вона рішуче йому це заборонила і помирились на тому, щоб платити по черзі).

Вона сама ніколи перша не обнімала його і в обіймах не виявляла особливої жаги; але видно, не зоставалась байдужою. Разів два три, мабуть, захоплювалась і шепотіла щось ніжне й жагуче, але тут же спам'ятовувалась і була потім трохи холодніша з ним.

Вранці перша вставала й наказувала йому лежати одвернувшись до стіни, поки не виходила з номера.

Довгаль уже звикся з цим, не сперечався, не змагався й не пробував нарушити тайну. Йому самому навіть подобалось це. Та чи подобалось чи ні, а він просто не смів перечити (як сам признався), а не смів тому, що любив її так, як нікого до тої пори не любив.

Так пройшло мабуть місяця півтора.

Останніми часами жінчина стала якась тривожна, заклопотана, непокійна. Вони й так мало балакали між собою, а то й зовсім не говорили вже нічого. Але не дивлячись на це, Довгаль чутко помічав її настрій і теж непокоївся й тривожився. Розпитувати її не смів, хоча разів зо два й робив якісь натяки. Але вона удавала, що не розуміла його. Він і зовсім замовк тоді.

Замовкнуть то замовк, але кожного побачення ставав смутніший й смутніший, так що нарешті й вона мусіла помітити це.

— Що з вами? — раз несподівано спитала, лежучи поруч його на ліжку лицем до гори.

Довгаль стрепенувся, але й тут же затих.

— Ну? Хотите сказати мені?

— Смутно мені... — з ніяковістю прошепотів він, немов соромлячись, що такий великий і, здавалось би, дубовий, може сумувати.

— Чому ж вам сумувати? — неуважно й цілком байдуже знов кинула.

— Того, що *вам* сумно.

— Мені? А вам же що до того?

— Я вас люблю...

Жінчина раптово повернулася до його.

— Що-о??

Довгаль і сам здивувався собі, він і сам не ждав, що у його вискочить це признання.

— От це... маєте... — здивовано й насмішкувато протягнула вона. Потім помовчала й чудно додала:

— А проте, може, це й лучче... Ха! Таки напевне лучче... Справді, любите?.. — і з ласкою поклала на його руку.

Довгаль схопив цю руку і жагуче, з дитячою побожністю міцно притулив її до грудей. Здавалось, що ось-ось він зашепоче, як діти:

— Нікому, нікому не дам! Моя ручка!

Але він мовчав. Мовчала й вона і Довгаль чогось уявлялось, що вона повинна чудно посміхатись.

— Ви не можете мені сказати, що вас... ніби трівожить? — не-
сміло й ніжно спитав він.

— Ні, не можу... — ласкаво, але твердо прошепотів її голос.

Він зітхнув, але руки не випускав. А вона й не пробувала
однімати її, чи їй теж було приємно так, чи просто задумалась і не
помічала, де її рука.

І от одного вечера Довгаль, прийшовши на побачення, не за-
став її. Це було перший раз за весь час знайомства. У Довгалья
чогось болоче стиснулось серце, але він досить спокійно сів у но-
мері і став ждати її.

По коридору бігали й ходили чиїсь ноги, примушуючи кожний
раз напружуватись чеканням його серце і потім опадати від розча-
ровання. В сусідньому номері хтось співав, підграючи на гитарі.
По шибках стукав дощик, роблячи таке вражіння, немов хтось
стояв коло вікна і від нудьги дріботів пальцями по склу.

Пройшло з півгодини і Довгаль уже з глухим і понурим одчаєм
постановив, що вона не прийде. Але не вставав і сидів, кожний раз
жадно прислухаючись до ступнів у коридорі.

Раптом несподівано одчинились дрери і увійшла вона.

— Фу, дощ який! Вимочив... Я сьогодні спізнилась трохи. Вибачте,
голубчику, так спішила, так спішила... А ви скучали?

Вона чомусь не роздягаючись, обтрусювалась і... була вся
зовсім инша. Очі блищали, блідуваті щоки горіли рум'янцем, губи
сяли радісною посмішкою.

— Ждете довго? Довго? Бідненький! Думали, може, що не прий-
ду?... Драстуйте.

Довгаль моментально розцвів. Схопив її руку і з радістним
хвилюванням дивився на неї.

— Що з вами? Що з вами? — заглядав їй в лице, не випуска-
ючи руки й сам почувуючи, як йому стає в грудях легко, вільно,
просторо і разом з тим повно чимсь теплим, ніжним, бадьорим.

— Зо мною? — скинула вона якось вгору головою і засміялась.—
Зо мною тепер гарно!.. Ох, голубчику, гарно надзвичайно!

Вона перший раз називала його так, перший раз вона гово-
рила з ним таким тоном. Була зовсім, зовсім инша!

Довгаль від хвилювання навіть встав (все таки не випускаючи
її руки).

— А не можна знати чого? — обережно нахилився він до неї.

Вона скинула на його очима, немов перевіряючи, чи можна
сказати йому чи ні.

— Хм!.. Право не знаю... Я б сказала вам, як би ви дали мені слово, що...

— Я в чому хочете, дам слово!

— Чекайте... Слово тому, що ви... що ви сьогодні нікуди за мною не підете і не вийдете з номера раніше, як через півгодини після мене...

— Як?? — широко розплющив очі Довгаль. — Хіба ви сьогодні не будете ночувать?

— Ні! — радісно качнула вона головою. — Ні сьогодні, ні завтра, ніколи... Даєте слово? І мені зараз треба йти, спізнюсь на поїзд.

Довгаль зблід і розтертяно дивився на неї.

— Як „зараз“? Значить, це — кінець?..

Вона немов не помічала ні блідости, ні розтертяности, ні питаннів його.

— Ну, ну, швидче! Говоріть: даєте слово?

— Даю., — тихо сказав він, сказав без всякого інтереса, неважно, прибито, мабуть, забувши сам, про що дає слово. В очах несміло, покійно стояв ниючий біль.

— Ну, так слухайте!..

Й немов даючи йому час приготуватись до великої, радісної новини, немов впиваючись сама змістом невимовленого слова, вона зробила павзу.

Довгаль прибито без цікавості ждав, що там, мовляв, уже щось інше, коли єсть оттаке.

Женщина блиснули очима й тихо, помалу сказала:

— Я... — ва-гіт-на. Чуєте?!

І враз з таким нестриманим, гордим, сильним захватом одкинула назад голову, такою радістю, світлою, {ніжною засіяло все лице її, стала вся такою ясною, дивною, що Довгаль зовсім розтертявся й з зачудованням дививсь на неї.

— Чуєте, голубчику мій: я — вагітна, я — мати! Ой, як би ви знали, як я боялась весь час! Господи!.. Ну, та ви нічого не можете зрозуміть. Ви...

— Чекайте! — раптом трівожно скрикнув Довгаль, очутившись.— Ви ж самі казали, що... Як же це так?..

— Ха-ха-ха! — радісно, весело, любовно засміялась вона. — Обдурила вас? Правда? Ах, ви, голубчику мій! Ну, а як же мені було бути з вами? Ну, сказати, що я хочу собі мати дитину без всяких там ваших шлюбів, батьків, кайданів і такого іншого? Хто його зна, може б ви почали мені мораль ще читать... Так я вас взяла і обдурила. Правда молодчина? Ха-ха-ха!.. Ну, ви не сердьтесь...

І те, що я з вами поводитись трошки... ну, не так привітно, так то все — дурниця. Чуєте? Ви — дуже, дуже хороший і я вам страшенно вдячна. От і все. А тепер прощайте. Мене ніколи не шукайте. За „наслідки“ не турбуйтеся, дитина *моя*, чуєте? *тільки моя*. Ви — просто..., ну, вроді штучного апарата були, без якого не можна обійтись. Розумієте? Ну, от і все. Не сердьтесь, не сумуйте і не згадуйте поганим. А про те як знаєте! А я вам дуже-дуже вдячна. Ну, тепер пустіть руку, постарайтесь зараз же забуть мене і, взагалі, дивіться на це все, як на чудний епізод і більше нічого. Ну, пустіть руку. Прощайте, я дуже спішу.

Вона ще раз на порозі озирнулась, радісно крикнула „прощайте!“ і зникла.

Довгаль розтеряно, приголомшено, широкими очима дивився їй вслід і довго стояв непорушно. Потім, як п'яний, зняв капелюх, одяг і помалу вийшов.

За номер вже було заплачено, — це був день $\frac{1}{2}$ черги.

Довгаль тихо поплентався до дому.

В ВИННИЧЕНКО.

Найкращий цвіт свого життя	Вони — в неволі в тих стінах!..
Я відгала отій країні,	Де духа їхнього свобода? —
Де стільки мрій живе в піснях	Живе закована в душі
І в січовій віта' руїні;	Колись свобідного народа...

Де мріє далеч і блакить	Вона зростає в його думках,
Сія промінням сонця ясним,	Ота, що жде нової хвилі, —
Де тирса шепче й навіва	І пишно згодом розцвіте
Надії вбогим і нещасним...	І на ступі і на могилі...

Дивись: — тут берега нема,
 І далечинь без меж синіє...
 Чому не жити ж їй колись,
 Як день бажаний заясніє?!..

ХРИСТЯ АЛЧЕВСЬКА.

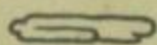

Косять коси, Луг голосе, Косять, косять косарі, А в моїй душі співають, Срібло струн перебірають, Грають, грають кобзарі.	В оксамитах, В сріблі, в золоті Виступають козаки... Косять коси, Ноги босі І діряві сорочки.
--	--

В оксамитах, В сріблі, в золоті Виступають козаки... Косять коси, Ноги босі, І діряві сорочки.	Хтось всміхнувся, Обернувся І промовив мені враз: „Ми, паничу, луки косим І вже вас ласкаво просим Потурбуйтеся за нас“.
---	---

Підійшов я, Прівітався. І звертаюсь до юрби: „Ось ви в злиднях босі й голі, А чи прагнете ви долі, Чи готові до боротьби?“	Косять коси, Луг голосе, Гнуться низько косарі, Гнуться низько... Тане військо... Замірають кобзарі...
---	---

О. ОЛЕСЬ.

Я по вітру розпинався
І до світла прямував.
Чорних хмар я не боявся,
З болів вітра я сміявся —
В серці жар юнацький мав!

...Ось і саг вже мій чудовий.
Світло з вікон в листе ллеться.
Ніжно пісня казки в'ється...
В серце стукає і рветься
В степ далекий, в степ шовковий!

ВАС. АЛЕШКО.

464682

3 акварелі С. Василюківською

„ЗАПОРОЖЕЦЬ В СТЕПУ“.

Наукова бібліотека
Національного університету
«Києво-Могилянська
академія»

МІЙ ОСІННІЙ СПОЧИНОК.

З вікна моєї хати чудовий краєвид...

Раніше два слова про мою хату. Хата моя — це звичайна, проста хата, потинькована вапном; з одним вікном, з білими занавісками, з столом, стільцем і ліжком. Звичайна, проста хата; чернеча келія, сказав би поетично. І в ній я немов відроджуюся, молодію, освіжуюся. Куди миліша вона мені за всі мої сім кімнат півторатисячної міської квартирі. Заля, прийомна, їдальня, спальня, діточі, кабінет... і нема свого, власного куточка, нема де бути самотнім удвох тільки з своєю душею. Там я господар, батько, чоловік, робоча машина нарешті; там клієнти, клопоти, турботи, гроші...

Ліг на ліжку лежу. Душа моя купається в чарівній розкоші самотности, свободи. Тут, в цій блаженській принаді білих простих стін я без обов'язків, без турбот.

Лежу й говорю собі: це так, це істинно так; я тут сам для себе, сам, один.

Передо мною на стіні два малюнки. Один — якийсь принагідний образ полудневої природи, з блакитною водою, рожевим небом, мальовничим замком, гондолою, на тлі південної рослини. Другий — природа сувора, поважна: гори високі, ліси похмурі, небо хмарливе — краєвид дикий.

Але ж бо, я забув зовсім, що хотів описати краєвид з вікна моєї хати.

З вікна моєї хати чудовий краєвид... Мої очі вбірають його, душа моя чарується ним; я п'ю всім еством моїм його божественну красу, чисту й правдиву.

Золото сонця заливає мою хату майже увесь день, — цей скарб, якого я вже давно не мав, ба, про який мало чи не забув. Котре вже літо я не виїздив за межі міста, прикутий обов'язками.

Несподівано, по літі вже, знайомий мій лікар серйозно налякав мене моїм лихим виглядом.

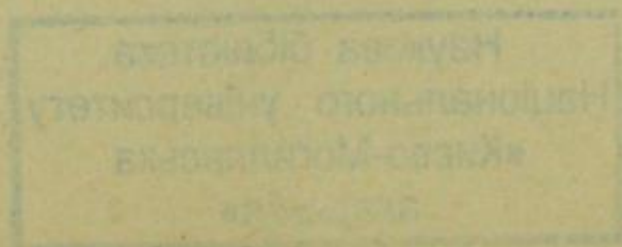
— Що ви собі думаєте, мій друже! Хочете швидко в ліжко лягти? Кидайте все й тікайте. Від щирого серця вам раю.

— ?!

— Нема що такі фігури представляти. Швидче їдьте... де повітре, сонце, де нема вам роботи, турбот.

— Та як пак моя недуга зветься?

— Моральне перевтомлення. Розумієте, моральне! Треба в інших умовах пожити; пожити паном, вільним.

— Та вже ж осінь, дайте спокій...

А з рештою я згодився. З початку тільки згодився, а потім вже й поривався сам. Так, так... і як мені не спало на думку раніше, що це моральне перевтомлення. Ось саме це слово правдиво передає весь мій настрій. Ці щоденні обов'язки, ці рахунки, клієнти, кредітори і праця, праця, що сушить, що видушує всі соки. Так, так. Це моральне перевтомлення. Чудово, я їду.

Був у мене товариш мій давній; добрий, близький приятель; жив він в п'ятих годинах від міста і давно закликав мене до себе. Немав часу. Тепер поїду.

Написав йому. Він дуже радий, просить; дві хати для мене — пише.

І я поїхав.

Взяв собі одну хату; оцю малу, непришну, строгу й сонцем залиту. Підійшов до вікна, висунув голову.

Просто проти мене сонце, повітря, небо, багато неба, все небо. Всюди, куди не глянь, простір, зелений простір. І це все внизу (дім на горі) і наоколичніх горбочках, а надо мною тільки легке сине небо. Яюсь ніби терасами понижується все передо мною. Садиба наша спускається крутим шпильочком, а по-за нею невловимими хвилями ідуть горбочки по горбочках, зелені, свіжі, барвисті. Прекрасна, широка левада розстелюється у підніжжя горбочків. Зелена, немов о-весні, перерізана струнками, рівними рядами тонких деревець, вона мов би центр утворює серед всеї буйної мішанини пасовиськ, гайочків, садів, горбочків. З другого боку левади знов горбочки повільно підвишуються.

А поруч — відділене греблею — озеро чи став, ну, словом, вода. Вода... як давно я її не бачив! Правда, там, де я живу завжди, є Дніпро, гарний, мальовничий. Та я ніколи не бачу його. Часу нема.

Озеро блищить мов дзеркало; має теплий відтінок і ніжно-спокійний вигляд.

Я завмер. Стільки живої краси в нім. Блищить в зеленій рамі. Наче чиста сльоза впала з неба, щоб освіжити груди землі. І не висохла.

Праворуч все гайки, все пасовиська; знов гайки й далі, аж край обр'я, де небосхил з землею зливаються.

А у лівий бік, на вищій горбочку два вітряки мов вартові на чатах. Далі доганяючи одне другого кілька деревець.

Усюди розкидані хатки; біленькі, чепурні — в зеленім віночку; одна вище, друга нижче, вправо, у-ліво...

Все це овіяне теплим, останнім жагуче - теплим диханням осіннього сонця.

Коло девятої години з'являється воно перед моїм вікном й цілу днину лишається зо мною, аж заки не зайде на моїх очах за гору.

Як сонце з'являється, вихожу у садок. Садок на горбочку. Альтанка вся в червоному листі дикого винограду — тут, перед домом. Навкруги її клумби, дикі, з примітивними квітками, травою. Стежечки не розчищені. Так краще. Господарь мій нежонатий, інакше б тут наведена була культура на всі ці клумби та стежки. Ось тільки він виплекав кілька яблунь, груш, вишняк насадив.

Я лежу на траві, під дикою грушкою і бачу просто перед собою, червоні й жовті яблука й груші, спілі, розкішні. Не зірвати їх хочеться, а дивитися. Спілі овочи на дереві. І щось дріжить в мені, як дивлюся я на це дерево. Отяжена овочами деревина, пишна, горда, плодоносна, прекрасна... мов жінка в своїй дозрілій порі під останнім, гарячим диханням сонця.

Вже дивлюся в небо. Воно, чисте, блакитне, свіже. Ні хмаринки. Високо-високо по ній летять гуси у вирій. Широко розкинувши крила рівно розсікають вони повітря, — і немов сам я несуся у повітрі. Немов зливаюся з усією природою. І голубить вона мене в обіймах своїх.

І ніжуся я... немов молодшаю, сили нові почуваю. Мрію... Бачу себе юнаком... Бачу свою наречену, тепер мою жінку, матір' трьох, досить дорослих дітей. Й гаряче почуте розпирає груди. Коханне... колись то воно було в нас. Коханне... ніжне, палке почуте. Не вернешся вже, правда?

„Біле убрання замаститися, як часто одягать його“, — пригадується мені речення, яким відповів один юнак літньому вже чоловікові, коли той обстоював перед ним правду й красу кохання у-друге, в осени людини.

Літній каже, „але як я справді кохаю, як я зламав своє життя, поставив його зовсім на іншу лінію... як моє кохання це щось чудове, правдиве, чисте“...

— Але зламали при тім життя і ще де-кому? Правда? Та й крім того, біле убрання замаститися, як часто одягати його...

— А випрати?

— То буде вже випране. Чи не так само і з вашим коханням?

Саме як ці спогади заврушилились в моїй пам'яті, мені кинулося у вічі біле дерево. Біле в цвіту — серед осінньої природи.

Що це? Підвівся й побіг. Так, це цвіте яблуня, а он біля неї груша, а он друга груша. Всі в білім убранні, як на весні.

Немов би й гарно, але й дивно разом!

Так; з далеку це дуже оригінально, а зблизька...

Взяв галузку, порушав. Осипаються квіти.

Схилився, понюхав. Не пахнуть квіти.

Придивився. Білі, але не чисті, не весняні, не весняні...

„Біле убрання замаститися, як часто одягати його“.

І ці білі в цвіту дерева в осінню пору, серед обтяжених овочами плодоносних дерев, не ніжать ока, не сповняють душу молодю радістю; навпаки, щемить серце болем, і цвіт цей зайвим здається.

Прижмуриш очі і уявляєш, що це весняний цвіт, і хочеться пити красу його.

Розкриєш широко очі — й нема ілюзії.

Весняний цвіт на тлі осінньої природи... це небуденно, ново, оригінально... це підіймає нерви, будить фантазію, але... але...

На весні ці дерева можливо знов зацвітуть.

Але прийде літо, вони будуть безплідні. Прийде осінь, порідшає їх листе, і голі стоятимуть вони серед прекрасних, плодоносних, обтяжених овочами деревин.

Вертався я до міста за місяць.

Таки цілий місяць украв собі, для себе.

День-у-день живучі на грудях природи — цілий місяць.

Цілий місяць всміхалось мені осіннє сонце, гріло мене, пекло навіть іноді та вливало мені в жили спокій.

Осінь — це спокій.

Не тремтить земля в гарячих обіймах сонця, як в літку; не палить воно її жагучими поцілунками. Гріє, ніжить її своїм погідним теплом і спокоем напоює її всю.

Сяду з ранку у саду на горбочку та й сижу цілу днину. Чисте небо, божественне повітря, спокійна ростина. Злегка пошумить листем вітрець і то там, то инде скине велику жовту грушу або чисте червоне яблуко. І знов тихо, знов спокій. Земля скінчила свою працю й відпочиває.

Дивлюся на озеро; воно сяє від ніжної усмішки сонця, але й з кожним днем робиться спокійніше, наче застигає.

Кожний день засипає дерева новими барвами, і те, що було саме тільки зелене, коли я приїхав, стає і жовтим і червоним.

Так, осінь — це спокій і разом з тим меланхолія.
 Краса цей спокій і краса ця меланхолія.
 І перехід від одного до другого — це хвиля: безшумно зривається з дерева листячко і тихо опускається на землю.

Рано від'їзжав я на станцію. Холодно було, але ясно, безхмарно. Прощальним поглядом обняв холодне, застигле озеро; обійшов садок. По дорозі мені траплялись дерева в різнобарвній листві. Кожному кидав я погляд, впивався очима в нього, щоб на довше в пам'яті його вдержати.

А перед самою станцією раптом виріс гайок, якого я й не помітив, їдучи місяць тому, коли він був ще зелений. Він прикував тепер мої очі. Червоно-зелено-жовте листя різних тонів і відтінків; купа дерев фантастично-таємничих кольорів; змалювати які не вистарчить слів, треба фарб. Чорна земля вкрита барвистим килимом опавшого листя.

Чарівні барви прикули мої очі. Краса цих дерев промовляла до душі, чаруючи її й примушуючи схилитися перед нею.

На порожнім, чорнім полі купа дерев ще в убранні, в такім привабно-чарівнім убранні.

Дарма, що листечко по листечку опадає; дарма, що нарешті все воно повинно осипатися.

Раптом згадав я дерева в цвіту: ці білі яблуні й груші на тлі осічної природи й жалем до них пройнялася душа моя. Ні, не краса вони, не життє вони. Не чистий білий цвіт їх, і без запаху він...

НАТАЛЯ РОМАНОВИЧ.

ДАРМА.

Нехай загине те, чим я	Нехай і так. Нехай загин.
І жив і милувався,	А я собі ізтиха
На щось у хаосі життя	Найду дорозу і один
Я сміло покладався.	В житті борні та лиха.

Ю. БУДЯК.

„ЦЕРКВА ЖИВОТВОРЯЩОГО ХРЕСТА“ В ДРОГОБИЧІ (ГАЛИЧИНА).

З акварелі С. Васильківського.

ПРОБЛЕМИ ТВОРЧОСТИ.

„Як ратуватися серед сучасного життя? Перед його злобою, перед тим, що воно висмоктує з наших грудей все гарне, все дитяче, всю віру і свіжість душі, а кидає нас на поталу зневіри? Куди йти, коли кожна дорога стережена? стережена людьми, що не дають нам вийти по-за звичайний круг, не дають нам скупатися в соняшних красках іншого світа, де ми могли б назад відродитися? — Світить мені ясний ідеал королівства душі. Посеред черні та поганства йти буду гордо; слина тих, що з п'яним сміхом та злобою накидуватимуться на мене, не діткне мене; не поваляє мене болото їх річей гидких. Вічно молодий обтрушувати буду з себе те, чим схочуть поваляти мене їх нечестиві думки, їх отруйливий віддих. У серед нечестивости йти буду до свого царства. Новий огонь загориться в мені, і як жертва горіти буде ясным, тихим полум'ям на хвалу цьому божеству гарно величньому. Про змучення забуду, про слабкість забуду, скупаний у прекрасному світлі; не буде нарікання ані плачу душі. Прийде святість і оглядання вічної краси — буде в тому чистому огляданню повна щасливість і не заворушиться ніяка негідна думка. Ах, душе моя! Коли станеш сильна і ясна сама собою, щоб серед гамору черні ти не чула крику, а бачила лиш своє радісне королівство та сяєво краси?“

Такі і подібні монольоги можна почути в тайних закутинах душі людини, якій приходить страждати під обухом сучасности. І що значить той дитячо-наївний голос, який ми чули в наведеному уривку, що значить та зневіра в сучасне життя, і якась неозначена, слабосильна туга за новим ідеалом? Чому криється людина з вищими духовими потребами, з потребами естетичними перед загальним, чому сама, для себе тільки хоче того утопійного царства? Взагалі — про що свідчить той голос?

Передовсім — я думаю — про упадок творчости, про обниження артизму у творців самих і загально до рівня тільки забавки; про утрату змислу для дійсної культури і про те, що хвилі філістерства грозять залити всі пристані сучасної творчости. Про те, що творець перестав бути тим, що читає в минувшині і теперішности та показує шлях в будучину, — а став співати ради приємности ситих і багатих; про те зрештою, що творчість в погорді у загально. Вже Ніцше замітив, що в наш вік праці штука має значіння лиш остільки, оскільки стає забавкою з *конечности*, що тепер естетичну потребу в вищому стилі відчувають тільки виїмкові одиниці. Забрало спеціальної атмосфери, навіяної подувами творчости, а тільки в такій атмосфері можуть зродитися великі люди і великі думки. Одним словом — творець мусів

серед таких обставин сучасної філістерської культури скапітулювати, мусів признати себе безсильним, немічним. Дійсність давить його занадто, він довше її терпіти не може. І тому ідеали, які він кладе собі, виходять по-за обруб життя. Вони мають передовсім заспокоїти містичну потребу його душі, яка зневірена в житті, шукає єдиної утіхи в чомусь надприродньому, необнятому, таємному. „Як банкрут товариства — пише Стріндберг в „Interno“ — я відроджуюся в іншому світі, куди за мною ніхто не може піти. Колись незначні випадки притягають до себе мою увагу, мої нічні сні прибирають форму передчуття, я вважаю себе відокремленим і *моє життя проходить в іншій сфері*“. І та містична потреба модерної творчости, в якій бачить Мережковський, потребу сучасної людини взагалі, це може найкращий об'яв декадентизму, розбиття та браку сил в новій творчости. Той брак організуючої сили у письменників веде одначе дальші наслідки за собою: ослабленне і зник самостійної творчости і стилю, а відтак еkleктизм. Творець не уміє і не може вже держатися власними силами, являється неначе прогульковцем по найрізномордніших епохах і народах, шукаючи все чогось свіжого, нового, екзотичного, щоб убило пустку його душі та нудьгу. І таке прийшло до занепаду творчої думки на всіх полях, — лишилися тільки одиниці, які змагаються з тим духовим омертвіннем. Таким чином і виявляється *конечність иншої естетичної культури* для творчости, культури, яка вивела б нас знову на свіже повітря, дала нам знов *здоровле душі*.

Отже відносно тієї нової естетики всяка инша, шкільна, солодково-філістерська тратить всяку вартість, коли втратила всякий вплив на життя і не вміє скріпити його підвалин. Нова мусить зайняти її місце. Станути мусить передовсім лікарем покаліченої душі людської, лікарем життя, а відтак будівничим нових життєвих вартостей, які могли б вияснити та поглибити весь зміст життя. Носителі тієї естетичної культури, творці в повнім того слова значінні, відзначаються передовсім свідомістю своєї праці; вони розуміють, що являються творцями *культури*, що в праці коло розвою людства вони перші робітники. Почутте тієї свідомости є неминуче, обов'язкове, від якого не ухляється ніякий дійсний творець. „Артист — каже німецький естетик Фолькельт — як я собі його представляю в звязку з культурним життям, кермується гарячою потребою працювати за посередництвом своєї штуки над самовихованнем людства. Він не може зробити инакше, як хіба дати свої твори на услуги величньому змаганню людства до всього доброго і чистого, великого і свобідного. Почутте гарячої боротьби і змагань моральних так тісно ввійшло в його природу, що він навіть у своїй артистичній творчости сам собою йтиме тільки в напрямі ідеальних життєвих вартостей“. І коли творці

всіх віків переймаються тими ідеалами, то праця їх всіх йтиме в одному напрямі, і всяка правдива творчість простуватиме до того самого найвищого свого ідеалу: до зображення — як каже Рескін — високої людини — я додам: до витворення працею віків такої атмосфери, в якій та *висока людина* дійсно могла б жити. Ідеал великої та гармонійної індивідуальності стояв все перед очима тих творців, для яких штука була не тільки метою для здобуття популярності — так само, як думка про ідеальний устрій держави займала всіх правдивих законодавців. За такою гармонійною людиною тужив в XVІІІ ст. Руссо, коли перенявся протестом проти існуючого суспільного ладу, за ним тужив олімпієць Гете, творячи свого Фауста та Вільгельма Мейстера, за ними тужив філософ Шопенгауер і Ніцше. І сучасний російський естетик А. Луначарський правдиво малює дійсний ідеал всякої естетики, коли каже: „Ідеал індивідуальності, прекрасної в своїх бажаннях, творчої і жаждучої все нового життя для людства, ідеал громади таких людей, в котрій боротьба поміж людьми приймає характер суперництва, в досягненню різними дорогами однієї мети — *оце естетичний ідеал в широкому розумінні*, тому, що нас насамперед охоплює почування його краси, та мрія, краща над усе“. В тому Ніцше і бачить вагу поета, як показчика будучности, що він творить — як колись артисти творили образи богів — образ гарної людини, і вишукує ті місця в модерному світі, де в житті була б можлива така велика душа. Оттаку естетичну культуру, проповідувану її творцями, я маю на думці, — її потреба являється великою для всіх, хто не загубив ще своєї душі в службі так званої життєвої практики, хто не став ще людиною, яка кермується тільки досвідом та поклоняється грубому матеріалізму.

Бо користь, яку ми можемо мати від служення такій культурі, не матеріальна, не дається обчислити на гроші. Але з неї маємо те, чого за гроші не дістанеш. У такій творчості єсть пожива для душі, єсть поміч в боротьбі з усяким лихом, в боротьбі за ідеали, до яких стремиться людство. Вона прикрашує нам життя, вирівнює людську природу, очищує її з бруду та зла, якого що-дня стільки набирається на себе в житті, — одним словом, — перебудовує цілком наші душі, кладучи на руїнах філістерства, фальшу, конвенціональності та моральної гнилі новий світ, осяяні яким ми починаємо бачити в житті змісл, починаємо розуміти істину. Тоді ота нова людина в нас являється рівновагою поміж життям, думкою та бажаннями — дає нам не тільки ідеальність, але й силу та здоровля душі, погоду духа.

Тільки творчість, основана на такій естетичній культурі зможе впливати на життя у відповідному напрямку, отже мати вартість, бо життя видвигає в даному часі певну думку, ідею, змагання. Воно дає тій ідеї рацію, без якої вона являється анахронизмом, абстрак-

цією, яка не має тривких основ та фундаменту, предметом дисертацій кабінетних учених. Що більше оцінку всякої думки дає житте само: о скільки вона відповідає потребам часу, його характерові, о скільки її шукають люде данного часу, щоб придбати собі підстави для кращого розвитку своєї природи — о стільки та думка й має вартість, стає реальною, видимою силою в житті, стає ідеалом. Зовсім природно, що всякий ідеал, щоб він був користний, цеб-то щоб він був дійсною силою, движущою покоління, мусить виходити тільки з життя, мусить звертатись до життя, кінцеву свою ціль покласти в ньому. Чим більше численними нитками він звязаний з ним, чим більше одиниць буде з глибин своєї душі кликати за ним і прагнути його, як мандрівник прагне води в літню спеку, тим більше сила його виявиться жизненою, тим більше він покажеться здібний, щоб перетворити людські душі, дати їм відповідний напрям.

Тому питаємо при оцінці всякої ідеології перш всього: що зродило її, і куди вона стремиться? які потреби *життя* зможе вона заспокоїти, і що вона дає *людині*? Чи зможе вона устояти дійсно супроти своїх завдань, чи дійсно зможе стати силою? І щоб визначити штуці ролю її в житті, треба поставити до неї ті питання. Тоді кожний зможе відповідно до своїх потреб сказати про її значінне та її вартість. Тільки треба завжди відганяти від такої розмови купців-крамарів і тих, що хочуть міряти все т. зв. тверезим розумом. Вони своєму *чоловікові* говорити не дають, за них говорить тільки вага і досвід. Так як би лиш купець і всякий тверезий чоловік доходили до щастя! Так як би досвід дійсно робив чоловіка мудрійшим, давав йому змогу панувати над життям! Як би той тільки був справдішнім, серйозним чоловіком, котрий скаже: не треба робить добра ближньому, бо він не поратує нас в нещастю; я заручив за нього і мусив сам платити; не треба займатися такою літературою, ані наукою, ані штукою, бо вони хліба не дадуть; так вчить досвід.

Отже коли розбіраємо питанне відносин штуки до життя, то перше всього спинитися треба над тим чим-може бути і є штука для одиниці людської. О скільки вона зможе, що так скажу, виховати одиницю, дати напрям усій її діяльності, — це найважніше питанне. В тому впливі її на одиницю, в вироблюванні великих індивідуальностей виявляється найкраще, чим вона єсть, як елемент, скажім — чисто *культуральний*. Світ, в який переносить нас творчість — це широке житте, за яким можемо стежити і вслухуватись, як в загальний його гомін, такі в поодинокі голоси, тихі думи великих творців-анакхоретів, що мріяли про величність душі людської та могучність людського духа. Являється очам нашим задушевна мрія всіх віків, всіх поколінь людських, що усвідомлювали собі свої стремління культуральні —

образ найкращої людини, людини одноцільної та гармонійної в своїх почуваннях і ділах, яка не попадаючи в колізію ані з загалом, ані сама з собою, могла б вистарчити сама собі, бути щаслива сама собою! І ця сфера, в яку переносить нас творчість, не може не зробити великого впливу на життя окремих одиниць, які починають зрікатися свого життя попереднього і виходять на бойовище, до боротьби за ту вимріяну людину, плисти до берега утопії. Тут штука йде ще зовсім *в парі з релігією*, являється неначе *носителькою нової моралі* в житті. Це не буде ніяким новим і сміливим твердженням, коли згадаємо, що перше становище людини до штуки все виходило з почуття подиву чогось величавого, майже святого, до чого мимоволі людина починає молитися в своїй душі, що перше її вражіння приходить як об'явлення чогось надприродного, таємного, яке до ґрунту може перемінити нас. І отсей блиск світла серед темноти, цей настрій, який охоплює душу людську при першому зіткненні з твором штуки, це внутрішнє богослуження — *innerer Gottesdienst*, як казали німецькі романтики — є тим, що можна б назвати релігійною стороною штуки. Тут вона впливає сама собою, своїм зближенням тільки, своїм подивом. Людина перероджується внутрішньо, чує в собі прихід чогось нового, стає іншою. Що це значить? Це значить, що кожний твір штуки має в собі якийсь таємний наказ, якесь післанництво до душ, якийсь поклик — як всяка релігія накликає до нової моралі. І каже Джон Рескін, що кожна велика штука, кожний правдиво-великий її твір являється якимсь покликом! І людина той поклик починає реалізувати сама в собі передовсім. Приймаючи нову релігію, починає в подробицях будувати себе, свого чоловіка в собі на ново. Різьбить свою душу, плекає свої почування, витончує свій смак до всього гарного, доброго і правдивого неначе прилагоджується до приходу самого Бога! „Очевидно — каже Jean Paul, говорячи про моральну грацію грецької поезії — поезія не виповідає своєї моральної сили тим, що викидає дзвінкі сентенції, але своїм живим з'ображенням, в якому моральний змісл скривається подібно як по-за механізмом світової машини скривається світовий дух та свобода — в образі невидимого Бога, що мусить над грішним свободним світом, який сам сотворив, панувати“. І усвідомлюючи в собі стремління до того ясного ідеалу, який несвідомо кладе печать на всіх правдиво великих творах людського духа, здобуваємо собі те становище, з якого людина бачить все життя не як нуждений фарс і воно стане набирати зміслу в тім, що кожна одиниця має змогу стремитись до щораз більшого *самодосконалення*; з творів всіх великих геніїв буде спливати на неї, що раз більше світло, в якому побачить, що в людини є сила, щоб спрвадити високі постаті ангелів на землю, коли тільки вона виробить в собі досить моральної сили, яка робила

би її відпорною супроти всякої порочности та гріху землі. Таким чином творчість являється в житті одиниці великою реальною силою, коли усвідомлює її в стремлінню до витворення в собі святого, мудреця і артиста, які по бажанню Ніцше були б завершенням культури і виявили силу людського генія.

А відтак штука, як один з моторів самого широкого життя, штука, що промовляє вже не лиш до одиниці людської, але до загалу.

Тут вона стає елементом *наскрізь революційним*, коли почне голосити нові правди, нові кличі. Вона неначе сторожить над цілим життям, говорить про потреби часу. Де починається розлад і дезорганізація у всьому житті, де підвалини його починають гнити і де відчувається дух гнилі та порохна, там вона зсилає блискавку і палить руйновища, стає голосною трубою і кладе підвалини новому життю, вносить свіжу струю. Кожна нова генерація, кожний новий напрям сповняє один супроти другого таку роль. Нова нищить традиції старої, валить її богів, позбавляючи їх сили в дійсному житті, і лишаються храми порожніми; а тим часом *будується новий світогляд*, який стає домогтися влади для себе, стає обхапувати що-раз ширші верстви, що-раз ширші займає круги. Одначе як там, де творчість промовляла до душі одиниці, не могла вона бути дидактикою, так тут, впливаючи на найширші круги життя, не може вона *стати тенденцією*, свідомим бажанням творців, які убирають тільки певні нові постуляти, думки, питання в поетичну форму. Тут знов у творчості, свідомої своєї сили та великого завдання, — *будити закаменілі сумління та прорубувати шлях для величних подвигів* — те стремління з'явиться в такій формі, що не треба його окремо формулювати у відозві, в програмі. Програми придержуються тільки творці пересічні, обмежені в своїх силах та безсильні, яким і здається, що виповнюють завдання дійсної великої творчості, коли вкладають тенденцію, і які хочуть бути більшими, як мають на те сили творчості. Отже правдива творчість стаючи провідницею нового життя, нових життєвих ідеалів, значить переходячи безпосередно в життя, не може затратити ніяким чином свого характеру, який і дає їй спеціальну вагу — характеру чогось несвідомого, що переходить як віра в душі інших, характеру необмеженої елементарної течії, яка становить власне душу творчості, а не дається сформулювати в ніяку програму. Тільки така творчість і може виходити з дійсних потреб життя і тільки така може мати над ним силу.

Обидві штуки — старинна і новочасна — не однаково стоять на своєму становищі до життя. Те, що колись було дійсністю для тамтої, тепер для цієї є тільки мрією. Щоб Тіртеї піснею спричинився дійсно до побіди і щоб знов місто Одиссея оборонилося чудовою грою на інструментах музичних та співом від ворогів, — як розказує Геродот —

цього не буде. І того не буде, про що мріяв Вагнер: щоб вернулися часи грецької драми, коли весь наряд збірався в театрі, коли найбільше артистичну штуку розумів кожний. Для цього завелика різниця поміж старинним чоловіком, що був натурою наскрізь гармонійною, цеб-то умів жити дійсністю і в ній виявляти свої божественні думи — сучасну людину дійсність мучить, вона в ній стражде; щоб могли в ній жити, вона мусить піднести її наперед до ідеалу. Коли з тої гармонії та єдності думок і почувань старинного грека могла виходити поезія наскрізь об'єктивна, рівна в своїй наївності та обмеженості, то поезія нова стає більш вибухом почуття одиниці, яка не можучи собі поради з дійсністю, стремиться що раз більше в безконечність, в необмежені простори. Там природа, як вірно замічає Шопенгауер — існувала сама для себе, не брала ніякої участі в діяльностей людей — тут вона сумує або тішиться разом з людиною — одиницею. Отже з самої природи річі — нова поезія, нова штука мусить взяти на себе ще одно завдання, мусить перше всього вирівнувати ті прірви поміж життям та думкою, які потворилися в нові часи, мусить задовольняти — що так скажу — *метафізичну потребу* сучасного розбитого, зневіреного в свої сили чоловіка, виповнити його тугу за богом, який би став його силою та гармонією.

З усього дотепер сказаного виходять ясно самі собою ті постуляти, які ми маємо класти до творців і до штуки. Творець не може стояти тільки на становищі обсерватора життя. Саме реалістичне його зображене, сама репродукція — отже те становище, на якому стоїть і досі, за малими винятками — українська література єсть тільки першим ступнем, першим моментом в творчості, єсть тільки пасивним відношенням до життя! Творець мусить мати широку *артистичну культуру*, щоб усвідомити собі ті великі завдання і те важне становище, яке займала й займає штука в житті. А тоді сама творчість не буде обмежуватись на самій т. зв. літературі, цеб-то на кількох десятках людей, що пишуть поезії, романи і драми. Вона мусить мати під собою сильний культурний ґрунт, щоб в відповідному моменті не лишитися по-заду життя, а світити йому попереду. Щоб бути об'явом всіх нез'ужитих на буденну працю сил людини, об'явом надвишки всієї життєвої енергії, а з другого боку тим, чим є, прим., монольоґ у драмі — думою про непевну будучність, забезпеченням себе перед можливими небезпеками, певного рода відпочинком перед битвсю, — до того повинна вона сама стремитись. Отже мусить бути передовсім серйозною в відношенню до себе і других, не сходити на фарс, або забавку для поодиноких людей. В приготуванні тої возвищеної атмосфери серед загалу, у вихованню одиниць і цілих поколінь в тім напрямі, щоб зробити їх серця здібними до прийняття та плекання в собі всього гарного, радісного і величнього, лежить і найбільша місія кожної штуки.

Оскільки вона в силі її (в певних обставинах) виповнити, остільки більше приготований ґрунт для *приходу геніїв* — достояння і чести всього роду людського. „А коли є люде — кажи Jean Paul — в яких інстинкт божественного відзивається виразніше та більш голосно, як в других; коли він навчає в них дивитися на все земне (а не як у других — все земне навчає його); коли він дає погляд на цілість і опановує її: то *гармонія і краса обох світів* заясніє знов, і зробить її цілостю, бо супроти божественного є лиш єдність і немає ніякої противорічivosti в частях. І це єсть геній; а поєднане обох світів є так зван. ідеал. Тільки при помочі карт неба можна построїти карту землі; тільки через наше горішне становище (бо долішне перетинає завше небо на дві половини широкою землею) повстає перед нашими очима ціла куля неба, а куля земна буде вправді мала, але буде в ній плавати кругла і ясніюча“.

М. Євшан.

ДАВНІЙ ОБРАЗ.

В споминах ніжних дивних іділій
Привид чудовий ясно встає, —
То пережите в юності милій
Щастя мое.

Чую, я чую давню розмову, —
Ллється в повітрі тихо вона,
Капає, ллється словом по слову
Дивна мана.

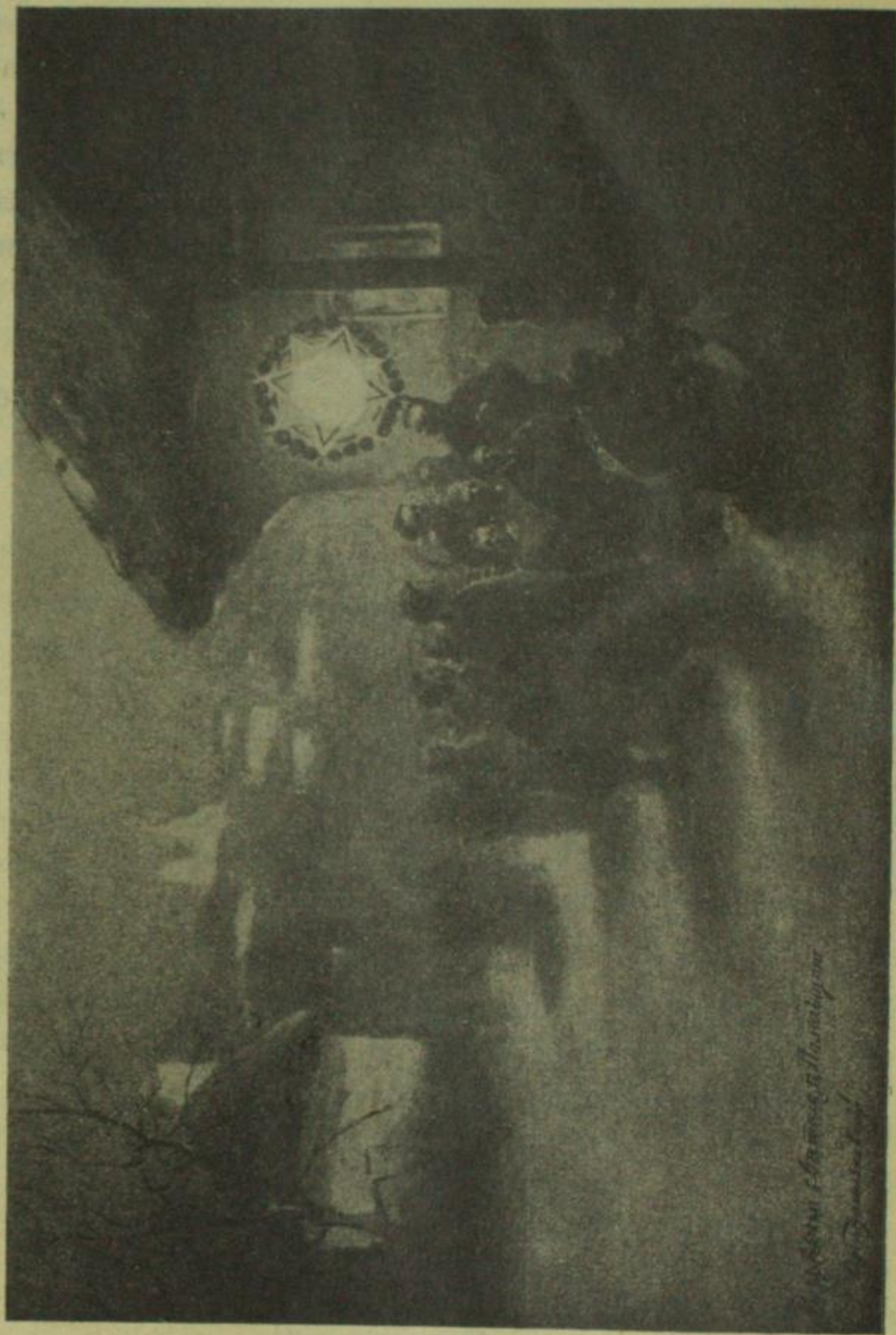
Бачу я, бачу постаті чудову...
Плещуть по серцю хвилі жалю!
Давнього щастя полум'я знову
Я розпалю.

Поки не прийде спокій глибокий,
Поки не схилить сон голови, —
Стій одинокий, привид високий,
Мій вартовий!

Давнього щастя привид могилбний,
Повний отрути, повний жалю,
Стій, мій безтілбний, мрійно-свавібний,
Жаль я стерплю.

ГР. ЧУПРИНКА.

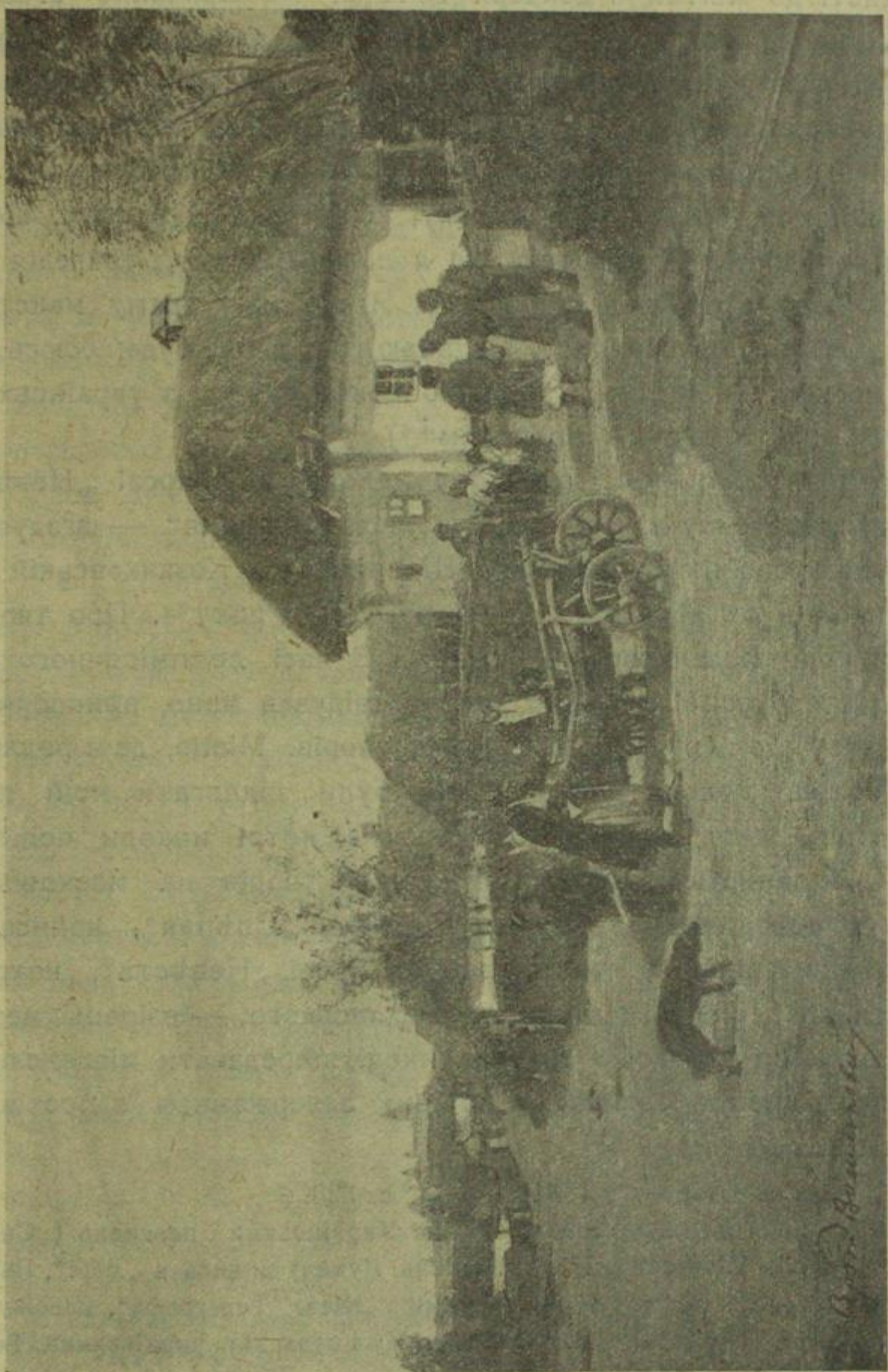

«РІЗДВЯНІ СВЯТКИ В ПОЛТАВЩИНІ».

З акварелі С. Васильківської.

«НА СЕЛІ»

3 акварелі С. Васильєвського.

ВЕЛИКОРУСЬКА МОВА В ТВОРАХ Т. Г. ШЕВЧЕНКА.

I.

В листі до Квітки 8 декабля 1841 р. — Шевченко згадує і про свої твори на великоруській мові, про котрі вже згадував і раніш — в невідомому нам тепер листі до Квітки, що писав перед тим, і згадує в своїх листах потім: у 1842—4 роках. „Ще посилаю вам (пише Шевченко Квітці) *кацапські вірші* своєї роботи; коли доладне що, то друкуйте, а коли ні, то закурить люльку, коли люльку курите. Це, бачте, пісня з моєї драми „Невѣста“, *що я писав до вас*, трагедія Никита Гайдай. Я перемайстрував її в драму. Я ще одну драму майструю, назовеця „Сліпая красавиця“. Не знаю, що з неї буде; боюсь, щоб не сказали москалі — *mauvais sujet*, бо вони, бачте, з українського простого бити. Ну та цур їм москалям“¹⁾.

Про великоруську Шевченкову мелодраму в прозі „Невѣста“, та ще про великоруську-ж віршовану повість „Слѣпая“ — згадує і А. Козачковській в своїх споминах про Шевченка²⁾. Козачковській бачився з Шевченком в октябрі 1841 р. — маї 1842 року³⁾. Про твори Шевченка тої пори Козачковський каже: „В часі семимісячного мого побуту в Петербурзі, Шевченко часто одвідував мене, приносячи майже кожного разу що-небудь нове із своїх творів. Місце, де я родився, в середині України..., твори його повинні були підлягати моїй коректурі, щоб очистити їх од напливу польонизмів, котрі инколи подибувались в них. — З написаних ним в тім часі творів на московській мові я пригадую собі прегарну повість в стихах „Слѣпая“, написану кипучим натхненим віршом, і мелодраму в прозі „Невѣста“, котрої зміст відносився до періоду гетьманства Виговського, — взірець незрівняної штуки, котра не удалась Основьяненкові, передавати місцевою московською мовою побут України з повним задержаннем зворотів рідного

¹⁾ „Кіевская Старина“, 1894 р., № 2, с. 323.

²⁾ Кіевській Телеграфъ 1875 р. № 25. Український переклад („Споминки А. Козачковського про Шевченка. Подав Василь Лукич) дивись в „Зорі“, Львів 1889 р., № 6—7, с. 109—12. Не маючи під руками „Кіев. Телеграфу“, навожу їх по перекладу в „Зорі“. (Правопис „Зорі“ змінюємо на сучасний український. Ред.)

³⁾ „З творами Шевченка познакомив мене в Петербурзі в 1841 р. Альманах Гребінки „Ластівка“, (каже Козачковський). Хутко після того Козачковський познайомився з Шевченком і особисто. „В часі семимісячного мого побуту в Петербурзі, (росказує він далі) Шевченко часто одвідував мене... Розстаючись зо мною в маю 1842 р., Шевченко упередив мене, що він незвичайно лінивий листуватись; зза того я нічого не знав про нього аж до 1845 року“. („Зоря“. Л. 1889 р., с. 109, сб. 2—110, сб. 1).

українського язика і народного характеру дієвих осіб. Обидва ті твори, як нам здається, пропали¹⁾. На моє питанє в 1845 р. про поему „Слѣпая“ Шевченко сказав, що мабуть він дав її Щепкинові, і радив мені написати О. М. Бодянському, щоб він вишукав її у Щепкина і вислав мені; але у Щепкина її не було. Про мєльодраму „Невѣста“ автор оповідав мені в Петербурзі, (значиця, в кінці 1841—¹/₃ 1842 року), що він подавав її в дирекцію імператорського театру, і що згожувались поставити її на сцені; але після всякої ймовірности вона не діждалась від автора остаточного оброблення, і в 1845 р. у його її вже не було²⁾.

Про поему (?) „Слѣпая“ та інші свої твори на великоруській мові згадує Шевченко і в листах до Кухаренка. Мало не через рік після листа до Квітки — в листі од 30 сєнтября 1842 р., Шевченко пише: „Переписав оце свою „Слѣпую“, тай плачу над нею; який мене чорт спіткав і за який гріх, що я оце сповідаюся кацапам черствим кацапським словом. — Не хочеця, дуже не хочеця мені дрюковать „Слѣпую“, але вже не маю над нею волі; та цур їй, а обридла вже вона мені. — Скомпанував я ще драму чи трагедію в трьох актах, зовеця „Данило Рєва“; не знаю, що ще з неї буде, бо ще і сам не читав: прочитаємо вдвох, як приїдете, бо я таки вас зімою сподіваюся“³⁾.

Тим часом в тому-ж таки сєнтябрі (?) 1842 р. уривок з першої драми Шевченка на великоруській мові („Никита Гайдай“) був і надрукований в „Маяку“⁴⁾ Бурачка; а наведене місце з листа Шевченка до Кухаренка од 30 сєнтября викликає думку, що в якийсь журнал приобіцяна була і поема (?) „Слѣпая“, (хоч світу тоді і не побачила). З листа-ж до Гр. Ст. Тарновського од 25 янвєря 1843 р. знаємо, що якийсь великоруський твір свій, (може ту саму „Слѣпую“), Шевченко сподівався надрукувати вже до Великодня 1843 р. „Обіцянку пришлю вашим дівчатам к Великодню, (пише він Тарновському), а може і раньше, коли впораюсь. Тільки не ту, що я вам писав⁵⁾, а иншу, по московському скомпановану, щоб не казали москалі, що я їх (мови) не знаю⁶⁾.

¹⁾ Надрукована перший раз у „Кієвской Старинѣ“, 1886 р. № 26, с. 310—38.

²⁾ „Зоря“ Л. 1889 р.

³⁾ „Літературно-Науковий Вістник“, Львів 1899 р. № 27, II с. 28—29. (Ще раніш в „Зорі“, Львів 1895 р. № 5, с. 88).

⁴⁾ „Маякъ“, Спб. 1842 р. т. V, № 29, отдѣль I, с. 1—? (Дивись „Кобзарь Т. Шевченка въ переводѣ русскихъ поэтовъ. Изданіє подъ редакцієй Н. В. Гербєля“. Спб. 1860 р., с. 194).

⁵⁾ Ще в листі до Тарновського од 26 марта 1842 р. („Кієвская Старина“ 1883 р., № 2, с. 402, ще раніш в „Основі“ Спб. 1862 р., № 5, с. 4.

⁶⁾ „Кієвская Старина“ 1883 р. № 2, с. 404. (Ще раніш в „Основі“ 1862 р. № 5, с. 6).

З другого листа Шевченка до Кухаренка, котрий хоч без дати, але написаний був не пізніш фебруаля 1843 р. і мабуть таки в фебруалі¹⁾ бачимо, що до цієї пори Шевченко написав (після „Гамалії“) ще один великоруський твір: драму в 3 актах „Назар Стодоля“. „Скомпановав ще я, (пише Шевченко Кухаренкові), маленьку поему Гамалія, друкують в Варшаві. Як видрукують, то пришлю. І Назара Стодолю—драма в трьох актах. По московському. Буде на театрі після великодня²⁾).

Того ж 1843 р. написав Шевченко, і знов великоруською мовою, і поему „Тризна“. Віршована посьвята цієї поеми князні В. Н. Репніній („На память 9-го ноябля 1843 года“) написана в Яготині, 11 ноябля 1843 року. В апрілі року 1844 „Тризна“ побачила й світ, та ще в двох заразом виданнях: а) в журналі „Маяк“ (Спб. 1844 р., т. 14-й, № 4, отд. I, с. 17—?)³⁾ і б) окремим виданням, що дозволене цензурою 3 апріля 1844 р., а вийшло теж в апрілі⁴⁾

Зімою (в кінці) 1843 року Шевченко читав В. Н. Репніній свою давню великоруську поему „Слѣпая“, котра була тоді вже скінчена; а о-половині року 1844 збирався її і друкувати. „Итакъ, вы рѣшаетесь

¹⁾ Що лист цей писано в фебруалі, або январі 1843 року — видно ось з чого. В листі од 30 сент. 1842 р. Шевченко пише Кухаренкові, що „Чорноморський побит“ Кухаренків — „у цензурному комітеті“, а в цензурі театральній буде потім („Літ.-Наук. Вістн.“ Л. 1892 р. № 7, II, с. 28). В листі, про час написання котрого йде питання, Шевченко пише Кухаренкові: „Чорноморський побит“ вийшов з цензури так як треба. Театральний цензор сказав, що й йому не треба підписуваця, коли воно буде надруковано. Я в марті місяці їду за границю — то ви напишіть, що міні робить з „Чорноморским побитом“ (там саме: с. 30). З цього видно, що лист цей писано: а) значно пізнійш 30 сентября 1842 р., б) ранійш марта. Якого ж року: 1843 чи 1844? З листу Шевченка до Кухаренка од 26 ноябля 1844 р. відомо, що Шевченко дуже давно перед тим писав Кухаренкові: „Оце другий рік, як я с тобою не балакаю, друже мій, (пише він), (там саме: с. 30, ще ранійш в „Правді“, Львів 1895 р., с. 143—4). Ще виразнійш каже Шевченко в листі до Кухаренка од 23 марта 1845 р.: „Я якось оце писав до тебе, та мабуть не дійшло — або може ждеш півтора року, щоб заплатить мені так, як за твоє сало, ласку і добре слово [я] заплатив. Не згадуй злого, а помяни добре, і напиши мені“. (Там саме: с. 31). Таким робом перед листом од 26 ноябля 1844 року Шевченко півтора року не одповідав на лист Кухаренка, а значиця лист без дати, про котрий йде мова, писано не пізній фебруаля 1843 року.

²⁾ „Літер.-Наук. Вістник“, Л. 1899 р. № 7, II, с. 31. (Ще раніш: в „Зорі“ Львів 1895 р., № 5, с. 88).

³⁾ „Кобзарь Т. Шевченка въ переводѣ русскихъ поэтовъ. Изданіе подъ редакціей Н. В. Гербеля“. Спб. 1860, с. 194.

⁴⁾ В листі до Боянського од 13 мая 1844 р. Шевченко пише: „Третій тысьденъ (тиждень) лежать оці книжки („Тризна“ та „Гамалія“) у мене“. („Русская Старина“, 1883 р. № 9, с. 639).

Що лист цей писано 13 мая, а не марта, як думав видавець цього листа, це видно перш усього з того, що у листі додано: „у суботу“, а 1844 р. 13 те число було в суботу за цілий рік тільки один раз: 13 мая. Ясно видно це і з того, що

печатать „Слѣпую“,—какъ я рада! (писала Репніна Шевченкові 19 іюня 1844 р.), Полагаю, что вы кое-что измѣнили: я нахожу, что тамъ, гдѣ говорится о любви атаманскаго сына, есть какая то темнота. *Когда вы были у насъ, я хорошо не разобрала впечатлѣнія, а сочувствіе, возбужденное красотами природы, драматическимъ концомъ поэмы вашей* помѣшало мнѣ ясно отдать себѣ отчетъ въ томъ, что казалось недоступнымъ моему пониманію; теперь же передаю вамъ свои замѣчанія довольно запутанно, но полагаю, что вы меня поймете. *Посвященіе прекрасно и гармонируетъ съ содержаніемъ милой Оксаночки*“¹⁾.

Поема „Тризна“ була, наскільки відомо, останнім твором Шевченка на великоруській мові не пізніш 1843 року.

Таким чином перший великоруський твір розпочав Шевченко мабуть 1841 року, скінчивши „Гайдамаків“, (а може й „Черницю Марьяну“). Раніш 8 декабля 1841 р. твір цей (трагедія „Никита Гайдай“) не тільки було скінчено, але й перемайстровано в драму (або мелодраму) „Невѣста“ (прозою). До 8-го ж декабля 1841 р. розпочав уже Шевченко писати і другу великоруську драму „Слѣпая красавица“, хоч чи скінчив її коли, напевне не відомо. З споминів Козачковського знаємо, що не пізніш мая 1842 року Шевченко написав по великоруському віршовану поему „Слѣпая“, переробивши її мабуть з драми „Слѣпая красавица“. До 30 сентября 1842 р. „Слѣпую“, (хутчій поему, ніж драму), було вже переписано начисто і можна думати, приобіцяно до друку в якийсь журнал. Написав Шевченко до того часу і ще одну великоруську (?) драму чи трагедію „Данило Рева“, хоч тільки ще начерно і навіть ще не перечитав. Не пізніш феврала 1843 року, Шевченко мав написати й ще одну великоруську таки драму „Назар Стодоля“ і нарешті не пізніш зими 1843 р. (скінчив не пізніш 11 ноябля) великоруську поему „Тризна“.

II.

Я навмисне зібрав до купи звістки про великоруські твори Шевченка 1841—3 років, не згадуючи між ними про українські: Гамалію, Розриту Могилу (?) і 2-ге видання Кобзаря. Зібрані до купи великоруські твори Шевченка за ці роки кидають сумне й зовсім несподіване світло на кілька літ в житті поета. Одірваний од рідного краю,

в листі од 29-го іюня 1844 р. Шевченко пише Бодяньському: „уже другий місяць, як жду од вас звістки хоч якої небудь, нема тай годі; чи получили ви Тризну і Гамалія, чи ні“ („Русская Старина“, Спб. 1883 р., № 9, с. 640). Видавець листа недочитався і поставив „марта“ наздогад, що видко з того, що слово „марта“ надруковано в скобках з значком запитання: „(марта?)“

¹⁾ „Кіевская Старина“, 1897 р., № 2, с. 160.

(Шевченко допіро на весні 1843 року побував на Україні) — піднятий на сміх де-ким з публіки та критиків за свою „мертву“ „мужицьку“ мову і мертві козацькі та сірі „мужицькі“ теми (сюжети), йдучи може слідом за Гребінкою та Квіткою, що за для економічних причин писали і друкували найбільш на великоруській мові, обертаючись нарешті і на Україні серед кругів змосковщених і обрусителів, що по українському часом й зовсім не вміли (от як хоч би В. Н. Репніна), — Шевченко захотів показати, що він зможе — коли схоче — незгірш писати і живою панською мовою — мовою великоруською. Даремно весь наклад „Кобзаря“ і „Гайдамаків“ розійшовся незвичайно хутко, даремно де-хто з приятелів радив Шевченкові плювати на дитяче знущання великоруських критиків та благородної і великоруської публіки і писати по українському, — великоруська критика та „благородна“ публіка зробили своє діло — страшенно вразили серце і величезну амбіцію поета... І Шевченко од погорди і презирства переходив до роспачу і нарікання, од заміру писати тільки „мертвим словом“ — по українському та бути „мужицьким“ поетом — до багатьох спроб і палкого бажання написати щось незвичайне і великоруською мовою і тим доказати своє... І треба було цілі чотирі роки та нового знущання публіки та критиків, вже з великоруських творів поета, і гіркого зневіря у своїй не здатности до писання великоруською мовою, нових болючих вражіннь в рідному краї і різкого перелому та zarazом великого поступу в цілому світогляді поета, — щоб він знов і рішуче вернувся до творчости на рідній мові, і через якийсь час — тільки на рідній... Цю двоїсту психологію поета бачимо з його ж власних творів і листів та з листів до Шевченка його приятелів. З білью в серці, але zarazом й з гордим презирством і іронією відповідає Шевченко своїм великоруським критикам і „благородній“ публіці, в віршованій передмові до своїх „Гайдамаків“, що має дату „С.-Петербурзь 1841. апрѣля 7“¹⁾, що тільки на Україні, тільки од своїх жде не діждеться поет хоч од де-кого — теплого слова привіту і співчуття за свою нову послугу. Од великоруської ж публіки та критики він жде тільки глузування з мови і сюжета (теми) та лукавих порад...

Сини мої орли мої!

Летіть в Україну!

Хоч і лихо зустрінесться,

Так не на чужині.

Там найдеться душа щира,

Не дасть погибати;

А тут... а тут²⁾... тяжко, діти!

Коли пустять в хату,

То зустрівши насміються,

Такі, бачте, люде,

Все письменні, дрюковані,

Сонце навіть гудять...

А що ж на вас вони скажуть?

Знаю вашу славу!

Ползузують, покепцюють,

Тай кинуть під лаву³⁾.

¹⁾ „Гайдамаки. Поэма Т. Шевченка“. Спб. 1841 р., с. 18.

²⁾ На чужині — в Петербурзі, в Москівщині.

З чого ж буде, на думку поета, глузувати та кепкувати великоруська публіка та критика? З „мертвої (української) мови поеми і мертвої ж та плаксивої, придатної хіба для старців (кобзарів) теми — з минулого що не вернеться та з героями — у „постолах“ та „сіряках“.

<i>Нехай, скажуть, спочивають,</i>	Били, а не вчили.
<i>Поки батько¹⁾ встане</i>	Од козацтва, од гетьманства
<i>Та розкаже по-нашому²⁾</i>	Високі могили
<i>Про свої гетьмани.</i>	Більш нічого не осталося
<i>А то дурень розказує</i>	Тай ті розривають;
<i>Мертвими словами³⁾,</i>	<i>А він хоче щоб слухали</i>
<i>Та якогось-то Ярему</i>	<i>Як старці співають!</i>
<i>Веде перед нами</i>	Дарма праця-пане-брате“.
<i>У постолах. Дурень! дурень!</i>	

Шевченко іронізує з модних живих неплаксивих та „благородних“ тем та героїв великоруської поезії того часу:

Коли хочеш грошей,
Та ще й слави, того дива,—
Співай про „Матрьюшу“,
Про „Парашу радість нашу“,
Султан, паркет, шпори,—
От де слава!...

Публиці та критиці, вихованій на таких веселих та благородних темах та героях, де вже було справді зрозуміти і полюбити „плаксиву та демократичну поезію Шевченка, з її героями у „постолах“ та „сіряках“. І не диво, що ця публіка та критика докоряє поетові:

...А то співа:
„Грає синє море“,
А сам плаче; за тобою
І твоя громада
У сіряках!...“

І Шевченко з іронією та гордим презирством дякує „мудрим“ критикам за їх теплу, „розумну“ та нещиру раду:

<i>Правда, мудрі!</i>	Вибачайте .. Кричіть собі!
<i>Спасибі за раду!</i>	<i>Я слухать не буду,</i>
<i>Теплий кожух, тільки шкода.—</i>	<i>Тай до себе не покличу,—</i>
<i>Не на мене шитий,</i>	<i>Ви розумні люди,</i>
<i>А розумне ваше слово</i>	<i>А я дурень“;</i>
<i>Брехнею підбите.</i>	

Поет обіцяє й далі йти своєю дорогою, хоч би й довелося йому не знайти співчуття, застаючись самотнім:

¹⁾ Автор. (Зр. раніш: „Сини мої, Гайдамаки“!)

²⁾ По великоруському.

³⁾ Це б то: по українському.

один собі

У моїй хатині,
Заспіваю, заридаю,
Як мала дитина!

Зробивши далі кілька яскравих ескізів в стилі своєї козацької поезії, Шевченко обриває ці ескізи — малюнки словами, повними почуття ваги й краси своїх творів, творчого задоволення надії:

„І я дивлюсь-поглядаю,   Козацтво гуляє, байрак гомонить;
Сміюся сльозами,—   У моїй хатині сине море грає,
Дивлюся, сміюся, дрібні утираю: Могила сумує, тополя шумить,
Я не самотній, є з ким в світі жити!   Тихесенько „Гриця“ дівчина співає, —
У моїй хатині як в степу безкраїм,   Я не самотній, є з ким вік дожити!

Малюнки і люде, утворені творчою фантазією поета — не дадуть йому, хоче сказати Шевченко, почувати себе самотнім, не покинуть його самотнім, замінять для його співчуття, публіку та критику. В цій творчій, любій праці, в праці на сумні рідні теми, на мові, для кого мертвій, а для його живій та до того ж поет знайде і свою нагороду: своє „добро“, свої „гроші“ (?), свою „славу“. І Шевченко ще раз іронічно дякує своїх мудрих критиків за їх „лукаву“ раду:

„От де моє добро, гроші,
От де моя слава ¹⁾!
А за раду—спасибі вам
За раду лукаву!
Буде з мене, поки живу,
І мертвого слова
Щоб виливать журбу, сльози“.

Коли ж „сини“ його „Гайдамаки“ знайдуть хоч одного старого козака, що розплачеться, читаючи думи — сльози поета про минуле, — то цього буде для його більш ніж досить. — Він „мужичий“ поет, що пише „мертвою“ „мужичою“ мовою, буде почувати себе не тільки рівним з „панамі“, а навіть більш могутним, більш щасливим ніж „пани“:

„Бувайте здорові!   Що привіта моїх діток
Піду синів випровожать   Старими сльозами,—
В далеку дорогу ²⁾.   Буде з мене. Скажу ще раз: ³⁾
Нехай ідуть; може найдуть   Пан я над панамі“ ⁴⁾!

¹⁾ Зрівняйте раніш: „Коли хочеш грошей
Та шей слави - того дива“...

²⁾ „Гайдамаків“ — на Україну.

³⁾ Перший раз у „Кобзарі“ в „Думи мої, думи мої“:
„Одну сльозу з очей карих
И... пан над панамі!“

⁴⁾ „Гайдамаки“ Спб. 1841, с. 14—15.

Шевченко присвячує своїх „Гайдамаків“ В. М. Григоровичу, голові Петербурської Академії Малярства, присвячує не тільки через те, що той був для його немов рідний батько „при лихій годині“, а ще й тому, що Григорович —

— душа шира
Козацького роду;
Не одиуравсь тою слова
Що мати співала,
Як малого повивала,

З малим розмовляла;
Не одиуравсь тою слова,
Що про Україну
Сліпий старець сумуючи
Співає під тинном“...

На задній друкованій обгортці до тих же самих „Гайдамаків“ (СПБ. 1841 р.), Шевченко писав до „Панивъ субскрибентивъ“, іронічно пояснюючи, через що він не додержав обіцянки, (зробленої во оголошенні?) надрукувати, як був тоді звичай, в кінці книжки фамилії „субскрибентив“, — писав між иншим ось що: „все б то це ничого, чого не трапляеця на вику, все це буває, якъ на довгій ныви; та ось лыхо мени на безголовья, есть ше и таки паничи, що соромились свою благородну фамилію (Кирпа-Гнучкошиенко-въ) ¹⁾ и надруковать въ мужьцькій книжци Далеби правда!“

Ще перш ніж вийшли з друку „Гайдамаки“ Шевченка, Г. Квітка в листі од 22 ноября 1841 р. писав йому: „Спасибі Вамъ, що не дивитесь у-вічі оттим дурням кацапам, що не вмівши нашої мови і не розібравши у неї (!) ничсго, кричать мов жиди у шабаш: „што, да што это навернякано? Мы не понимаемъ ста ничего!“ Спасибі, що плюете на се, да не перестаєте писати. Пишіть, пишіть! Нехай Вам, Господь поможе! ²⁾ А тим часом, тоді ж таки Шевченко сидить над великоруськими драмами, (як я згадував вже раніш), і про це пише і Квітці, як раніш, так і в своїй відповіді на тільки ще згаданий лист Квітчин — у листі од 8 декабря 1841 р. Уривок одної великоруської драми („Никита Гайдай = „Невѣста“) Шевченко посилає навіть тому ж самому Квітці для друку в „Молодику“, хоч Квітка просив його прислати для „Молодика“ тільки українські твори, повідомляючи, що „московські штучки і вірші є преотмѣнные-ста, і усі шлють їх Бецькому ³⁾. „Ще посилаю вам кацапські вірші своєї роботи, (писав Шевченко Квітці од 8 декабря 1841 р.); коли доладне що, то друкуйте, а коли ні, то закуріть люльку, коли люльку курите. Це, бачте, пісня з моєї драми „Невѣста“... Я ще одну драму майструю, назовецця „Слѣпая Красавиця“. Незнаю, що з неї буде. Боюсь, щоб не сказали москалі — *tauvais sujet*, бо вони, бачте, українського простого биту. Ну, та цур їм,

¹⁾ Поет хоче завважити на те, що ці „благородні“ паничі—перевертні українці

²⁾ „Кіевская Старина“, 1900 р. № 9, с. 298.

³⁾ Там само, с. 299.

москалям!"¹⁾ 29 квітня 1842 р., одержавши од Шевченка „Гайдамаків“, Квітка знов просить його писати (і писати як найбільше) по українському: „Ну оже (отже?) так що порадували Ви нас своїми Гайдамаками! Як кажу: читаєш, та й облизуєся. Як-раз к великодню прислали Ви нам свою писанку, а я зараз і розіслав по рукам. Так Артемовський аж підскакує та хвалить. Як такого добра не хвалить? Пишіть-же, паничу, у усю руку. Напишіть ще таке, *дайте віддохнути від московських брехень*,... Пишіть-же, пишіть ще; потішайте наші душі таким смашним“²⁾.

А Шевченко тим часом збирається друкувати в „Маяку“ свою великоруську драму „Никита Гайдай“ та пише „Слѣпую“! та знов (великоруську?) драму „Данило Рева“!.. Не дуже він, правда, задоволений з їх, написавши. „Переписав оце свою „Слѣпую“, тай плачу над нею, (пише він 30 сентября р. 1842-го Кухаренкові), *який мене чорт спіткав і за який грѣх ще я оце сповідаюсь кацапам черствим кацапським словом. Лихо, брате отамане, ей богу лихо; це правда, що окроме Бога і чорта в душі нашій єсть ще щось таке, таке страшне, що аж холод іде по серцеві, як хоч трошки його розкриєш, — цур йому; мене тут і земляки і не-земляки зовуть дурним, воно правда, але що я можу робить, хіба ж я винен, що я уродився не кацапом або не французом. Що нам робить, отамане брате: прать против роженя чи закопая заживо в землю; не хочця, дуже не хочця мені друкувать „Слѣпую“, але вже не маю над нею волі, — та цур їй, а обридла вже вона мені“³⁾. Але тим часом по-українському не пише Шевченко майже нічого, а по великоруському знов жарить драму „Назар Стодоля“ і повідомляє Кухаренка (мабуть у фебраві 1843 р.), що драма ця „буде на театрі після великодня“...⁴⁾*

„Чудний чоловік тай годі“, сказав би хто, дивлячись з боку на всю цю сумну історію... Що ж таке робиться з поетом справді? Навіщо він марнує час і працю? Чого він хоче? Ясну відповідь на це, а разом і вказівку на ту велику трагічну боротьбу, яка йшла в той час в душі поета знаходимо в листі Шевченка до Гр. Ст. Тарновського од 25 января 1843 р.: „Спасибі вам, (пише Шевченко) і за ласкаве слово про дітей моїх — „Гайдамаків“. Пустив я їх у люде, а до цієї пори ще ніхто й спасибі не сказав. *Може там над нею сміються, так як тут москалі.* Зовуть мене интузіастом, сірич дурнем. Бог їм

¹⁾ „Кіевская Старина“, 1894 р., № 2, с. 323.

²⁾ „Кіевская Старина“, 1900 р., № 9, с. 300.

³⁾ „Літературно-Науковий Вістник“, Львів 1899 р., № 7, II с. 28—29. (Ще ранійш в „Зорі“, Львів 1895 р., № 5).

⁴⁾ „Літ.-Наук. Вістник“, 1899 р., № 7, II: с. 30. (Ще ранійш в „Зорі“, Львів 1895 р., № 5, с. 88).

видить! *Нехай я буду мужицький поет, аби тільки поет*, то мені більше нічого й не треба. *Нехай собака лає — вітер рознесе*. Ви, спасибі вам, боїтеся мені розказувати про людей — цур їм! Покоштував я уже цього меду, щоб він скис!

...Обіцянку пришлю вашим дівчатам к Великодню, а може і раньше, коли впораюсь. Тільки не ту, що я вам писав, а *иншу*, по московському скомпоновану, щоб не казали москалі, що я їх язика не знаю¹⁾. Почав „за здоров'я“, а скінчив „за упокой“!..

Хотілося, як бачимо, довести свого! І для цього весь 1843 р. Шевченко тратить знов на „кацапські“ твори, і не написавши так таки нічого по українському, по „московському“ успів написати ще одну поему „Тризна“!

III.

Те ж раздвоєне бачимо в Шевченкові, хоч і в слабшій вже мірі, і далі — у 1844—5 роках. 19 лютого 1844 р. Шевченко пише по українському „Чигирин“, а в березні і квітні друкує українську поему „Гамалія“ та великоруську поему „Тризна“, і збирається друкувати другу великоруську ж поему „Слѣпая“... 6 мая Шевченко пише по українському „Сову“, а 13 мая 1844— р. в листі до Бодянського просить його взяти на себе історичну частину українського тексту до „Живописной Украйны“. „На виды и на людской бытъ, (пише він), текстъ буду самъ писать, або Кулиша просытому, а на исторію потурбуйтеся, будьте ласкавы, вы писать, три листочки въ годъ, только по нашему, щоб тямьлы безглузді кацапы!“²⁾

Але разом Шевченко посилає через Бодянського в Москву на продаж не тільки свою „Гамалію“, але й „Тризну“, назначивши ціну на останню як раз у два рази дорожчу, ніж за першого: „Отдайте Тризну по копѣ, а Гамалію по пѣвкопи серебром, (пише він)³⁾. Через недовгий час Шевченко цікавиться, як привітала обидва недавно друковані твори критика: „Чи получили вы Тризну і Гамалія, чи ні, (пише він Бодянському 29-го іюня 1844 р.), і як там у вас їх привітали, скажіть міні, будьте ласкаві!“⁴⁾.

З останнім питанням звертався Шевченко, як можна думати, ще раніш і до В. Н. Репніної, у листі, котрий на жаль не зберігся до нашого часу, жалкуючись на те, що в Петербурзі „Тризну“ „не оцѣ-

¹⁾ „Кіевская Старина“, 1883 р., № 2, с. 404. (Ще раніш в „Основі“ 1862 р., № 5, с. 6).

²⁾ „Русская Старина“ 1883 р., № 9, с. 639.

³⁾ Там само.

⁴⁾ Там само.

нили"; але разом у цім самім листі радив (можна думати), Репніній вивчити „малоросійській языкъ“... Так можна гадати, читаючи лист — відповідь Репніної. „И здѣсь мало кто оцѣнилъ вашу „Тризну“, (пише вона Шевченкові 19 юня 1844 р.)... Я неперемѣнно примусь за малоросійській языкъ: я хочу наслаждатися всѣми вашими цвѣтами и представляю, какъ будетъ грудь болѣть отъ чтенія... „Совы“¹⁾. Холодною водою обілляла поета великоруська критика за поему „Тризна“, але й ця несподівана ним холодна купіль не зовсім, здається,вилічила його од химерного бажання бути разом і „мужицьким“ і „панським“ — і українським і великоруським поетом. Є слід, що ще 1845 року, вже цілком вернувшись на національний ґрунт, скінчивши Академію і проживаючи на Україні, — Шевченко пише у Київі великоруською мовою, прозою повість „Варнакъ“²⁾ і тільки цей твір був, як можна думати, останнім твором Шевченка, писанимъ великоруською мовою до заслання. В кінці ж 1845 року, яким датована повість „Варнак“, Шевченко вже добре зрозумів, що з його такий великоруський поет, як з клочка батіг. Це знаємо з споминів про Шевченка А. Чужбінського. „Считаю обов'язанностью упомянуть объ одномъ обстоятельстве, (каже Чужбинський), которое освѣщаетъ съ чрезвычайно важной стороны личность Шевченка. Напечатано было его

¹⁾ „Кіевская Старина“ 1897 р. № 2, с. 159 та 160.

²⁾ „Основа“ Спб. 1882 р., № 3, с. 142. Зривн. „Кіевскую Старину“, 1886 р., № 7-й, с. 442: дату під „Варнаком“: „1845 года, Кіев“.

О. Я. Кониський каже („Проба“, с. 14): „Що до повісти „Варнак“, так досить прочитати деякі листи Шевченка до Заліського, щоб впевнитися, що „Варнака“ Тарас написав не в Київі, а в Новопетровському, і не 1845, а 1853 р.“ — На жаль, з листів цих видно тільки те, що повість цю написав Шевченко *раніш* 20 мая 1853 р., а коли саме написав — невидно. (Див. „Кіевскую Старину“ 1883 р., № 1, с. 167—8; зр. № 3, с. 618). Опріч „Варнака“ у 1844—6 роках Шевченко написав ще по великоруському тільки повість „Наймичка“, котру написано, коли вірити даті, 25 февраля 1844 р., це б то тільки через 6 днів після того, як написано по українському „Чигирин“ („Основа“, Спб. 1862 р., № 3, с. 142. Зрівняйте „Кіевскую Старину“, 1886 р., № 9-й, с. 36: дата під „Наймичкою“ „25 февраля 1844 р. Переяслав“).

Покійний О. Я. Кониський думав, що в даті — помилка, або дата навмисне виведена Шевченком, щоб сховати кінці в воду — заховати те, що повість писано тоді, як автор її не мав права писати. („Проба улаштування хронології до творів Тараса Шевченка“ Частина 1-ша, відбитка без року, (Львів 1895 р., с. 10—13). Остання думка — сама по собі фантастична, а доводи Кониського не витримують критики. „Пам'ятаючи, що під „Наймичкою“ стоїть дата 25 лютого 1844“ („въ Переяславль“), згадаймо, (каже Кониський), що 19 того ж лютого Шевченко був в Москві і там написав „Чигирин“. Від Москви до Переяслава 900 верстов (128 миль). Нехай з Москви Шевченко виїхав 20, а до Переяслава дістався у вечері 24 лютого, так і то річ неможлива, щоб за 5—6 день можна було того часу, на провесні, саме в роспутицю, їхати що дня, хоча б і поштовими кіньми, по 180 верстов!“ („Проба“.

русское стихотворение „Тризна“. Онъ нашель его (у 1845 році) у меня и засмѣялся своимъ симпатичнымъ смѣхомъ.

— Ти читав? спросиль онъ, и на утвердительный мой отвѣтъ прибавиль: от треба було вискочить, як Пилип з конопель.

Чому не писать, коли сверблять руки, а друковать не годилось.

— Говоря правду, ты лучше пишешь по нашому.

— От спасибі! А де хто хотів одурить мене, зачепить, знаеш, авторське самолюбіє, так я ж і сам бачу. Швець знає своє шевство, а у кравецтво не мішайся“, прибавиль онъ съ улыбкою. Бросивъ книгу, онъ улегся на кровать.

— Нехай йому цур¹⁾.

У 1846—50 роках Шевченко не писав по великоруському нічого; і можна думати, що до великоруської мови він вернувся тільки 1853 р., вернувся тоді, як, наляканий доносами та трусами, боявся писати рідною мовою і нічого не писав нею.

Щоб доказати, що він знає і великоруську мову, Шевченко потратив мало не чотирі роки, потратив свідомо і систематично і доказав тільки те, що бути великоруським поетом він не міг, хоч би й хотів: мову цю знав далеко гірше ніж рідну і замість поезії здужав написати нею — тільки віршовану прозу, або сантіментальну риторіку. А роки тим часом звелися ні на що, потрачені на твори бліді і нікому непотрібні.

с. 12). Все це—свята правда. Але ж автор її забувся, що опріч Переяславля Полтавського, (про котрий він говорить), є ще в Росії Переяславль Владимирської губернії.

Далеко більш подібне до правди, що в даті написання „Наймички“ великоруською мовою може бути справді помилка в році, або дні. Переяславль Владимирської губ. не більш як 175 верстов од Москви; і Шевченко мав певну змогу 19 лютого бути в Москві, а 25-го в Переяславлі. Це тим більш могло бути, що про те, де пробував Шевченко од 19-го лютого до половини апріля 1844 р. — ми нічого не знаємо. (Лист Шевченка до Бодяньського, ссилаючись на котрий Кониський думає, що 26 февраля Шевченко був в Петербурзі, (Кониський, „Жизнь Т. Г. Шевченка“ Одесса 1898 г., с. 171), — писано 13 мая, а не 13 марта, і цей лист свідчить тільки про те, що Шевченко був у Петербурзі 21-го апріля 1844 року. Коли ж в даті — помилка, то хутчій в дні або році, в яким написано повість, ніж в місяці та в місці, де її написано. Дуже може бути, що дату написання великоруської повісти „Наймичка“ треба читати: 2—5 февраля 1844 Переяслав, (на жаль нема сліду, що в цю пору Шевченко був в Переяславлі Полтавським, — хутчій не був), — або „25 февраля 1846 Переяславъ“. (Рік міг бути і не записаним зразу, а дописаним пізніш — з памяти: і тут могла трапитись помилка). Що до де-яких місць в „Наймичці“, котрі міг Шевченко написати тільки на засланні і на котрі так налягає О. Кониський („Проба“, с. 13) — то вони не стоять у суперечці з датою написання цієї повісти і свідчать тільки про те, що на засланні повість цю було виправлено чи перероблено.

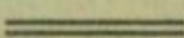
¹⁾ „Воспоминанія о Т. Г. Шевченкѣ“. А. Чубинскаго Спб. 1861, с. 13—14. (Що ця розмова була 1845 року, видко з контексту: зрівняній ст. 12, 13, 14 и 17-ту).

4 драми, 2 поеми і 2 повісті — здатні були на одно — мишам на сніданне. Про їх можна сказати те, що сказав Куліш, в своїй редакції автобіографії Шевченка, про гірке життя поета взагалі: „Скільки лѣтъ потерянныхъ! сколько цвѣтовъ увядшихъ!“. Великооруська критика, що так радила перше поетові писати по великоруському, прочитавши спроби його великоруською мовою, не дуже зраділа з їх, бо не знайшла в їх артистичности. І поет забачивши, що з писання його по великоруському — нічого не виходить, — кинув химерне бажання — стати разом і українським і великоруським поетом — і знов цілком вернувся до рідної мови.

Хто знає, скажемо, що сталося б з Шевченком, як би його великоруські твори вийшли були такими ж вдатними — талановитими, як і українські: може бути, що Україна втратила б його (як свого поета) на віки...

Ю. Тиховський.

* * *

З високих гір сніги сповзали	Про те щасливе лежання,
Від промінів палких,	Що було на горі,
Місця нагріті зоставляли	Про світ і з небом милування
І слъозами крили їх.	У-ранці на зорі.
І мовчки сунулись в долину,	Співали журно... і з огчаєм
Прозорі і бліді,	Долину прокляли,
Квітчали мерзлую шипшину	Високі скелі звали раєм,
І зникали у воді.	Де мріяли й жили.
З мутною мішалися водою,	І слъози чистіі скопились
Тікали по яру,	З високих гір до них,
Співали з шумом і журбою	В обіймах радості зустрілись
Про гори, блисків гру.	І спів журби затих...

ОЛЕНА ЖУРЛИВА.

БУРЖУАЗІЯ І НАЦІОНАЛІЗМ ¹⁾.

В 7—8 числі „Української Хати“ була уміщена дискусивне стаття д. К. „Класова боротьба і національна солідарність“. Питання, порушене в ній, дуже цікаве, але з тими думками, які підносить в ній автор, трудно погодитись. Я помину ті неточности і суперечности, яких багато в статті, і перекажу коротенько її зміст. Д. К. констатує факт, що у нас нема ще ні буржуазії, ні пролетаріату, і приходять до висновку, що відсутність диференціації на класи дуже шкодить українському рухові. „Наш український рух тим і слабкий такий та млявий, що у нас і досі нема своєї буржуазії“, каже автор на ст. 383. Коли б була у нас своя буржуазія, вона б постачала і кошти на школи, лікарні то що, і свідомих освічених робітників на українську ниву... „як би не дивитись на буржуазію, як би вона врешті не експлуатувала народно-пролетарські верстви суспільства, а все таки вона де-що і дає цьому народові“... „Визискуючи пролетарські та селянські верстви і викручуючи з них матеріальні засоби для свого життя, вона потроху повертає ці самі кошти в народ, роблячи усякі жертви на лікарні, школи і взагалі на освіту“ (382). Отже буржуазія користна народові, і тому треба тільки жадати, щоб як скорше народились „на нашій не своїй землі“ свої буржуї; та навіть і жадати цього не треба, бо „незалежно од нашої волі буде і українська буржуазія, і український пролетаріат, і т. п.“. Очевидно, коли „незалежно од нашої волі“ українське громадянство диференціюється на буржуазію і пролетаріат, то так же незалежно від нас явиться і наслідок цієї диференціації — класова боротьба, в якій буржуазія і пролетаріат стануть один проти одного як вороги. Класова боротьба дуже пошкодить українському рухові, коли ворожі класи не будуть мати ніяких спільних інтересів; значить, треба якось з'єднати те, що не дається з'єднати, зробити так, щоб буржуазія і пролетаріат, — вовк і ягня, жили вкупі і не сварились, принаймні не гостро сварились. Щоб досягти цієї мети, автор робить „скачокъ изъ царства логической необходимости въ царство свободы“ і пропонує прірву між буржуазією і пролетаріатом загатити націоналізмом. „Єдиним засобом на нашу думку, каже автор на ст. 390, солідаризувати різноплеменне та різнокласове суспільство на Україні — є національна українська ідея, проїнявшися якою українське і не

¹⁾ Стаття д. А. Товкачевського є перший відгук на цікаве питання, порушене д. К. в № 7—8 „Укр. Хати“. Не висловляючи поки що свого погляду, редакція охоче буде давати місце в журналі думкам в цій важній справі, хоч як-би вони були не однакові. *Ред.*

українське суспільство збагатять українську культуру і піднімуть культурний рівень занепавшого українського народу".

Такий в кількох словах зміст вищеназваної статті.

Головна помилка автора, через яку він прийшов до хибних (як побачимо далі) висновків, в тім, що він поплутав буржуазію, клас капіталістів, з буржуазною інтелігенцією, котра, завдяки достатку матеріальних засобів, скористувалась з добутків науки і штуки і зуміла стати, як то кажуть, нарівні з віком.

Буржуазія, як така, як клас, має одно завдання — визискувати робітників. Це завдання безпосередно виходить з того становища, яке займає буржуазія в сучасній капіталістичній громаді. Вона володіє капіталом (краще, матеріальним добром, яке суть втілення того громадського відношення, що зоветься капіталом) — і тільки це робить її класом. Вимоги буржуазії є вимогами капітала, а ціль капітала відома: *minimum* зарібної плати і *maximum* додаткової цінності. По своїй природі капітал, як каже Маркс, є „самозростаюча цінність“, гроші, що приносять ще більше грошей. Такий він і в Росії, і в Англії, і в Германії, і цілому світі. Природа капітала інтернаціональна; такою ж інтернаціональною є й буржуазія, як клас. „Русській заяць такої же какъ и англійській, и нѣмецкій“, казав Щедрін по народінах російської буржуазії.

Буржуа, як такий, не має ні жалю, ні спочуття, ні якихсь ідеальних завдань, і взагалі — ніяких завдань, крім одного — наживи. Як каже Маркс в імені робітника, „в грошових справах нема місця добротливости“. Звертаючись до капіталіста, робітник каже далі: „Ти можеш бути зразковим громадянином, можеш бути членом в громаді для охорони звірят, можеш, крім того, славитися святостю свого життя, але в тієї істоти, якою ти є відносно мене, нема серця в грудях. Калатанне, яке там чути, є калатанне мого власного серця“. Це чудова характеристика буржуазії і разом приклад, як треба класові риси характеру людини відрізняти від загально-людських і національних. Не можна сказати, щоб усі капіталісти, як люде, стояли нижче загального етичного рівня, про те ціла історія капіталізму свідчить, що в визискуванні робітників вони переходили не лише етичні, але фізичні норми, коли тільки не натикались на опір з боку робітників. Кривава історія початкового зібрання капітала, невинна боротьба робітників за поліпшення санітарних умов праці, за скорочення робочого дня то-що аж надто голосно промовляють за те, що на буржуазію, як на клас, можна покладатись тільки там, де ходить о збільшення її доходів. Буржуазія перекинеться в яку хочете личину, аби досягти своєї головної мети; вона гостро обстоюватиме й раціоналізм, але знов же таки тільки в тім разі, коли з цього обстоювання буде для неї

якась матеріальна користь. Буржуазія всіх держав при народинах капіталізму була національною, але через що? Через те, що держава утворювала ринок для її товарів. Російські капіталісти, напр., і досі кричать, що треба підтримувати рідну промисловість, але їми керує при цьому не любов до народу, не пеклування про його потреби, а бажання охоронити себе від конкуренції і дістати від уряду субсидію. Капіталісти знають, що їх вироби і гірші, й дорожчі від закордонних, і тому вимагають від уряду підвищення мита, виправдовуючи свої вимоги народнім добробутом. Так само буржуазія переймається націоналізмом і тоді, коли внутрішні ринки переповнені і відчувається потреба в зовнішніх. Націоналізм властивий буржуазії не як ціль, а як засіб.

Досі ми говорили про буржуазію тільки як про клас. Очевидно, що чиста, коли можна так висловитись, буржуазія є наукова абстракція. Крім типичних класових рис характеру, буржуа має ще й індивідуальні. Як людина, він може симпатизувати народові, може бути навіть щедрим для нього, але це вже його власна справа. Такі добросердні буржуї, у яких загально-людські чуття переважають класові, є винятком; загалом беручи, поміч їх народові нікчемна.

Надаючи буржуазії великої волі в національній розвою, автор плутає поняття буржуазії і інтелігенції, яка народжується не завдяки капіталізму, а не зважаючи на капіталізм. Ідеали буржуазії і інтелігенції, хоч би й буржуазної, цілком протилежні. Ті етичні підвалини, на які опирається інтелігенція, капіталізм не розвиває, а нищить. Це бачимо хоч би на прикладі університетської молоді. Поки вона не подається на службу капіталові, доти вона революційна; посидить вона рік-два на службі у капітала — і увесь революційний запал пропав.

Отже коли б навіть у нас і була буржуазія, то від неї мала б була поміч українському рухові, але річ в тім, що національно-української буржуазії, це б то буржуазії, наліплюючої на свої вимоги українську марку, у нас і бути не може. У нас капіталіст не має ніякої рації прикидуватись українцем, бо його вироби розходяться не по українській території, а по російській. Щоб у нас була своя буржуазія, треба, щоб український люд бойкотував не-українські вироби, а він очевидно цього не зробить; треба, щоб він обстоював інтереси своїх підприємців в зовнішній торгівлі, а це ще більше неможливо. Наших капіталістів бере під свою високу руку російський уряд; очевидно, що вони тільки з ним і рахуються, а що там думає про них український нарід — їм про те байдуже.

Навіть в Галичині, де український нарід і національно, і політично більш відокремлений від сусідніх націй, ніж то є в Росії, нема української буржуазії. Єдиний український фабрикант Білинський зане-

пав, кажуть, на грошеві сухоти, хоч він і допомагає ріжним українським інституціям, а в українських часописах друкуються заклики купувати тутки тільки з фабрики Білинського. Товарний ринок керується своїми законами, і ні патріотичні чуття, ні докази, що жити паразитом на чужому тілі ганебно, не в силі змінити цих законів.

З д. К. можна погодитись тільки в тім, що нас не обмине процес класової диференціації. У нас буде буржуазія (тільки не „українська“, а „общеруська“), і пролетаріят, але від цього не буде користи українському рухові, як то гадає автор, а хіба тільки шкода.

З розвитком капіталізму на українській території збільшиться вплив міста і фабрики. Фабрика й місто і тепер є найсильнішими джерелами русифікації, дужчими навіть від москалів і школи, а що ж доперва буде тоді, коли їх вплив збільшиться! Класова боротьба не так уже щільно в'яжеться з національним питанням, щоб про його не можна було забути. Класова боротьба несвідомо провадиться в національних формах, але там, де національне питання відлучилось від робітничого, їх сполучити трудно. Можливо, що робітники на своєму прапорі побіч звичайного гасла „Восьмигодинний робочий день“, напишуть ще й спеціально українські, але національне гасло буде тут латкою, приштою білими нитками. Соціальне становище робітників примушує їх забувати про свою національність, на скільки вона не проявляється інстинктивно, а у нас цьому допоможуть ще й політичні умови нашого життя. З такими нетривкими національними і політичними межами, які є між українцями та великорусами, капіталізм зовсім не рахується. Коли у нас ширше розвинеться промисловість, можна з певністю сказати, що значна частина (а може й більшість) наших робітників буде працювати в Росії, зрозуміло, що в такому разі вони скорше стануть „космополітами“ (властиво „общерусами“), ніж українцями.

З розвитком капіталізму збільшиться кількість великорусів на українській території: їх запровадить до нас надія заробітку. Український селянин, який досі чув російську мову тільки в школі та від панів, почує її і на улиці, і скрізь. Тепер українська мова і звичаї, загально беручи, висміюються тільки по за межами України, тоді вони будуть нищитись в самому серці її. Чого *насилно* не винищили ще школа й москалі, те *природно* винищить місто і фабрика.

Але може чи не найбільшою шкодою, яку може принести з собою капіталізм, буде зменшення до *minimum*'а нашого селянства. Досі село було практичним ґрунтом українства, нагадувало інтелігенції, що український народ ще існує, українська ідея не плід недужої уяви. Зруйнувати це кубло націоналізму — і українство швидко перейде з життя на шпальти історії. Повертаючи селян в пролетаріів та мало-

земельних, капіталізм вириває ґрунт з під українства, загрожує повернути увесь український рух в нівець.

Така то благодать Божа для українства отой капіталізм! Наслідків його розвитку не можна уникнути в той спосіб, в який гадає автор, це б то звертаючись до морального чуття буржуїв: такий спосіб вирахований на рідкі випадки, на винятки з загального правила. Проти живої економічної сили треба поставити силу не моралі, а економічної організації, яка б дала змогу українському селянинові жити у себе дома, а не никати за заробітками десь по російських фабриках, по Сибіру і навіть по Америці. Як визволення робітників є ділом самих робітників, так духове і матеріальне визволення українського народу є ділом не буржуазії, а самого народу.

А. Товкачевський.

НА ВЕЛИКІМ ШЛЯХУ.

(Про письменство наше в р. 1909).

Згадавши про рідне письменство — входимо в найкращу сферу нашого життя, входимо в новий світ, де все життя відбивається в принадних картинах на великому світлому полотнищі мистецтва. І тому можемо і мусимо говорити словами не звичайними, яких не знаходимо в буденному обороті людської словесности. Коли в розбурханому морі бачимо хоч невеликий острівець або корабель, то радіємо, знесилені, надією на порятунок і пристановище. Острівець українського письменства серед вселюдського океану зеленіє принадною свіжістю, і душа наша спочиває. А коли не можна зрівняти з островцем наше бездомне письменство — що ніяк не нагріє собі місця для вільного росту і розвитку, а мусить рушати з місця на місце, мусить ховатись з кутка в куток, мусить пірнати під воду і потім все таки працею невтомних полипів виносить на поверхність вигадливо гарними узорами, принадно окресленими грифами — то зрівняймо його з маленькими, а дужим, кораблем, що несе нас по розхвильованій стихії в будучину, через страшні прірви до зелених берегів ідеала. І коли глянути на шлях, пройдений нашим письменством минулого року, то мусимо з утіхою сказати, що він виріс вперед і вище; хоч не багато, але виріс. І простує по йому наш корабель окрилений мрією, озброєний думкою, зогрітий надхненням, внутрішньою силою і змаганням до руху, творчости. І одкриває і розгортає нову велику сферу людського існування через творчість народу, що воскресає для неї. Народ має в собі остільки своєрідних особливостей, захованих в глибині душі скарбів думки і краси,

що коли умілою і мистецькою рукою торкнутися струни його духовної ліри, то зазвучить вона по-новому, так, як *ще ні один инший елемент всесвіту не звучав*. Не диво, що український дух виявляється в принажному світлі, виблискує незаним ще сявом думки, — бо це великий, складний в своїй грандіозности організм, з безліччю внутрішніх процесів руху, з безліччю тонких і чарівних нюансів настрою. І коли вся ця внутрішня, потенціальна художність оживає, то з'являються дивовижні, наче несподівані квітки творчости, то з'являється надія на багатий розцвіт краси і сили. *Своєрідної* краси і сили, ніде ще на світі не виявленої. В оцій своєрідности і лежить той величезний *raison d'être* шукання в новій сфері буття, що звано Український народ. Так, це *нова* сфера, а тому і *нова культура*, що кладеться новим шаром на всі попередні пласти життя. Нова культура це може тільки одно нове слово в суммі всіх слів, промовлених людськістю, це може тільки один крок на великому шляху життя, пройдений вперед, це може тільки один новий згук у величезній сімфонії існування, а вже радість надії хвилюється в душі всесвіту, вже підносить людину вгору.

Коли наше мистецтво ще не сказало того одного слова в минулім році, то воно сказало нове слово для нашого, українського — коли хочете, існування. Але радість надії від того не зменшується: є певність що колись те слово промовить наше мистецтво в будучині, а тепер лише показує, що українська художність може йти вперед і йтиме до того пункту, з якого відкриється перед ним весь безмір краси буття і воно, Українське Мистецтво, захоплене, зачароване, з хвилюючих грудей кине в просторінь те одно *нове* для всіх слово радості придбання.

Минулий рік показав, що ідея поступу перемогла українську інерцію байдужости, консерватизму, розрідила атмосферу зоологічного животіння та механічного передражнювання природи. І це одно наповняє нас радістю придбання при погляді на весь літературний доробок 1909 р. і з цим почуттям перейдемо безпосередньо до перегляду конкретних з'явищ і річей творчости в нашій письменстві за минулий рік.

Зупиняємось насамперед біля квітки українського життя — поезії. Вона розцвітає. Ніжно-червоні пелюстки розгортають свою красу принажного коліру; білі листочки кружляють в повітрі і наповняють його першим ароматом весняного цвіту.

„Поезії, книжка друга“ *О. Олеся* з'явилися як перший цвіт вишень та яблунь, і хоч багато було пелюсток знівечених, вже завмерлих, але ж загальний вигляд усього садочку поезії був живий, білий, рухливий. Все звучить в книжці поета, мов по лірі тиходзвонній вітер

снує між струнами, черкає їх крилами і викликає цілу симфонію бадьорості.

Хіба не вірите, що скоро день засвіте,
Що сонце наше вже з-за обрію встає,
Що хід його спинить ніщо не зможе в світі
І цвіту нашого ніщо вже не уб'є!

Поезія Олеся вийшла з села як молода, гарна дівчина: в квітчастому вбрані, спинилась на царині, притулила долоню до брівок, щоб захистити очі від нестерпучо-яскравого соняшного світла, і дивиться в даль — синіючу, глибоку, тремтячу маревом. Жде, сумуючи радіє, що ось-ось незабаром вималюється на обрії принадна постать Лицаря, озброєного і сміливого. І гнівається муза, що в селі не приготовані до зустрічі вимріяного Музою Лицаря. Ах, там ждуть і не ждуть. Їдять і не їдять, сплять і не сплять.

Там

... В безмежній далі
Сіріють в млі хрести дубові,
А між хрестами блудять жалі,
Раняться об корчі тернові
І ронять сльози й каплі крови.

Кричать галки і кричуть круки —

каже поет *Петро Карманський* в „Пливем по морі тьми“, цій книжці, що з другого кінця України з'явилась чорною тінею проти музи Олеся. Одночасно два поети заграли на своїх лірах пісні—радості й розпуки, любови і ненависти, сміху і сліз, життя і смерті.

Весна летить, весна шумить...

Розвійте чорні думи, ловіть весняні шуми.

Кохайтесь в шумі чарівнім,
Душею розцвітайте,
Несіть квітки й любистки в дім
І лави застеляйте.

(Олесь „Поезії, кн. друга“).

А з других уст українця несеться:

Гуга! Гуга! в танець! Гуляймо безнадійно —
Се нині день різдвя — наш бажаний кінець.
Там за вікном стоїть Іронія спокійно
І кличе пальцем Смерть... В танець! в танець! в танець!

(Карманський „Пливем по морі тьми“).

Який контраст в двох закликах до життя! Наша поезія як дволикий Янус — гляне вперед: очі сміються, проміні грають на личку, на стьожках і намисті, а обернеться назад: стара спорохнявіла баба в чорній запасці, йде, шепоче чорними губами і просе на подзвіння...

Грицько Чупринка прийшов до нас з „Огнецвітом“, поезією шукання щастя.

„Я піду, зазнаю щастя
Несплямоване журбою.
Гей, чи вдасться, чи не вдасться,
Квітко, здібаться з тобою“...

Цей поет не танцює ні з радості, ні з розпуки. А йде, заглядає в усі кутки, шукає „несплямованого журбою“ щастя, огнецвіту край долини. Глибоко в даль бачить, іронічно-спокійно насміхається з чарівної природи, безсилої до сліз, стоїть осторонь від людей — комашні. Не знайде поет Огнецвіту, що цвіте в „темну нічку під Купала“, а знайде, коли схоче, ту квітку

Що колись росцвіла в Гефсіманському саду
Для вселюдського раю.

Книжки поезій Олеся, Чупринки і Карманського — це найкращі з'явища минулого року в нашій поезії. Три молоді автори, кожний з своєю виразною фізіономією, виявили не звичайну в нашій віршованій словесности силу і з повним правом заняли місце сучасних поетів-артистів.

З'явилися ще інші збірники поезій: друге повне видання „Україні“ Володимира Самійленка, популярного і талановитого поета-сатирика, і в кінці року повний збірник творів Грицька Кернеренка „Менти натхнення“. Що до останньої книжки, то можна сказати: „Скільки літ загублених, скільки квіток зів'ялих!“ Справді — хист поетичний у автора безумовно був, але чому ж в книзі так багато *необробленого*? Не кажу про наївність де-в-чим, про наслідуваність, про невиразність оригінальності, бо з цим тепер трудно боротись, але чому необробленість? Бо це так принижує симпатичну працю автора, заступає нам його обличчя, його думи, мрії; а це так інтересно: бо автор, будучи не української національності (єврей), зрозумів і викохав в своїй душі Україну, переживаючи в душі й житті драму її нешлюбної дитини:

Тебе, Україно моя,
Я буду вік кохати:
Бо ти хоч мачуха мені,
А все-ж ти мені — мати!

Окрім вищезгаданих з'явилися поезії: *В. Щурат* „Вибір пісень“, *Массіот* „Levia“, *М. Голубець* „Фрагменти“, *П. Гай* „В свято“, *Гр. Гануляк* „Весняні сни поезії“, *А. Постоловський* „Поезії“, *Віталій Самійленко* „Із-за хмар сумненьких“.

В оповіданнях і драмі насаперед визначається постать *Володимира Винниченка*, котрий приковує до себе найбільшу увагу в літературних і громадських школах. Цей сміливий мандрівник по нетрах людського життя, відважний дослідник в заблудах соціальної думки

і прокурор фальшивої моралі панів і рабів становить собою межу між двома окресами нашого письменства: *старим* натуралістично-побутовим мальованнем *громадян* різних станів, кольорів, запахів і *новим*—періодом аналітичного розгляду душі окремої одиниці, *людини*. Винниченко на кораблі українського мистецтва не служачий, не пасажир, не турист, а верховода, що рішуче та твердо держить стерно і направляє ним усю будівлю через прірви в таємні області. Сміливий корсар-лицарь, він з великим запалом літає по-над безоднями сучасної думки, кружляє по-над берегами гнилої моралі, порожньої філософії міщан і розстрілює гороб'ячі в правді і вовчі в апетитах думки нашого віку. Шукання нової моралі, — моралі сильної, красивої і творчої людини, що розвивалася-б в гармонії соціального ладу з душею індивідуума — такий напрямок Винниченка-мислителя, а тому його драми — цілі громадсько-етичні трактати, утворені з величезним темпераментом і тенденцією — доводити свою думку до логичного кінця, утворюють дивовижну картину людської сучасної гнилизни, що застрашує сучасників. Конфлікт моралі індивідуальної з громадською — позиція, з якої Винниченко розглядає сучасний уклад думання і поступовання. Пієси „Memento“ і „Чужі люде“, що вийшли минулого року, співають на той же мотив, що й раніше: слава сильному, дужому, творчому, красивому — помимо всіх супротивних цьому реальностей, конфліктів на ґрунті абстракцій то-що. Лише герої, які ілюструють свято життя, не герої, а справді дегенерати. Оповідання Винниченка—гарні, художні мініатюри: перша частина „Зіни“—шедевр художности; „Купля“ написана артистично, мягко, тільки теза „Без купила до девки не лізь“ впливає з ширшої думки: без купила до *людини* не лізь. Причім „девка“, коли всі люди недавно ще бігали на чотирьох ногах?

Оповідання Винниченка вийшли торік в книзі „Третя книжка оповіданнів“, тільки в ній чомусь нема оповід. „Студент“, що друкувалось по-за-торік в „Л. Н. В.“.

На долю *Михайла Коцюбинського* минулий рік приніс велику славу за кордоном. Твори його були перекладені на кілька мов і придбали велику прихильність європейської читаючої публіки. Видавництво „Молода Муза“ видало книжку оповідань Коцюбинського „З глибини“. Письменник-імпресіонист дав гарні оповідання, іноді поезії в прозі (Intermezzo, В дорозі), відгуки внутрішньої драми громадського життя (Сміх, Він іде, Persona grata, Невідомий), але скрізь видно душу автора, артистичну, зморену, тихо мелянхолійну, що стоїть на всьому світі самотно. Індівідуалізм останніх писань Коцюбинського становить його на позицію цілком сучасного поета зморености і самотности, естетасуб'єктивиста, — тому його письменницькі мініатюри — справжній шедевр тонкої мережаної артистичної лірики. Великого артистичного

полотнища Коцюбинський не намалює — він поет втоми, яка дає тільки маленьки хвильки вибуху сили. А для творчости треба сили.

Ольга Кобилянська своєю повістю „В неділю рано зіле копала“ проспівала чудову пісню красі людської душі і стихійності лиха, що живе як непереможна сила в природі. Ця повість своїм артизмом, настроєм остільки принадна, чарівна, що вплив її непереможний.

Про ростягнутість неможна говорити, бо тільки від „сочиненій“ гімназистів вимагається „архітектури сіметрій“, а хіба Дніпро мусить бути сіметричним, або чорний бір на горах? Природа красива своєю асіметрією, а городський сквер або англійський парк, чи сіметричний чи не сіметричний, виглядає в природі як застебнутий на всі гудзики бюрократ між вільними людьми.

Творчість Кобилянської — фрагменти життя природи, її оповідання і повісти — уривки, гармонійні акорди з пісні стихій. Тому ми вимагаємо від їх того, що в них є — краси, музики, а не офіціального якось гимна на високоторжественні випадки.

З'явилося ще кілька творів, що звертають на себе увагу: *Л. Яновська* „Людське щастя“, драма, *Г. Хоткевич* „Вони“, др. етюд., *Л. Старицька-Черняхівська* „Аппій Клавдій“, *Галина Журба* „З життя“, *С. Ковалів* „Похресник і інші опов.“. Зібрані раніше друковані або знову видані окремими збірниками: „Сочиненія и письма П. А. Кулиша“, т. 2 і 3 під ред. Каманіна, *П. Куліш* т. 4-й під ред. Ю. Романчука (вид. львівської „Просвіти“), „Суєта *Корпенка-Карого*, „Наталка-Полтавка“ *І. Котляревської*, „Твори Івана Котляревського“ під ред. С. Єфремова, „Драми і комедії“ *Б. Гринченка*, „Оповідання“ *М. Павлика*, „Оповідання (кн. II)“ *Олени Пчілки*, двоє оповідань *І. Нечуя-Левицького*, „Збірник оповідань (вид. 2-е) *Богдана Лепкого*, „Посмертні оповідання“ *Марка Вовчка*, „Гетьман Петро Сагайдачний“ *Д. Мордовця* (перер. М. Загірньої) і „Чернігівка“ *М. Костомарова*, „Дрібні оповідання“ *П. Вороніна*, „Байки“ *М. Старицького* і баг. інших.

Наука, публіцистика, критика та історія літератури. Ці галузі письменства розвиваються і ростуть. Торік вийшли цінні твори: „Історія України-Руси“ т. VII й *М. Грушевською*, і кілька праць *В. Щурата*, *Ів. Огієнка*, *М. Возняка*, *З. Кузеля*, *О. Маковея*, *О. Грушевською*, *Ів. Верхратського*, *В. Щербаківською*, і багат. інших.

Замітні праці по літер. історії та критиці: *О. Грушевською* „Начерки“, *М. Тершаківця* „Галицько-руськ. літературне відроджене“, *М. Лозинською* „Люде“, *Ів. Созанською* „Про Духновича“; *С. Єфремова* „Гнучка чесність“ (про Винниченка), „Між двома душами“ (про Гоголя), „Муза гніву і зневірря“ (про О. Олесья), *Б. Лепкою* „Начерк історії

української літератури" т. 1-й, *О. Маковей* „Про Юрія Федьковича“, *К. Студинського* „Генеза поетичних творів Маркіяна Шашкевича“, *В. Липинського* „Данило Братковський і його доба“, *Д. Яворницького* „До біографії Т. Г. Шевченка“ і інші...

Публіцистичних праць з'явилося торік чимало, — помімо того, що друкувалося в періодичних виданнях, напр.: *М. Лозинського* „Польська народова демократія“, його-ж „Українство і москвофільство серед українсько-руського народу в Галичині“, його-ж „Акт 12 цвітня“, *С. Єфремова* „З громадського життя на Україні“, його-ж „Єврейська справа на Україні“, *В. Приходька* „Непевні елементи українства“, *О. Білоусенка* „Холмська справа“ і інші.

З художніх видань замітимо: *Г. Хоткевича* „Альбом історичних портретів в. 1-й, *Ів. Труша* „Гагілки“, *Ф. Красицькою* „Гість із Запорожжя“; музичні: *К. Стеценко* „Українські колядки і щедрівки“ три випуски, *М. Лисенко*: „Любов“ та „Айстри“ — композиції на слова *О. Олеса*, *Г. Хоткевич* „Підручник гри на бандурі“, *Давидовською* „Бандура“ музич. фантазії на українські теми.

Згадувати інші видання по всяким галузям прикладної і популярної науки, релігійні, педагогічні, дитячі, економічні, географічні, історичні, підручники, справочні (словарі і інші), особливо видання просвітні та науково-популярні нема змоги через брак місця і велику (відносно) видавничу продукцію в цих напрямках. Тако-ж мусимо обминути і переклади як художніх творів світових письменників так і з інших обсягів знання. Цікавих в цих питаннях направляю до спеціальної бібліографії.

На прикінці нашої замітки кілька слів про ті питання, що виникли з виразною загостреністю в минулім році в сфері чисто літературній. Мені здається, що не помиляючись можна признати, що літературно-громадські сфери були заняті найбільше питанням про „старих“ і „молодих“, нагінкою перших на нікчемність, млявість, безпринципність наших „декадентів“, а з боку „молодих“ напади на обмеженість, вузькість, нетямучість „старих“ і їх глухоту до життя. Незадоволеність критикою вилилась в багатьох неспокійних виступах „молодих“ разом з львівською „Будучиною“. Молоді реагували досить гостро на неуміровані напади „старих“ і відповіли в цілому ряді швидче заяв і протестів ніж угрунтованих дослідів в сфері літератури.

Все непорозумінне скупчилось біля нездатности нашої патріотичної критики руководити літературно-художнім розвитком творчости — з одного боку — і невиразністю світогляду протестантів проти старого письменства — з другого.

Громадсько-моральне розуміння людини — це сильна традиція реалістичного письменства-публіцистики і укр. „молоді“ не зовсім ще визволились від його, навіть крайно індивідуалістична течія нашого письменства, група „Молода Муза“, а тому і питання про губителів укр. справи „декадентів“ являється штучно роздмуханим і перебільшеним. Протест проти старої критики є не війна з соціально-генетичним методом розгляду творів, не проповідь одного естетичного методу, проповідуваного сучасним світовим мистецтвом, а є тільки бажання ввести естетичний елемент в критику як обов'язковий при оцінці творів. Розуміється, так виразно питання не визначувалось, бо ще треба багато часу і праці, щоб українські письменницькі сфери зробились літературними в найвищому розумінні цього слова. Замало ще у нас усих знання, фахової літературної освіти, преемственого розвитку літературної думки. З усієї літературно-критичної завірюхи минулого року ясно одно, що з традиційною побутовово-натуралістичною кустарно-промисловою літературою рахунки скінчені. Сімпатії письменницько-громадські змагаються до сучасного мистецтва. Психологічна повість, естетична поезія, інтелігентна по змісту; широта трактування всіх питань існування, а не обмежність на українському хуторі, шукання в будучині, а не зазирання в минувшину, не констатування існуючого, а утворювання нового світу — такий напрямок вибирає письменство. І в цьому розумінні минулий рік приніс нашій літературі замітний прибуток в творчості видатних наших художників естетів, а не писарів-патріотів. Будемо вдячні тому піднесенню внутрішнього рівня душі літературної, що все веде вперед і вперед, не зупиняючись на любезних для дрібно-патріотичного ока позиціях. Ми віримо, що письменство наше цілком стане на нову позицію, що воно буде продуктом дійсної творчості, плодом високого натхнення, факелом ідеалу кожного творця і перед нами, як заблудшим Ізраїлем, стовпом огненим йтиме і освітлюватиме пустиню життя, вестиме до землі-обітованої.

М. Сріблянський.

З УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКОГО ЖИТТЯ.

Кінець минулого року майже несподівано для багатьох висунув питання про українську мову в місцевім суді. Питання це остільки ясне само по собі, що навіть дивно на перший погляд, що воно викликало стільки дебатів у Думі. Але в цих дебатах насамперед кидається в-вічі одна характерна риса: несподівана увага до української мови в місцевім мировім суді, котра врешті порушила і питання чисто принципове, це-б-то питання про мову того народу, котрий до сього часу

вважався як правими так і лівими російськими партіями за суцільний руський народ, котрий од великоруського народу нічим не одрізнявся. І цей народ в устах майже всіх промовців в Думі таки добився того, що за ним визнали таки справжнє його назвище — українського народу, яке далеко більше і точніше промовляє до душі, ніж те чисто абстрактне назвище (руського) котре так довго панувало в офіційному і в неофіційному житті.

Ще більш характерно, що третя дума, зібрана на підставі урізаного виборчого закона, силою речей примушена була як не рішити це питання на користь українському народу, то принаймні висунути його.

Само собою розуміється, що праві виступили проти української мови в місцевім суді, проти цього цілком зрозумілого бажання дати народові суд на рідній його мові, аби не постраждали через це не тільки авторитет суда, але, що саме головне, і інтереси народа. Тільки така проста та цілком зрозуміла істина викликала проти себе надзвичайне обуріння правих. Тут вилізло „единство“ і вищі інтереси і сепаратизм, і те, що сучасні українці-мазепинці начебто накидають українському народові якусь польсько-австрійську тарабарщину, або фальсифікують мову Шевченка. Але всі ці голосні слова та фрази з надзвичайною яскравістю показали тільки ту силу централістичного політиканства, яке власне було і є єдиним ґрунтом відносин до всіх недержавних націй. Тим більше, коли про себе наслідилися нагадати українці. А один з наших „тоже малоросів“, Старицький міркує, що мова Тургенева та Белінського куди більш зрозуміла „малорусам“ ніж так звана українська, і що сами селяне проти того, щоб видавати агрономичні брошури українською мовою. А гр. Бобринський дійшов до такої саможертви, що прилюдно оголосив про те, що великоруської мови нема, а що є тільки руська мова, чим і виявив своє нецтво по часті знайомства з наукою та життям. Це саме „вилить з водою і дитину“, як кажуть німці. Це саме і є шедевром політиканства, яким пройнята пануюча політика, що драпирується покрівцями вищих інтересів, перед якими все повинно уступити дорогу. „Не можна ж рахуватися з інтересами окремих особ, бо тоді б були постраждали інтереси правосудія“, сказав міністер юстиції Щегловітов. Але промова п. Щегловітова порівнянно з іншими правими промовцями була найбільш принципіальною, бо вона однаково негувала усе, що не стосується до пануючої великоруської нації.

Заступниками української мови в місцевім суді явилися у Думі трудовики та кадети. Виступ кадетів з приводу місцевої мови в місцевім суді і з окрема української мови в суді, можна сказати є першим на користь українському народові, котрий до сього часу так довго ігнорувався цими самими кадетами в ім'я централістичних ідеалів, які од-

билися навіть тепер, в промовах де-котрих з них. Надзвичайно характерна з цього боку фраза Мілюкова про те, що кадетам дуже було б бажаним, щоб могла утворитися руська *державна національність*, коли б для цього були відповідні *нормальні* умови. Очевидно, що до цього часу умови, в яких йде державно-громадянське життя Росії, вважалися кадетами за цілком нормальні за для того, аби принаймні весь руський народ (білоруси, великоруси, малоруси) виявив свою єдність національно-державну, бо про фактичний поділ цього народу на великорусів, малорусів, та білорусів ніхто до цього часу і не згадував серйозно. Очевидно, що кадети вважали за нормальне те, що не було таким і не могло бути в такому складному політичному тілі як Росія.

Одже російська дійність вказує на те, що Росія як і інші держави (Австрія) розвивали свою могутність та силу не на ґрунті суцільного російського народу і не на його специфічній території, а навпаки, виходила з історичних рямків своєї великоруської народності і території, і вводила в коло свого життя інші народи та інші території, і перш за все ті народи, що належали до руського племені. Зрозуміло що складена з різних етнографічних колективів, Росія не могла виробити суцільну руську державну національність, не вважаючи на всю ту централістично-обрусительну політику, яку вона провадила з самого початку свого панування над іншими народами, хоч би над українцями. 250 років минуло з тиеї пори, коли Україна прилучилася до Москви, але окрім панства та інтелігенції, які піддалися офіційному впливові, можна сказати, що український народ зістався самим собою, розгубивши тільки в житті ті культурні здобутки, які колись мав і яких зараз так бракує йому, не вважаючи на всю загальну культуру. Тепер сами кадети побачили, що той міф, якому вони досі вірили, про повну єдність руського народу, що цей міф розвіявся як дим од огню і що український народ та його потреби існують не тільки в головах української інтелігенції, а й справді; і що цьому народові не так то вже легко жилося и живеться під нівелірующою рукою, дарма що він такого ж руського походження як і великоруси.

Цікаво між иншим, що коли справа йде, щоб полекшити життя окраїн Росії, де не живе великоруський народ, зараз же здійсмається балачка про сепаратизм, який звалить „єдинство“ Росії; і цілком до речі депутат од Київа Лучицький підкреслив, що звязувати єдність мови з державною єдністю, як це робилося і робиться, не можна, бо в таким разі це „єдинство“ задушить свободу всіх народів.

Міністер юстіції доводив, що в ім'я вищих державних інтересів, в ім'я єдності Росії повинні страждати інтереси окремих особ, се-б-то в даннім разі інтереси тих особ, котрі не належуть до великоруської національності. Це надзвичайно цікава фраза міністра, котра в неба-

гатьох словах вказує на саму суть централістичної системи. Але такий погляд на державну єдність потроху починає вже втрачати ґрунт під ногами, бо й справді, що виграє державність, коли правосудіє буде виконуватись негаразд, як сказав Булат (трудолик), та й не одно правосудіє, а і всякі інші реальні потреби окремих народів Росії. Це все такі елементарні потреби, що час вже давно звернути на це увагу, раз державність претендує мати під собою не голу абстракцію, а справжні інтереси тих людей, яких вона береться і повинна захищати.

До такого абсурду доводить таке розумінне державної єдності. Цей абсурд остільки очевидний, що докладчик Шубинський, вважаючи руську мову державною скрізь в місцевих інституціях, а значить і в суді, великодушно пристає на поправку Антонова про те, що в крайнім разі можна допустити і місцеву мову в судівництві.

В критиці старого погляду на державну єдність кадет Мілюков, визнавши цілком цю єдність, підходить до неї з иньшого боку. Сучасна офіційна політика Росії на окраїнах — це порусінне окраїн і асиміляція їх з великоруським народом. Але практика життя вказує на те, що така політика доводить не до державного будівництва, а до руїни, і такими руйновниками, на думку Мілюкова, являються всі ті, що не хочуть рахуватися з інтересами інших, невеликоруських, народів, і своєю агресивністю врешті зміцнюють ту національну різницю, яка настроює народи проти пануючої народности.

Але треба завважити, що не так давно кадети подібно до правих партій належали до тиеї породи глухих, які не хочуть нічого слухати, принаймні що до українців. Звісно, що виступ їх в Державній Думі на користь українському народові, з'ясовується не добрими, моральними почуттями, — тією так званою реальною специфічною політикою яка раз-у-раз і скрізь рахується або з *фактичною силою* або з *набуваючою силою*. Таку набуваючу силу кадети врешті повинні були визнати за українцями, інакше українство було б повсякчасним доказом їм проти їхнього так званого демократизму, який врешті до цього часу рахувався тільки з більш сильними народами (поляками, жидами), надаючи їм марку вищої вартости і занехаював інтереси народів ніби то низчої марки, яку начепили і українському народові.

Але „лучше поздно, чѣмъ никогда“. Кадети це врешті зрозуміли, хоча й по своєму, по кадетському. Найяскравіше це видно в принципіальній промові Мілюкова, в якій він застерігає правих од грядучої руїни. Ґрунтом цієї промови були не об'єктивна правда та справедливість, котра робить всіх людей рівними, до якої б нації вони не належали, а саме політичний такт та ті ж централістичні тенденції що і у правих. Дуже вже прозоро рахує він на грядучу *ассіміляцію* в тім

разі, коли Дума та уряд підуть на зустріч інтересам недержавних народів і задовольнять їх елементарні потреби. Так що якось мимоволі пригадуються недавні виступи російських прогресистів проти українства, що українцям треба дати де-які права, щоб вони не нарікали на росіян — це раз, а друге те, що сами вони (українці) тоді покажуть на практиці безпідставність своїх завданнів. Звісно такого Мілюков не говорив та і не скаже тепер, бо цього б не дозволив той політичний такт, який саме найбільше і характерний для Мілюкова.

Отже треба зазначити, що які-б не були причини, а кадети починають більш уважно ставитися до інтересів української людности; навіть де котрі з них (Родічев) в Думі згадали і про історичні права та вольности українців, права на самостійність, які принаймні на папері затверджував сам заступник ідеї абсолютизму — Петро Вел. А проф. Лучицький навіть підкреслив, що ні один народ не має більш історичного права на поліпшення своєї долі, як український. І це цілком справедлива увага, бо саме українці добровільно прилучилися до Москви, а не були звойовані чи переможені Москвою, яка тільки в таким разі і мала б *фактичне* право (право сильного) не рахуватися з її історичними правами, нищити ці права і скрізь заводити свої порядки...

Кадетський орган „Рѣчь“ з приводу фрази Бобринського „они не просять“ умістила під таким заголовком статтю одного українця, який саме доводить, що вони (українці) довго і багато просили. Цілий ряд земств губернських та повітових з 70 років клопочуться про заведення української школи або принаймні про те, щоб дозволили українську мову для вживання в школі, бо як відомо, в шкільній практиці заборонено учителям навіть давати пояснення українською мовою. Про це ж думали й просвітні та сільсько-господарські з'їзди. В 1-й і 2-й державних думах українські депутати виразно поставили справу про українську мову в суді та в школі.

В тій же „Рѣчи“ знов уже кадет Колюбакин присвячує увагу утиском над українським словом та українськими інституціями. Одно слово видно, що кадети починають рішучо знайомитися з українським питанням, і треба сподіватися що на цьому не спиняться, бо добре вже починають бачити, що українське питання є цілком життєва потреба, здійснення якої буде надзвичайно користним для українського народа і для всього російського життя.

Так справа стоїть в столиці, а провінція, як водиться, запізнюється. Ось нещодавно в „Кіевской Мысли“ була уміщена стаття В. Др—а, члена „Общества распространения просвѣщенія въ народѣ“, який зазначив в своїй статті те ж, що „они не просять“. Це б-то

український народ не просить, щоб читалися лекції українською мовою і по українознавству, і тим то це товариство і не йде на зустріч таким вимогам. Цього мало, п. В. Др—г запевняє навіть, що української мови „слушатели не понимают“. Такі знання та переконання у д. В. Др—а! Колись, здається, Фальборк, на з'їзді журналістів говорив щось подібне до „они не просять“, на що один український журналіст одповів йому, що російській народ те ж не вимагає всяких реформ та прав, але ж за це дбають і повинна дбати російська інтелігенція. Теж саме можна сказати, і зараз усім тим, хто говорить що „они не просять“. Але ж питання таке лоскотне для російської інтелігенції, що д. В. Др—г заспокоює, що і до українського дійде черга. Спасибі і за це!

Шкода тільки, що російська місцева преса підходить до українського питання раз-у-раз так, що й пучки знають; бо скрізь їй ввижаються антисемітизм та шовінізм, звязані з українським рухом. Всім відомо, як оце нещодавно „Рада“ одержала догану за шовінізм, що ніби виявився в статті Гр. Ков.-Кол. за те тільки, що цей автор помітив великий 0/0 жидів в російських культурних товариствах, додавши ще, що це товариство сприяє русифікації на Україні. Але ж по совісті признаємося, що як би там „Кіевская Мысль“ не глузувала з того, що українці приходять в різні товариства не для чого іншого, як лічити жидів, але мари антисемітизму ще нема тут. Хто не знає, що на півдні Росії жиди складають великий 0/0 в російських культурних товариствах. Це навпаки, свідчить про те, що вони дуже цікавляться цими справами, до яких росіяне та українці переважно байдужні. І що нам треба й треба у них вчитися. З другого боку це вказує на те, що найбільшими космополітами у нас саме є жиди, бо вони, не вважаючи на свою належність до жидівства, справді служать культурі не так *своєї* як російській. Але ж в такому розумінні космополітизм в рямках російської мови, а не *місцевої української*, принаймні по малих містах, свідчить не про що інше, як про нехтування (свідоме чи несвідоме) мовою *місцевою* народу. І розуміється, що це є почасти доказ і несвідомої русифікації, якою пройняте це товариство.

Цей же д. В. Др—г з „Кіевской Мысли“ в своїй статті „Наскоки просвитянь“ (характерний заголовок) обвинувачує вже ціле товариство „Просвіту“ Київську в полонофобстві та в „юдофобстві“. На лист до редакції „Кіев. М.“ з приводу цієї статті — д. Сьогочного, д. Др—г починає з того, що на великий жаль він зараз не мав на увазі національної проблеми і через те не міг оцінити гаразд „православно-українсько-патріотического выступленія“ д. Сьогочного проти „общества „народн. університ.“.

„При такихъ условіяхъ споръ для меня теряетъ всякій интересъ ибо онъ неизбѣжно будетъ вращаться около пустяковъ“. Коли пи-

танне порушено серйозно, то для д. Др—а „спор неизбежно будет вращаться около пустяковъ“. А от і побачимо, які це пустяки, і як д. В. Др—г безумовно осужує „Просвіту“ за „антисемітизм в листі на лист Сьогобочного. На закид Сьогобочного, що в „Просвіті“ можливо і є антисеміти, але не можна обвинувачувати в цім все товариство, д. В. Др—г пише: „Я именно и имѣлъ въ виду тѣхъ „уродовъ“ (терм. Сьогоб.), которые расплываются въ чувствѣ братства на собраніяхъ „Просвіти“ потому только, что тамъ „все люде *православной віри*“, и которые на собраніяхъ „общ. распр. образования въ народѣ“ не то съ злорадствомъ, не то съ горечью подсчитываютъ 20 присутствующихъ евреевъ. И если эти „уроды“ говорятъ публично о своихъ чувствахъ, не встрѣчая возраженій со стороны руководителей „Просвіти“, то развѣ это не даетъ права предполагать, что подобные „уроды“ не индивидуальное явленіе въ организаціи“.

Хіба ж це не обвинуваченне цілої організаціі??! Треба бути просто сліпим, щоб не бачити з яким роздратуваннем автор, член російського просвітнього товариства, підкреслює, що в „Просвіті“ „все люде *православной віри*“. До чого тут православна віра — знає один автор, бо всім відомо, що є українці і католицької віри, і що по статуту „Просвіти“ приймаються в члени *всі*, а не тільки люде *православной віри*“. І коли „общ—о распротр. образ. въ народѣ“ не перепрошає за те, що там є українофоби, то чому, спитаться, це повинно робити товар. „Просвіти“ з 600 членів, між якими є юдофоби чи полонофоби?

Як на нашу думку, то фоби, які б вони не були, а будуть фобами, а на думку де-котрих представників рос. інтелігенціі, юдофоби — то це людожерці, а українофоби — то тут нічого людожерного нема. Де ж тоді логика та справедливість?! Значить і виходить, що є всякі фоби, як є і всякі просвітні товариства. Як товариство російське, то це вже гарантія сталости, серйозности і т. и. і т. и., а як „Просвіта“ — то це щось в кращім разі проблематичне, чим можна нехтувати і що можна терпіти з скреготом зубовним, як терпіла українські лекціі пані Дреллінг. А здається, що може бути яснішим, коли навіть поліцейський чиновник зрозумів, що і „Общ—о рас. обр.“ і „Просвіта“ просвітні товариства!

От до чого доводить зарозумілість і та глухота, про яку оце нещодавно з думської кафедри промовляв Мілюков: „нѣтъ худшихъ глухихъ, какъ тѣ, которые не хотятъ слышать!“

К. Б.

3 УКРАЇНСЬКОГО ЖИТТЯ В ГАЛИЧИНІ В 1909 Р.

Верховне, пануюче становище в Галичині мають поляки, які, стоячи на ґрунті ідей історичної Польщі, вважають Галичину інтегральною частиною Польщі і дбають, щоб з Галичини зробити польський П'ємонт. Всі майже партії польські стоять під прапором автономії цілого краю як польської самостійної, культурної, політичної і економічної території. До цього прямує і апарат державної влади під впливом поляків, а далі польські організації рільничі, просвітні (Tow. Sz. L.), економічні (спілки Кредитові під патронатом Видділу Краєвого).

Для спольщення краю будують „косцюлки“ для кількох латинників, розпреділяють поміщицькі землі між спроваджених з західної Галичини мазурів, не допускаючи українського мужика до купна землі. Тому то й слово автономія Галичини для українців є синонімом гніту. Це, одним словом, ціла ворожа система проти нас.

Австрійський парламент, на який покладала українська суспільність великі надії, не здійснив їх. Наша парламентарна репрезентація (25 галицьких + 5 буковинських послів) не встигла вибороти зміни дотеперішньої системи. В р.р. 1907 і 1908 український парламентарний клуб, заключивши умову з президентом міністрів Беком, вів дуже умірковану опозиційну тактику. Та здобутки, про які говорилось в договорі за ціну непоборювання правительства, в більшій частині не зреалізовані, а це через упадок правительства Бека та віроломність австр. міністрів. Так отже українські послы одурені остались з нічим, без ніяких реальних користей, а через невиразне своє парламентарне становище ще причинились багато до затемнення політичного світогляду мас української людности.

В р. 1909 хроніка парламентарних подій така: через цілу сесію від 20. I. — 5. II. тяглась безуспішно справа полагоди чесько-німецького спору. Українські послы поставили між иншим внесок на основанне українського університета у Львові, а в справі чесько-німецького спору заняли одиноко справедливе становище, щоб національне питання (що-до управління кожної мови) управільнити одним загально-державним законом, а не етапами від питання до питання, як це тепер хоче правительство. Президент міністрів Бінерт, спровокувавши язовими предложеннями для Чехії чеську обструкцію, замкнув сесію парламенту і причинився цим до заснування „Славянської Унії“, яка зараз потім з'організувалась для оборони славянських, а передовсім чеських інтересів, на ідейних основах новославянофільства пражського з'їзду. В „Слав. Унії“ сполучились чеські посольські групи, південні Славяни і 5 галицьких москвофілів. Українці ввиду свого становища до новославян-

ства станули від „Слав. Унії“ осторонь. В сесію від 10. III. — 31 III, парламент працював для ухвалення „державних конечностей“: контингенту рекрута і повновласти правительству до заключування торговельних договорів аж до 31 декабря 1909 р. Український клуб встиг де-що змінити на ліпше для українського селянства постанову парламенту про пошесті на худобу. В справі набору рекрута український клуб станув на прінципiальнім становищі і голосував *проти*, не оглядаючись на ласку корони в важний момент перед перспективою війни з Сербією і цим як раз заманіфестувався проти війни. Інші сторонництва захоплені австрійським державним патріотизмом ухвалили контингент рекрутів великою більшістю проти голосів соц.-демократичних, українського клубу і малих інших груп радикальних.

Скликаний знов під кінець квітня (апріля) парламент радив до половини липня (іюля). Замітне нагле внесення посла Є. Левицького про скасування посади міністра для Галичини, з заміною її інституціями міністрів-земляків українського і польського. Польські міністри Галичини, мужі довіря корони в справах краєвих, підтримували тільки польське панування над українським народом і старались настроїти цесаря і центральне правительство ворожо до українців. — При голосуванню над наглим внесенням в справі концесії міністерства малярсько-жидівським капіталістам привілею заложення банку для викупу селянських земель в Боснії, виступили з українського клубу *буковинські* послы, голосуючи *проти* рішення клубу, а йдучи за правительством, і мотивуючи своє становище окремими політичними інтересами Буковини. В дійсности причиною тут різниця поглядів на тактику в даній хвилі проти кабінету бар. Бінерта. Але ж становище українців на Буковині не так вже багато краще як в Галичині, щоб українські послы з Буковини потребували міняти опозиційну політику на правительствену, а з цієї зміни і з розриву з галицькими послами вийде тільки шкода українській справі в Австрії. Тепер обидва клуби остаються в зближенню і подекуди сказати-б в кооперативі. — Проти наглого внесення д-ра К. Левицького в справі нехтовання української мови в судівництві, виступив ворожо міністр „справедливости“ Гохенбургер. Така відплата правительства за вратованне при справі босанського банку вивела з рівноваги провідника буковинських українських послів Василька, який з обуренням нап'ятував віроломність міністра. Українські послы „дали відправу“ Гохенбургерові, а той, щоб затерти лихе вражінне свого нетактовного виступу, видав обіжник (циркуляр) до галицьких судів в справі береження прав української мови. Оце й реальний успіх внесення. В іюлі український клуб зробив обструкцію проти правительственного предложення в справі торговельних договорів Австрії з Румінією, клуб стояв проти одкриття границь для ввозу

худоби в Австрію з огляду на велике значіння прибутку з худоби в бюджеті нашого селянина. Торговельні договори це — політична конечність держави з огляду на дипломатичні комбінації, а народна конечність — інтереси представителів міст, що змагаються до обниження ціни на средства поживи, отже тут мяса. От і конфлікт. Всі послы, що репрезентують округи з перевагою виборців-хліборобів, заявили проти внесення і внесли ряд наглих внесень, щоб ними перепинити правильну роботу парламенту, поки правительство не уступить. На це відповів Бінерт закриттям сесії парламенту. По закритті сесії в іюлі скликано палату знов на 20 октябрю, але і ця сесія не довго потривала. Неминуча санкція соймових законів про виключність німецької урядової мови в 4 чисто німецьких краях Австрії викликала обструкцію Чехів і інших славянських клубів з „Слав. Унії“. Відповіддю Бінерта було відроченне нарад з кінцем місяця. В другій половині падолиста парламент зібрався і наради почались знов справою поладнання національного питання. Остаточно полагоджено справу бюрократично, цеб-то, — здано в комісію.

Загалом беручи — важніших домагань української парламентарної політики не сповнено. Обіцянки правительства зразу розбились об інтриги польського кола, показалося, що впливи поляків на корону і парламент осталися і на далі непорушені. А українське представництво не могло навіть заставити центральне правительство вкоротити самоволю галицько-польської адміністрації, як це показалося при виборах до сойму 1908 р., коли то українські кандидати побачили терор і всякі виборчі штуки проти себе з боку галицької адміністрації замість обіцяної центральним правительством безсторонности (це також характеристичне, що в правовій державі треба торгуватись з правительством про безсторонність!). Це р. 1907 і 1908. Урядниче міністерство барона Бінерта, яке обняло управу з кінцем 1908 р. заявило, що воно як тимчасове не має права робити ніяких зобов'язань, отже і в домагання наші не входило. Нове міністерство стануло на становищі пануючих народів держави, що без їх „placet“ не можна поневоленим народам робити ніякихъ концесій і оперлося в парламенті на німецькій буржуазії та польським колі. Бек ще переговорював, робив обіцянки, обманював, Бінерт не старається вже полагоджувати данне питання, він забезпечений прихильністю корони, яка в Австрії має — мимо конституційних форм — великий вплив на хід публичного життя, знає лиш одну відповідь для обструкціонистів: закриття парламенту. І цього неконституційного способу хапався він в 1909 р. нераз, як бачили ми з хроніки парламентарних подій. На це становище правительства вплинули чимало події заграничної політики останніх двох літ. Анексія Боснії і побідний вихід з конфлікту з Сербією в наслідок забезпеченої помочі Німеччини і справно переведеної мобілізації скріпив самосвідо-

мість сили правительства і дозволив йому не багато оглядатись на парламент. Українсько-польське питання для правительства не існує, бо українські послы ще малочисельні, щоб могли спинити хід державної машини. Лиш маючи на увазі умови парламентарної праці можемо оцінювати посольську діяльність нашої репрезентації. Коли скажемо, що недостача справжніх здобутків для українства толкується непослідовною політикою українського клубу, який раз ставав на принципіальнім становищі, другий раз знов давався зводити на дорогу опортунізму — то це буде може надто строгий осуд. Він може в великій частині правдивий для нашої парламентарної політики аж до сьогорічного голосування над контингентом рекрута, але від того часу неудачі парламентарної політики треба толкувати і режимом Бінерта, його ігноруванем парламенту, його протегованем поляків ради своєї вигоди (краще мати за собою при голосуванні 70 польських ніж 25 українських голосів). Впрочім тепер, коли багато ще причин тактики нашого клубу закриті тайною—з огляду на всякі політичні комбінації нашого представництва, годі цю скомпліковану справу як слід оцінити. Свідомість неудач парламентарної політики повинна бути холодною водою, вилитою на голови тих, що ждали спасення від парламенту, повинна бути спонукою до інтенсивнішої праці політичної, культурної в народних масах.

В галицькій соймі, де українське представництво становить дрібну меншість (12 послів з сільських громад + 3 вірилісти*) єпископи — супроти загального числі 161 послів), зазначилася сьогорічна сесія від 16 вересня до 16 жовтня загостреннем тактики наших послів. Ліпше пізно, як ніколи... Ліпше, що цього року ступили наші послы на одинокую тепер можливу дорогу тактики, побачили на примірі минулої сесії, як вміють нашу здержливість використувати наші вороги для бовкання по світі, що українцям не діється ніяка кривда, а доказом цього уміркована тактика їх послів. Обструкційна тактика нашого клубу дозволила соймові ледви полагодити біжучі адміністраційні справи і внесення Краєвого Виділу і лиш дуже малу частину польських внесень законодатних. До українських домагань польська соймова більшість відносилася крайно ворожо, як прим. до справи українського середнього шкільництва.

Так, позитивного не дав нам цьогорічний сойм нічого, але і не ухвалив завдяки обструкції наших послів ані бюджету ані законодатних предложень з метою поширювання автономії краю, цебто зміцнювання польського абсолютизму. І це користь — а ми вже звикли до цього, що кожна сесія сойму приносить нові протиукраїнські закони. Тим то й

*) Вірилісти — що мають право бути послом через своє офіційне становище (напр. єпископ то-що).

нашому представництву лишається тільки одно: перепиняти роботу сойму, щоб та ворожа нам інституція приносила нам як можна найменше шкоди.

Супроти польського культурно-економічного наїзду країнська суспільність мусить хапатись средств самооборони. Останніми часами, коли „Краєва Рада шкільна“ (краєва, а властиво польська) насиллем та підступом польщить оставші ще українські школи, коли „Тow. Szkoły ludowej“ засипує українську частину Галичини своїми читальнями та приватними школами, які з незвичайним поспіхом власти перебирають на кошт краю, коли власти нищать останки свідомого українського учительства, справа рідної школи, народньої і середньої займає серіозно суспільність. Насильне ученне в українських школах польської мови спонукує суспільність обдумати средства оборони і от недавно кинено клич підготовлюватись до бойкоту польської школи і примусової науки польської мови. Організацією приватного народнього шкільництва займається „Українське педагогічне товариство“, яке у Львові, де управа міста зовсім не дбаз про українські школи, удержує жіночі школи; філії (46) цього товариства ведуть таку саму роботу по інших містах і селах, організуючи ще селянські бурси, курси для неграмотних, курси гімназіяльні і семінарійні, бібліотеки і т. д. Цього року докінчило товариство будову величавого виховавчого інститута у Львові на 250 вихованців коштом коло 400,000 корон. Для оснoвування приватних українських народних шкіл збирається тепер окремиий фонд імени Олени Січинської.

На недопусканне польськими правлячими кругами до оснoвування нових українських державних гімназій відповіла наша суспільність закладанням приватних українських гімназій (в Яворові, Копичинцях, Рогатині, Городенці); в р. 1909 зорганізовано власне дві останні, а попередні в 1907—1908 рр. Опріч цих істнує ще кілька гімназіяльних курсів (Дусанів 1908, прочі в 1909, Рава руська, Куткір, Галич, Станіславів), де учнів підготовляють студенти університету до річних гімназіяльних іспитів. Ріжниця між приватними гімназіями та гімназіяльними курсами така, що в останніх учать неіспитовані сили, отже заведення ті не можуть сподіватись на компетентність в публичному розумінні. Для справи приватних українських середніх шкіл момент тепер важкий, бо Рада шкільна піддержує супроти них оснoвувані, конкуренційні утраквістичні гімназії (предмети викладаються частинно по українському, частинно по польському). При рішучій підмозі суспільности можна однак надіятись, що українські школи вийдуть побідно в борбі з тим педагогічним дивоглядом. Всі приватні українські гімназії остаються під фаховим проводом „Учительської громади“ у Львові, т-ва українських учителів шкіл висших.

До важніших товариств оснований в 1909 р. належить „Товариство українських наукових викладів ім. П. Могили“, тов. „Жіноча громада“, „Тов. українських правників“. „Тов. українських наукових викладів“ доповнює працю „Просвіти“ і „Товариства педагогічного“, популяризуючи знання рефератами і курсами. „Жіноча громада“ ставить своєю метою просвітну і економічну організацію українського жіноцтва, видає двотижневник „Мету“, популярні брошури для селянок -- протягом року успіла оснувати кілька філій по більших містах. „Товариство українських правників“ заложене з метою національного гуртування суддів, адвокатів і т. д. для справ наукових, як усталення української правничої термінології, перекладу кодексів, але і для планової акції в обороні прав нашої мови по судах, в яких також розвелась ворожа українству система. Оборонна акція захопила парламентарну репрезентацію (внесок д-ра К. Левицького), Т-во українських правників і ширші круги суспільности, яка творить місцеві комітети для оборони прав нашої мови в судах. Цьогорічна рішуча боротьба за українські залізничні білети між українською публикою та урядництвом залізниць, ведена легальними і нелегальними способами, скінчилася нашою побідою. Це здається дрібниця, але власне при звичаюванні до масових виступів в обороні наших прав добрий метод і певний що до наслідків.

На полі економічним помітно в минулім році значний рух. Товчком до цього став просвітно-економічний конгрес, скликаний в лютім 1909 р. „Просвітою“ в 40-літні роковини її заснування. Конгрес признав, що становище нашого селянства загалом не завидне: малоземелля, не високий степень хліборобської культури, а ще за сим іде мала продуктивність, визиск селян посередниками при куплі і продажі, брак доброго кредиту. Але останніми часами багато тут добра зробила сільська кооперація. Значне число наших економічних асоціацій в області кредиту, торгівлі, рільництва помагає нашому селянству боротись з своїми злиднями і підносити продуктивність господарства. І конгрес, оцінюючи значінне цих асоціацій признав поширення їх найголовнішим засобом для підняття добробуту мас. За рік 1909 зросло число спілок, що стоять під опікою „Союза ревізійного“, центральної інституції об'єднуючої інструктивно наші кооперативи, на 27% до числа 312 спілок з майже сотнею тисяч членів та з оборотом до 200 мільонів корон. Так само обороти центральної каси наших кредитових спілок „Краєвого Союза Кредитового“ і широкої торговельної організації „Народної Торговлі“ зросли дуже значно. Знов число молочарських спілок, що належать до „Союза молочарського“ зросло на 20. Ці спілкові централі з „Краєвим союзом ревізійним“ на переді творять у нас самостійну українську економічну організацію. В 1909 р. розвинувся могутно „Сіль-

ський Господар“, реорганізоване господарське товариство. Число філій перейшло 50, а кружків має товариство також кілька-десять. Отсе поширення діяльності т—ва тим більше важне тепер, коли правлячі круги задумують завести примусову загально-краєву організацію з за-краскою очевидно польською. На товариство положені великі надії цілої суспільности. Як просвітно-економічний конгрес дав нам огляд становища нашого селянства і просвітно-економічної роботи, так українська хліборобська вистава в Стрию (від 19 до 27 вересня цього року), заініційована „Союзом господарсько-молочарським“ показала „ad oculos“ стан нашого рільництва, домашнього промислу і успіхи роботи над піднесенням продукції нашого селянства. Вистава уладжена дуже естетично, богата і оригінальна обняла предмети, що відносяться до господарства і промислу рільничого, просвітну організацію, народню орнаментуку, селянську кооперацію і показала, що наш народ не низше стоїть в рільництві від сусідів, а в дечім, як в домашнім промислі висше. Вона показала, що мимо ворожого до нас центрального і краєвого правительства у нас йде все вперед муравлина праця для будучности народу. Вона дала в великій часті синтез сучасного життя Галицької України.

Є. Ст—ський.

Політика минулого року.

„Червоний“ рік, рік бурхливого життя, великих надій і несподіванок. Так-о короткими словами можна характеризувати минулий політичний рік.

Кров у Мароко, в Індії, Греції, Іспанії, Кореї, кров і конституція в Персії і Турції, велика шведська забастовка, загострене славяно-балканське питання, чорні хмари на Далекому Сході і ціла низка несподіваних політичних комбінацій великих і малих держав. От чим був багатий і що лишив нашим дням 1909 рік. І на долю російського політичного життя випала в ньому не мала роль. Насамперед, у внутрішньому житті Росії тягнулась на всіх флангах таж славетня ліквідація здобутків визвольного руху, росли, розсипались і знову купчились чорні сили, з стану, так званих, російських поступовців випірнуло дуже не гарне, загіміроване „кацапом“, „національное лицо“. Відомий діяч визвольного руху П. Струве, публіцист-поступовець В. Голубев і інші розпочали були в ліберальній російській пресі агітацію про те, що „пора поставити міцно на ноги принижену великоруську державну національність“, пора показати „свое національное лицо“. Але з цієї демонстрації „національного лица“ вийшов один тільки конфуз. Петра

Струве і Ко мало хто піддержав; навіть „Новое Время“ дало цим націоналістичним заходам таку сувору характеристику: „это такая программа, что подъ нею подпишется и антисемитское изувѣрство“. І коли ці патентовані ліберали показали таке „лицо“, то можна собі уявити, яка грубо націоналістична агітація йшла з стану реакції. Більш усього, звичайно, в цій агітації дісталось полякам. Спеціально проти них вів досить успішну для себе війну гурток правих членів Державної Ради і Державної Думи. І фактично тепер участь поляків в Держ. Раді зведена на ні щ о. А щоб забезпечити і на далі „русское лицо“ в західних губерніях (трьох білоруських і трьох південно-західних) мають ввести виборне земство з більшістю *православною* елементу. За поляками випав критичний жереб і на долю Фінляндії, і її сучасну внутрішню напів-самостійну організацію чекає біда. Зросли і утиски проти євреїв. Особливо тяжка доля дісталась учащимся. Міністерство освіти ввело скрісь сувору процентну норму для них. В мусульманських школах звелено завести науку російської мови, а коли вона буде там погано вестись — закрити і самі школи. А в останні дні минулого року потерпіло крах ще раз в Державній Думі і українське питання в справі рідної мови в місцевих судах. Але разом з цим українська справа вийшла на поле більш широкій популяризації, давши цим змогу російському громадянству, несвідомому в українській справі, познайомитися з нею докладніше.

В зовнішній політиці життя Росії розкидалось від Далекого Сходу до берегів Англії, сягало від Персії до Германії і Австрії, від Балкан до Франції і Італії. І тут не можна сказати, щоб воно було дуже щасливим. Цусіму і Мукден одділяє від нас всього кілька років, а на Далекому Сході збираються знов густі політичні хмари. Та необсяжна і багата країна, якої повновласним володарем і господарем була Росія до війни, все дальше і дальше одходить від неї. Японія шукає нового простору; він їй потрібний для розвою економічного життя країни, і цілком ясно куди Японія поглядає. Але тут стали на перешкоді Сполучені Американські Штати. Вони запропонували нейтралізувати Манжурію зо всіма її залізними дорогами і віддати її під протекторат Китаю, цеб-то весь край зробити вільним для комерції і експлоатації його багатств для всіх держав, а не одної Росії, або Японії. Вся Європа з великою охотою, розуміється, погожується з цим американським проектом. Японія рішуче проти цього. Росія також. Малі здобутки Росії і на європейському Сході. Зміцнення конституційного ладу в Турції, розвіяло навіть надію повернути колишнє Візантійське царство. Австрійські політики втяли зовсім таки погану штуку з російськими діпломатами і, начхавши на старий берлінський трактат, на очах всього світу прибрали собі до рук Боснію і

Герцоговину. Коли ж общипана цею експропріацією, одкинута далеко від моря, Сербія просила рятунку для себе, Росія нічого не могла допомогти, бо з одного боку її не пускала на це власна кволість, а з другого — зіпсувала всю справу помилка дипломатії. Замість того, щоб показати всьому світові, що от — дивіться: Австрія топче ногами той трактат, що ви всі підписали в 1877 році в Берліні, російські дипломати почали в цьому борі балканських принадноств вишукувати компенсацію для Росії. Побачивши таку політику Росії, навіть спілчане не захотіли піддержувати її. Таким чином це балканське питання, в вузлі якого терлись майже пів року всі великі держави, було і на цей раз дуже некорисним для Росії.

За одно з найкращих придбань російської закордонної політики в минулому році треба вважати не тільки дипломатичне, а і моральне зближене Росії з Італією. Загальні симпатії між суспільствами обох держав існують з давних давен, їх зміцнив в значній мірі недавній визвольний рух Росії. А зустріч в Раконіджі царя Миколи II з королем Віктор-Емануїлом зміцнила ці симпатії і з офіційного боку. Мало-по-малу Італія одсоується від своїх німецьких спілчан і пристає до другої великої політичної коаліції. Як відомо, до старої франко-російської спілки пристала в 1907 році, під впливом економічних утисків Германії, і Англія. Інтереси Італії на кожному кроці суперечать з австрійськими. Виникає з цього сила всяких непорозумінь і дружба з Австрією стає для Італії і важкою і зайвою. Це звернуло увагу на себе російської і французької дипломатії, знайшлись спільні інтереси з нею на Балканах, зовсім протилежні австрійським, і таким чином почалось зближенне Росії з Італією, а потім і з Англією. Безумовно, така чотирьохдержавна комбінація — це велика сила, з якою в кожному разі мусіли б рахуватись австро германські німці. Але, поки що, Італія формально ще в спілці з німцями. Загальна сила цих двох великих політичних коаліцій досягає тепер десяти мільйонів штиків і шабель та більше тридцяти тисяч польових та морських гармат. Це і єсть актив сучасного мілітаризму, що поїдає собою мільярдні бюджети.

Найбільшу колотнечу в політичне життя Європи вносила вторік Австрія. Експропріація Боснії і Герцоговини мало була не викликала війну з Сербією, а через неї може і загально-європейську. У внутрішньому житті Австрії було все теж саме старе національне безладде. Більш усього терпіли горя підвладні її славяне. Антагонізм між чехами і німцями досягнув в 1909 році найвищого апогею. Ще гострішими, ніж було раніш, стали стосунки між віденським урядом і угорською палатою. Тяжкі утиски випали на долю сербів, хорватів і інших славян. Антагонізм між Германією і Англією повернув всі сили першої на озброєнне і придбанне нових економічних здобутків. Воєний бюд-

жет наніс Германії 500 мільйонів дефіциту. Прийшлося видумувати нові податки. Це й було в значній мірі роботою берлінського рейхстагу. В зовнішній політиці Германія лишила і на далі за собою перше місце. З нею мусіли рахуватись всі держави. На весні між Францією і Германією було виникло колоніяльне непорозуміння в Африці, власне в Казабланці. Але й тут культура віку взяла своє і непорозуміння розплутали лагідно дипломати. Франція пережила кілька досить важних моментів у своєму внутрішньому житті. Між ними треба поставити на першому місці — зміну кабінету Клемансо, міністерством соціяліста Бріана і боротьбу уряду з сіндікатами чиновників (почтова забастовка і інші). В Італії теж вийшов в одставку кабінет Джіоліті. Взагалі міністерсько-парламентських кризисів було досить в минулому році в житті Європи. Найгострішим таке питання було в Англії. Держава переживає добу тяжкого змагання обох своїх палат, за бюджет 1910 року. Це змагання ставило на карту навіть найстарішу в Європі конституцію. Лорди не хотіли затвердити урядового проекту, що пройшов був уже через нижню палату; проект цей про поземельний налог торкався їх близько і лорди вжили всіх заходів, щоб тільки він не пройшов через їх палату. Так і сталось. Обидві палати було розпущено і тепер ідуть нові вибори, які повинні показати по чийм боці країна. Мала великий клопіт Англія з „своїми“ колоніями. Визвольний рух в Персії і Турції підняв національне почуття і самосвідомість в Індії і Єгипті. Національний рух в Єгипті почався ще років 10 тому під приводом Мустафи-Кіаміль паші. З того часу країна добивається внутрішньої самостійности, гwarantованої її лондонським трактатом 1846 р. Індійське питання далеко старіше і гостріше; воно має напів-релігійний характер, агітація визволення тече широкою рікою в народню масу через брамінів, дервішів і т. инш. Рух визволення організований добре. Головні штаби його розкидані від самої Калькути (від храма богині смерти Калі) до Лондону, Парижу, Риму, Швейцарії і Нью-Йорку. Там, під охороною гражданських законів, індійські революціонери кують справу народньої волі. У всіх ще свіжі на пам'яті події в Турції і Персії і „одставка“ султана Абдула-Гаміда та шаха Магомета-Алі, і заведення в обох країнах справжнього конституційного ладу. Важність цих великих подій — ясна для всіх. Випірнуло на світ знов остогидле всім критське питання і викликало вже в самій Греції хатній заколот і мало не довело країну до династичного кризису. Фактично тепер в Греції — військова диктатура. Болгарський князь Фердинанд, користуючись хатніми справами Турції, одяг собі нишком царську корону, а це означає, що Болгарія стала раз на завше на самостійний шлях. Разом з цим, для зміцнення сил, виникла, поки що в ілюзіях, думка про федерацію балканських держав.

Іспанія пережила тяжку війну в Мароко, що кінчилась перемогою її над кабілами, в зв'язку з цією війною виник і тяжкий хатній кризис в Іспанії, за який заплатив своєю головою чесний ідеаліст і великий громадський діяч Ф. Ферер. В Норвегії одбулись перші вибори з участю жінок. Тріпалась всіма силами, боролась і хотіла зкинути з себе японське ярмо Корея, та пізно. Японські корпуси пильнують добре це золоте яблуко. Не допомогло нічого корейцям і вбивство їх заклятого ворога маркіза Іто.

Широкою рікою потекла в Китай європейська культура; наука, містецтво, техніка, політичний державний лад — все знаходить там собі місце і веде нову, свіжу силу на шлях загального життя. А незабаром там ждуть і імператорського декрету про конституцію.

Залишивши в стороні всякі штучні і ефемерні політичні кон'юнктури, ми бачимо, що в 1909 році пишно розцвіла страшенна напруженість міжнародніх стосунків в боротьбі за історичне існування на заході, виникла з новою силою проблема Далеккого Сходу і поруч з славяно-германським антагонізмом почалось відродження національностей на Сході. Але разом з тим, не дивлючись на нечуваний досі зріст мілітаризму в Європі, багато політичних вузлів було розрубано без крові дипломатичним шляхом. Сучасне європейське суспільство все більш і більш озброюється культурними силами проти війни.

Це великий акт нашого віку.

О. Кузьминський.

БІБЛІОГРАФІЯ.

Грицько Кернеренко. „Мені натхнення“, твори 208 стор., ц Гуляй-Поле, 1910 р.

Тим з наших патріотів, хто в обуренні своїм проти жидівства доходить до сплутування в одну неможливу мішанину безлічи думок культурно - національних з безліччю інтересів характеру національно - економічного, тим — кажу — можна запропонувати переглянути книжку Грицька Кернеренка. Вона яскраво доводить нам, що в дійсности протилежності культурних завдань в оцих двох народів — українського й жидівського — немає: що на ґрунті освітлених ними з'окрема ідеалів вселюдськості, вони можуть сумирно зійтись і подати один - одному руку. Перед українськими поезіями цього чужинця з походження, ще гостріший почуваємо ми біль, коли собі пригадуємо своїх же земляків „тоже малоросов“. Цей — каже нам.

„Прошай, Україно моя —
„Тебе я кинуть мушу
„Хоча за тебе я б оддав
„Життя і волю й душу!“...

а ті — чи віддали б своїй отчизні життя і волю?...

Далі автор признається:

„Але я — пасинок тобі,
„На жаль це добре знаю

„І між других дітей твоїх
„Я не живу — страждаю“...

А проте я вічно Україну вважатиму рідною мені й святою, закінчує він сю отверту сповідь...

Ми зараз не маємо на меті входити в усі подробиці критичної оцінки тих творів. Скажемо лише, що в Кернеренка відчувається місцями сила драматичних спостережень і філософських міркувань, яких більше — в кожному разі — ніж ліричних настроїв. Відповідно мудрости своїх предків уміє він в коротких, але виразних словах передати драматизм життя. Про це свідчить, наприклад, оця його річ:

„Вона в п'ятнадцять розцвіла,
„В сімнадцять серце продала,
„Дитину в двадцять задушила,
„Свій вік короткий знапастила
„І в тридцять в землю одійшла“... (стор. 92).

Але ж не бракує й поезії, що склалась з обставин уже наших, під промінням українського сонця, як оце, де говориться про музу:

...В кирсетку вдягнена бува,
У плахту гарну, в черевички,
Вінок з барвінку невеличкий
Волосся чорне обвива;
На грудях де-які квітки:
Гвоздика, рута і васильки...
Оце й убрання все та й тільки!

Або візьміть хоч такий маненький віршик:

„Бува сонце світе ярко —	Ти — як сонце: засмієшся —
Веселіш кругом стає;	Серцю вільно, — хоче жить;
Тільки вкриє його хмарка --	А сльозами як зал'єшся —
Зараз смуток настає.	Серце тужить та болить“.

Де-не де можна стрінути в Кернеренка вирази, що склалися під московським впливом, не дуже велику добірність рим і інші невеличкі хиби, але загальне враження, що це є вірші — розвиненої симпатичної і широї людини — з поетичним хистом.

Христя Алчевська.

В. Винниченко. *Третя книжка оповідань.* Київ. 1910. Ціна 80 коп.

В особі Винниченка маємо письменника, признаного і нашою критикою і широкою суспільністю, письменника, що зумів захопити читача свіжістю і яскравістю фарб, глибоким психологічним аналізом сучасної душі, художньою сміливістю, маємо письменника що одразу став тай досі держиться на чолі української художньої думки. Це відповідне становище, звичайно, багато вимагає од його, бо весь час держить його на оці у громадянства і у посередниці між письменником і читачем — критики, і читача, що пильнує кожний нахил його в той чи в другий бік, з особливою увагою відноситься до кожного його нового твору. Мабуть через це і маємо за останні часи багато балачок про „гибель художника“, про упадок художньої творчости Винниченкової, про згубний на його вплив тенденції його „нової моралі“. Правда, шукання цієї нової моралі, що давала б простір до розвою найріжноманітнішим одтінкам людської індивідуальности, захопило автора. Що раз повертається він до порушеного питання, знаходячи в ньому все нові та нові теми, ставлячи людину з її вчинками в різні, часом дуже гострі, стосунки з зовнішнім миром та з власними, особистими переживаннями. Право людини на нове світле життя, вільне од всіх пут традиційної міщанської моралі і залежне тільки од одного свого я, нашло свого апологета в Винниченкові. В цій області — уся сфера його творчости. Тут він сам вільний і смілий, великий творець Нового Храму, руїник опошленого капища й його ідолів - божків. Це висша точка творчости, коли удержимося на їй, коли не станемо проповідувати сухих істин юрбі, що копошиться внизу, замість щоб творити і показувати. Од художніх образів до моралізування один крок.

Винниченко не вдержався в сфері чисто художньої творчости, а захотів пламеним словом заговорити до сучасників. Та ще ж велике питання чи зможе (не захоче, а зможе!) почути грізне слово юрби в великому базарному шумі життя? Всі найкращі слова вона вже оплюгавила. Слово-словом, вчинок-вчинком. До цього су-

часність призвичаїла нас. Та про те ж кожний побачить і зупиниться здивований перед величним будинком мистецтва.

Будувати розкішний палац зможе не всякий, говорити ж зможе кожний. Чи голосно, чи ні — це друге питання. Заговорив і Винниченко, ще далеко не дійшовши до вершин творчості. Почав давати заповіді, нові істини і, звичайно, принизив художню вартість своїх творів.

Це головним чином помітно в його драмах може через те, що він зовсім не драматург, а тільки підхоплений хвилею загального драмописання, драми його блідніші його чудової прози. Бажання щось сказати поучаюче, зробить останній логічний вивод з твору, художніми образами довести чиєсь право на щось, зводять його драми на якісь етичні трактати. Через це дієви особи здаються не правдивими життєвими типами, не людьми, а моральними схемами, публіцистичними доказами.

Свобідні од цієї хиби оповідання. Єсть і в них ця основна риса Винниченкова — зачепити болюче місце, хвору совість сучасного громадянства. Єсть і в них міцний протест проти буденщини і фальші, проти гніту над людиною, але це вже протест художника, а не публіциста. Тут не має місця навіть розмова про упадок, про моралізування. Тут перед нами знайомий нам давно Винниченко, тільки більш дозрілий, більш глибокий і оригінальний як завжди.

Правдивий і пильний обсерватор життя він сміло придивляється до його, сміло заглядає в соромливо заховані таємниці. Окриває їх перед нами тай нас змушує не одвертатись од їх. До того ж цілком сучасний, але сучасний не дрібною темою момента, а тими формами в які сучасність вбирає вікові питання людського духу. Прокляті питання, як охрестила їх людськість. Так звана „проблема пола“, одна з найголовніших питань, притягнула Винниченка до себе. Їй присвячено у книзі три оповідання: „Момент“, „Рабині справжньої“ та „Купля“. Героїня їх — жінка, що не може позбавитись од вічного тягара рабства. Всі вони: і Муся („Момент“), і дві антитези з „Рабині справжньої“, і Іра („Купля“) і навіть Зіна — мають щось спільне в собі, не дивлячися на різні умови життя та свого становища. Всі вони з окрема складають з себе жінку, ніжну і героїчну іноді, вірну і продажну, але самицю попереду всього. І не тільки теза авторова: „Без купи до дівки не лізь“ підкреслює це. Теза тільки риси, а фон складається з самих постатей таких жінок.

Велике вражіння робить оповідання з тюремного життя „Щось більше за нас“. Те щось, що зробило з двох приятелів, посажених в одну камеру, запеклих ворогів. Тюремні умови тільки збільшували ненависть. І недавні приятелі метою життя становлять — робити яко того більше прикростей один одному. А працюючи в одному напрямку, думка диктує такі віртуозні уколи, що свіжій людині здалися б найальтруїстичнішими вчинками. Вся атмосфера обгостреного ненавистю чуття так і віє на читача з сторінок книжки.

„Глум“ і „Записна книжка“ — оповідання з революційного життя. В першому намальовани хвилини перед карою засудженого на смерть. Намальована яскраво. Друге оповідання — психологічний ескіз, як пійманий революціонер силою свого апломбу імпонує селянам і примушує їх повірити в його непричетність до „ораторів“.

„Кумедія з Костем“ належить до раніш написаного циклу з життя сільської голоти і зачіплює вічно живе питання про байстрят.

Книжка містить в собі оповідання Винниченка, написані за останні роки, тільки не відомо через що не поміщено оповідання „студент“, що друковалося в „Л.-Н. В.“ в 1907 році.

Треба зазначити ще артистичну внішність книжки, що буває дуже рідко в українських виданнях. Це вже заходи видавництва, котрі треба широко привитати.

С. Полуян.

Генріх Кляйст. *Наречена зі Сан-Домінго*, переклад з німец. О. Пашука. Львів. „Універсальна бібліотека“. Ціна 30 сот.

На французькій території острова Сан-Домінго в самому початку XIX століття вибухла шаленна помста чорних — Муринів проти білих, як наслідок прикрих кроків Національного Конвенту. Один з нечислених епізодів цього повстання і є оповідання Генріха Кляйста — „Наречена зі Сан-Домінго“.

Серед повстанців найбільшою лютостю відрізнявся Муриг Конг-Гоанго. Він перший всадив кулю в лоб своєму панові, запалив, знищив всі будинки, зібрав і узброїв Муринів і пішов на поміч своїм співбратам в боротьбі з білими. Він грабував на подорожних, нападав на плянаторів убивав і нищив все. Помочі собі він вима-

гав і од своєї названої жінки Бабекан та її доні п'ятнадцятилітньої Тоні. Їх будинок стояв самотно при великій дорозі — ото вони й повинні були затримувати всіх білих, які шукали захисту до його повороту. Засобами до цього було все, навіть і пестоші молоді Тоні.

От раз в їх сніпце попавсь Швайцарець — Густав Фід. Бабекан вжила всіх засобів щоб виконати свій обов'язок що-до білого, але молода Тоні, яка непомітно закохалась в чужинця обурилась, проти старої і поклялась що: „радше умру десятикратною смертю, ніж позволю на се, аби тому молодому чоловікови, доки він перебуває в нашім домі, волос спав з голови“. І дійсно, з захоплюючою цікавістю автор описує всі перипетії виконання цієї клятви, багато сміливості, завзяття і хитрощів треба було ужити дівчині, щоб спасти його. І вона спасла його і його родину. Але нерозумів цих вчинків Густав, котрий запідозрів в неї зрадницю і в той час, коли все вже було зроблено він вистрелив в Тоні, в свою і своєї родини спасительницю. Вмерла вона не розказавши навіть йому за що вмирає. Розказала тоді йому його родина, що дякуючі тільки Тоні вони живі і здорові. Не зміг Густав ваги свого вчинку і пішов навздогінці за вірною Тоні.

Гарний, цікавий епізод цей розказано чудовою мовою Г. Кляйста. Переклад зроблено добре, вміло. Рідіємо, що сімпатичне видавництво провадить свою цінну працю. Дай Боже!..

П. Оль.

Василь Доманицький. *Про Галичину та життя галицьких Українців.* Видання Т-ва „Просвіта“ у Києві 1909 р. стор. 80 + ілюстрації. Ціна 12 коп.

Це маленька енциклопедія про Галичину — так можемо сказати про книжку, написану д. Доманицьким. Широкі круги України Російської мало знайомі з життям галицьких Українців, а коли й знайомі, то якось абстрактно, неясно. Не кажемо про окремі одиниці. Газети, журнали, які доходять до нас з Галичини, ще не дають того розуміння про Галичину, яке-б слід мати.

Найкраще поїхати в Галичину, та самому побачити власними очима. Але ж чи можливо ж їхати кожному? Ледве. І ось книжка д. Доманицького може стати в пригоді, чи то — дати змогу зрозуміти докладно, як жили галицькі Українці, за той час розлуки з Україною російською — і що вони зробили і здобули на полі економічнім, культурно-національнім.

Книжка написана цілком популярно, зрозуміло, цікаво і об'єктивно. Хто до цього часу не знав про Галичину, або знав мало — тепер повинен знати, бо книжка доступна кожному грамотному Українцеві — як своїм викладом так і ціною.

Русин.

А. Ільченко. *Про заснування спілок.* З покажчиком літератури про кооперацію. „Економічна бібліотека“ ч. 14. Львів. 910. Ціна 20 сот.

Маленька розміром книжечка всього в 30 сторінок шістьнадцятки дає всетаки досить корисного матеріалу читачеві. Автор за руку веде свого читача — селянина в зовсім чужім йому незнайомім цілі і не дасть схибнути, а ні забути про щось необхідне, коштовне. Крок за кроком, слово за словом знайомить він з технічною стороною заснування спілок. А особливо цінним нам здається те, що автор ніколи не забував тих внутрішніх, духових імпульсів, котрими власне справа робиться. „Моральне воздействие“ всюди і завжди на першій місці у ш. автора.

Гарно і досить повно зложено й покажчика літератури кооперативної і підручників. За одним можна пожалкувати, що література ця не може бути вжита нашими молодими селянськими кооперативами. Ті книжки до нас не доходять, а своїх у нас Бог-ма.

Максим Боз.

Першы белірускі календар „Нашае Нівы“ на 1910 год. Вільня 1910. Ц. 15 к.

Триста років назад білоруське життя, тепер зовсім замерше, било ключем, кипіла національна боротьба, релігійні змагання захоплювали все громадянство. Було постановлено велике питання: „бути, або не бути“ білоруському народові, як неподільному організмові. Історія сказала своє „не бути“ і він замер на кількі віків, та врешті та ж історична хвиля підняла його до життя. В 1910 році він спромігся таки на свій календар, перший календар, коли культурні сусіди його що-року видають таких календарів сотнями. Якось іронія, коли пригадаєш, що перша друкована книжка кожного народу — біблія, у поляків з'явилась на 40 років пізніш, ніж у білорусів, що перша друкарня, яка була закладена в Польщі, це білоруська друкарня в Кракові. Першому календарові присуджено відограти велику роль в справі національного відродження, бо він не тільки піде як календар, найбільш расповсюдженна книжка серед селянства, а ще як і річник білоруської культури. І складено його цілком як річник. Минаючи календарний та сільсько-господарський відділи, бачимо ми коротеньку статтю про національне відродження білорусів, гарно складений літературний відділ, в якому взяли участь кращі білоруські літературні сили. Цікаво

складена теж „Белоруская бібліографія“, та на жаль, за нехватом місця, як поясняє редакція, доведена вона тільки до XIX віку, а цей вік самий цікавий, бо в йому з'явилися перші ознаки білоруського відродження. Додатком до календаря приложена пісня Янука Куполи „А хто там ідзе?“ покладена на музику д. Роговським. Це перший музикальний твір білоруський. Така рижноманітність змісту при досить невеликому розмірі (88 стор.), звичайно зменшує вартість календаря, як календаря, тільки великій сільсько-господарській відділ (23 сторінки, цеб то більш чим $\frac{1}{4}$ всієї книжки) згладжує цю хибу. Про теж ця рижноманітність важна, як спільна основа, з котрої можуть, тай повинні, в процесі розвитку руху розвернутися окремо календар для села, та місячник для більш інтелігентної публіки. Видана книжечка з зовнішнього боку просто і чепурненько.

Українська читаюча публіка, що зацікавиться цим календарем, може добути його в книгарні редакції журналу „Літературно-Науковий Вістник“. Київ, Велика Володимирська № 28.

С. Полуян.

УКРАЇНСТВО В ЧУЖІЙ ПРЕСІ.

— Вийшла цікава монографія шведського письменника професора Альфреда Іенсена — „Mazera, Historiska bilder från Ukraina“. 241 стор. великої 16, багато ілюстрована портретами Мазели, гетманів та инш.

Той же д р Іенсен помістив у серії шведських газет статтю під заголовком „Ukraina“, в якій знайомить шведів з українським рухом та культурними здобутками нашого народу.

— Незабаром у Празі має вийти том оповіданнів М. Коцюбинського, перекладених на чеську мову д. Н. Бочковським. Книжку видає одна з краших празьких фірм.

— М. Стасюлевич у Петербурзі збирається видати усі твори Т. Шевченка в перекладі на московську мову. Тепер саме виготовується це видання.

— В першій книжці російського щомісячного журналу „Жизнь для всіх“ (за декабрь місяць) уміщено переспів віршів Олесея „Изъ Олесея, стих. И. Бѣлоусова“.

— В російському журналі ч. 1 „Альманахъ—Календарь для всіх“ є відділ—Апрель—Малороссы. Зміст його: Малороссы — С. А., Т. Г. Шевченко — „Думы“, „Моя ниво“; „Украинская ночь“ — Н. В. Гоголь; Народный украинский мудрецъ Гр. Саввичъ Скородо: „Къ свѣту“ — Ив. Франко.

— Полтавській Земській Календарь на 1910 рік умістив статю С. Русової — Т. Г. Шевченко и его произведения.

— В ч. 920 щоденного харківського „Утра“ уміщена стаття: „Маленькія замѣтки. Киевъ. Автор її, росіянин А. Епифанський, списав тут вражіння і думки зо своєї подорожі до Київа. Коротко зазначає він, що Київ носить на

собі знак центра культурної України Далі автор споминає всі українські видання, клуб, який налічує до 2000 членів (?), його літературні вечірки і ин. Говорить про зріст укр-ої літератури, як матеріальний, так і духовний, а на кінці ставить таке приємне нам питання: „Много ли о них знают у нас?“

— В ч. 51—52 білоруської газети „Наша Ніва“ уміщено переклад українського оповідання Василя Стефаніка—„Лист“. Переклав Ромуальд Зем—вич.

— Нікольсько-Усурійський щоденник „Живое Слово“ в ч. 8 дало в перекладі фельетон С. Пригари, що друкувався у „Раді“ і фельетон Виборного Макогоненка „У суді“. В ч. 10 оповідання Товстоноса — „Хішеніє“, що друкувалось в ч. 11 „Села“. В чч. 13—14 видрукувано оригінальне оповідання П. Богацького „Глум життя“.

— „Рѣчь“ умістила статю бувшого депутата і кадета А. Колюбакіна про „Гоненіє на українській язык“. Шанов. автор ілюструє прикре становище української мови багатьма прикладами. Тон і погляд статі цікавий в устах правдивого кадета... Невже й камні возпіяли в оборону нашу?..

— Недавно в Стокгольмі вийшли оповідання М. М. Коцюбинського в перекладі на шведську мову. Шведська критика прийняла їх дуже добре, з великою симпатією. Досі помістили прихильні рецензії такі шведські газети: „Novvåköpings Tidningas“, „Dagens Nyheter“, „Skanska Aftonbladet“, „Gottlands Allehanda“. В рецензіях тих пишуть не тільки про самого автора оповіданнів, а й про Україну та про український рух.

ЛІТЕРАТУРНА ХРОНІКА (НОВІ КНИЖКИ).

На Україні російській.

- Вид. „Час“. Київ. Четверта серія:
 № 31. Б. Грінченко. „Панько“ (з портретом і великою біографією автора).
 № 32. О. Дангль. „Різдвяний дарунок“ (з мал., пер. з франц. мови).
 № 33. М. Лермонтов. „Пісня про царя Івана Васильовича та одважного крамаря Калашникова“ (з мал., пер. з рос. мови).
 № 34. М. Конопницька. „Мендель Гданський“ (пер. з польської мови).
 № 35. П. Пейверинта. „У дорозі“ (пер. з финської мови).
 № 36. Е. Амічис. „Хуртовина“ (з малюнк., пер. з італ. мови).
 № 37. „Єгипетське оповідання. Царь Менефта“ (з мал., пер. з фран. мови).
 № 38. М. Пилипович. „Землиця рідна“.
 № 39. К. Фібих. „Попихач“ (пер. з нім. мови).
 № 40. С. Руданський. „Співомовки“ (народні анекдоти).
 М. Кропивницький. Том I. Вид. Г. Маркевича. Полтава, 909.
 Юр. Сірий. „Крим“. Вид. „Лан“. Київ, 909.

М. Кропивницький. „Дай серцеві волю заведе у неволю“. Вид. Г. І. Маркевича. Полтава, 909.

В. Доманицький. „Про Галичину та галицьких українців“. Вид. „Просвіта“. Київ, 909.

Ол. Єфименнова. „Свят-вечір“. Вид. „Просвіта“. Київ 909.

На Україні австрійській.

Апулей Мадаврьський. „Амор і Псіхе“. Вид. „Унів. бібл.“. Львів, 909.

М. Залізняк. „Російська Україна й її відроджене“. Львів, 909.

І. Біликовський. „Збірник коляд на хор діточий або жіночий також і мужський в супроводі фортепяна“. Львів, 909.

„Колядки і шедрівки“. Вид. „Просвіта“. Львів, 909.

Кирило Студинський. „Генега поетичних творів Маркіана Шашкевича“. Львів, 909.

А. Ільченко. „Молочарські спілки в чужих краях і у нас“. Вид. „Економ. бібл.“ № 13. Львів, 909.

А. Ільченко. „Про заснуване спілок“. Вид. „Економ. бібл.“ № 14. Львів, 909.

Книжки і журнали надіслані до редакції.

Яків Пістінер. „Слово правди“. Вид. „Борба“. Чернівці. 909. Ц. 8 сот.

Г. Моно. „Метод в історії“, пер. М. Залізняка. Львів, 909. Ц. 40 сот.

М. Залізняк. „Російська Україна й її відроджене“. Вид. „Просвіта“ у Львові. 909. Ц. 40 сот.

В. Винниченко. „Оповідання“. Третя книжка. Київ, 910. Ц. 80 коп.

Ф. Никопольчук. „Щасливий деньок“. Жарт в 1 дію Київ, 909. Ц. 20 коп.

Юр. Сірий. „Крим“ Вид. „Лан“. Київ, 909. Ц. 25 коп.

Гоголь. „Ревизор“, пер. О. Коваленко. Вид. „Ранок“. Київ, 909. Ц. 25 коп.

Ів. Огієнко. „Двійне число в українській мові“. Відбитка „Зап. Наук. Т-ва у Києві“. Київ. П. 30 коп.

Генріх Кляйст. „Наречена зі Сан-Домінго“, переклад. Вид. „Унів. бібл.“. Львів, 909. Ц. 30 сот.

Д-р Ганс Вайгінгер. „Фридрих Ніцше — його філософія“. Вид. „Унів. бібл.“. Львів, 909. Ц. 30 сот.

Гр. Кернеренно. „Менти натхнення“, Гуляй-поле, 910. Ц. 1 карб. 20 коп.

А. М. Богдань-Сокольській. „Несчастливая“. Кам.-Подольськ, 908. Ц. 20 коп.

„Літературно-Науковий Вістник“ — кн. I.

„Праця“ — українська соціально-демократична часопись. № 1.

„Молода Україна“, орган Українського Студенцького Союзу. ч. I. Львів, 910 р.

„Ukrainische Rundschau“ 909. Кн. 12.

„Чорна Рада“. №№ 1, 2, 3.

„Народній Голос“.

„Прапор“.

„Господар і Промисловець“.

„Громадянин“.

„Каменярі“.

„Свобода“.

„Економіст“.

„Основа“.

„Рада“.

„Рідний Край“.

„Село“.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1910 ГОДЪ НА БОЛЬШУЮ ЕЖЕДНЕВНУЮ ГАЗЕТУ

„КІЕВСКІЯ ВѢСТИ“

съ еженедѣльнымъ иллюстрированнымъ приложеніемъ

„Кіевская Искра“.

Являясь безпартійной демократической газетой, „Кіевскія Вѣсти“ ставятъ своею задачею:

1. Своевременное и полное отраженіе текущей жизни въ Россіи и за границею.

2. Всестороннее выясненіе текущихъ вопросовъ въ руководящихъ статьяхъ и злободневныхъ фельетонахъ и

3. Доступность газеты для широкой публики.

Значительная часть фактическаго матеріала будетъ передаваться собственными корреспондентами по телеграфу наканунѣ его появленія въ петербургскихъ и московскихъ газетахъ.

По провинціальному отдѣлу и вообще жизни нашего края будетъ уделено въ газетѣ особое вниманіе, причемъ вопросы и явленія украинской жизни, а также польскій и еврейскій отдѣлы займутъ въ „Кіевскихъ Вѣстяхъ“ соотвѣтственное мѣсто.

Въ 1910 г. въ „Кіевскихъ Вѣстяхъ“ будутъ печататься, независимо отъ статей постоянныхъ мѣстныхъ сотрудниковъ, статьи извѣстныхъ современныхъ публицистовъ: БАЯНА, И. К. БРУСИЛОВСКАГО, Л. К. Буха, А. Г. Горнфельда, В. П. Дроздова, проф. И. В. Лучицкаго, С. П. Мельгунова, епископа Михаила, В. А. Мякотина, А. Б. Петрищева, С. Д. Протопопова, А. В. Пѣшехонова, М. Б. Ратнера, А. Я. Тэзи и др.

Въ каждомъ номерѣ „Кіевскихъ Вѣстей“, на ряду съ руководящими статьями на темы текущей жизни, будутъ печататься злободневные очерки и фельетоны Авгура, Духа-Банко, Макарова, А. К. Поляцка о, О. Потоцкой, Н. Рахманова, Solo, Эри и др. Статьи по вопросамъ литературы, искусства и театра И. Джонсона, Е. М. Кузьмина, I. М. Миклашевскаго, П. М. Ярцева и др.

Періодически въ „Кіевскихъ Вѣстяхъ“ будутъ печататься научные фельетоны проф. Кіевскаго политехническаго института К. Г. Дементьева.

Годовые, полугодовые и трехмѣсячные подписчики „Кіевскихъ Вѣстей“ пользуются правомъ полученія на льготныхъ условіяхъ (со скидкой 30—50%) билетовъ въ театрѣ „Соловцовъ“ по четвергамъ, когда ставятся только новости театральнаго сезона.

Подп. цѣна на газ. „Кіевскія Вѣсти“ съ журнал „Кіевская Искра“.
На годъ 9 р., 11 м. 8 р. 50 к., 10 м. 8 р., 9 м. 7 р. 25 к., 8 м. 6 р. 50 к., 7 м. 5 р. 75 к., 6 м. 5 р., 5 м. 4 р. 50 к., 4 м. 3 р. 80 к., 2 м. 1 р. 90 к.,
На 1 мѣс. 95 коп.

Подписка принимается на полные мѣсяцы, считая съ 1 ч. до конца года. За границу доплачивается по 80 к. въ мѣс. Для сельскихъ учителей и священниковъ для учащихся въ высшихъ учебныхъ заведеніяхъ (въ Кіевѣ) а также для крестьянъ и рабочихъ (при непосредственномъ обращеніи въ главную контору) за газету „Кіевскія Вѣсти“ вмѣстѣ съ журналомъ „Кіевская Искра“ установлена льготная плата: за 1 мѣсяць съ доставкой и пересылкою 75 коп., за 3 мѣс. 2 руб., за 6 мѣс. 4 руб. и за годъ 8 руб.

Допускается широкая разсрочка платежа въ два срока (5 и 4 р.), въ три срока (по три руб.) и въ восемь сроковъ (при подпискѣ 2 р. и дальше ежемѣсячно по руб.).

Незабаром вийде з друку перше число збірок „ВІЛЬНЕ СЛОВО“, друку готується. Автори, які бажали б взяти участь в збірниках своїми творами, мають звертатись на адресу: *г. Радомишль, на Липівці, до друкарні С. Заездного, для вид. „Вільного Слова“.* На відповіді прикладати марку на 7 коп. Збірки мають продаватись по всіх значніших квігарях українських.

ХУТОРЯНИНЪ

ОТКРЫТА ПОДПИСКА
на 1910 годъ.

ЖУРНАЛЪ

Еженедѣльный иллюстрированный
посвященный интересамъ сельскаго хозяйства,
ва, торговли и промышленности.

ГОДЪ ИЗДАНИЯ ПЯТНАДЦАТЫЙ.

52 номера въ годъ (свыше 2000 стр.) сѣмена и сборникъ сельско-хозяйственныхъ статей—календарь „ХУТОРЯНИНЪ“—на 1910 г. (свыше 240 стр.) со многими иллюстраціями.

ЖУРНАЛЪ

награжденъ золотой медалью на выставкѣ Ростовскаго на Дону общества садоводства. (Въ апрѣль 1909 г.)

Подписная цѣна на годъ два рубля, на полгода одинъ руб.

Календарь

(Сборникъ сельско-хозяйственныхъ статей.)

1910 г. „Хуторянинъ“ Цѣна 20 к.
(безъ пересыл.)

Въ книжкѣ свыше 240 стр. съ иллюстрац. Масса благопр. отзыв.

КАЛЕНДАРЬ награжденъ ЗОЛОТОЙ медалью. Сборникъ первый на 1909 годъ (свыше 200 стр.) остался въ незначительномъ количествѣ. (Цѣна 25 коп.)

АДРЕСЪ: Полтава, Редакція журнала „ХУТОРЯНИНЪ“.

Изданіе Полтавск. Общ. сельск. хозяйст. Отв. ред. **Л. Л. Ганько.**

Хлибороб

Открыта подписка на 1910 год на сел.-хоз., иллюстрированный, двухнедѣльный журнал. 4-й год изданія. Издается Харьковск. Общ. сельск. хозяйства. ХЛИБОРОБ распространяет сельско-хозяйствен. знанія среди крестьян и частных владѣльцев украинской полосы черноземной Россіи. Печатается понятным изложениемъ статей на русском и украинскомъ языках. Помѣщает спец. статьи о полевомъ хозяйствѣ, луговодствѣ, травосѣяніи, садоводствѣ, огородничествѣ, животноводствѣ и пчеловодствѣ. В 1910 году продолжатся статьи о хуторскомъ хозяйствѣ, начатыя в 1909 году. Отвѣты на вопросы даются всѣмъ подписчикамъ журнала. Справочный листок, рассылаемый при каждомъ № Хлибороба, содержитъ цѣны на хлѣба в Россіи и заграницей; свѣдѣнія об урожаихъ во всѣхъ государствахъ и статьи об улучшеніи сбыта хлѣбов. Календарь Хлибороба содержитъ, кромѣ свѣдѣній, имѣющихся в обыкновенныхъ календаряхъ еще сельско-хозяйственный и литературный отдѣлы. Годовые подписчики получаютъ: 24 книги журнала, не менѣе 48 страницъ каждая. 8 пакетовъ сѣменъ новыхъ сел. хоз. растений. 3 книги по выбору подписчиковъ, из списка печатаемаго в концѣ года. 1 карманный с. х. календарь „Хлибороб“ на 1910 г. №№ справочнаго листка по хлѣбной торговлѣ. Подписная цѣна: на 1 год—1 р. 50 к., полгода—75 к. 3 мѣс.—50 к., отдѣльный № 10 к., №№ для ознакомленія бесплатно. Адресъ редакціи: г. Харьков, Московская, 10. Телеф. 716.

Отвѣтств. редактор агроном **С. М. Нузнецов.**

Открыта подписка на 1910 год (год изд. III-й) **новый Журнал для всѣхъ** Преслѣдуя главнымъ образомъ культурныя задачи, журналъ широко ставитъ отдѣлы: 1) литературный, 2) критическій, 3) художественный, 4) общественный

и 5) научно-популярный. В журналѣ принимаютъ участіе: Отдѣлъ художественной литературы—Леонид Андреевъ, М. Арцыбашев, Д. Айзман, Николай Архипов, И. Бунин, А. Блок, В. Башкин, А. Боане, В. Вересаев, А. Вербицкая, С. Гусев-Оренбургскій, О. Дымов, Борис Зайцев, А. Куприн, А. Каменскій, Кармен, В. Муйжель, Н. Олигер, И. Потапенко, А. Рославлев, А. Ремизов, А. Серафимович, Скиталец, С. Сергѣев-Ценскій, А. Свирскій, гр. Ал. Н. Толстой, Н. Тимковскій, А. Федоров, Тан, Е. Чириков, Г. Чулков, Дм. Цензор, И. Щеглов, Т. Щепкина-Куперник, С. Юшкевич и др. Отдѣлъ критическій—Ю. Айхенвальд, Н. Абрамович, Ф. Батюшков, Л. Галич, С. Венгеров, А. Измайлов, проф. Н. Котляревскій, проф. В. Сперанскій, проф. Д. Овсянко-Куликовскій, К. Чуковскій. Отдѣлы обществ.—политич. и научно-популярн.—Б. Агафонов, П. Берлин, В. Брусанин, пр.-доц. П. Голавачев, А. Дживилегов, проф. Н. Карьев, Д. Кузьмин-Караваев, Н. Морозов, М. Лемке, проф. В. Святловскій, проф. М. Туган-Барановскій, проф. И. Озеров, В. Филатов, М. Энгельгардт и др. Отдѣлъ искусств—А. Бенуа, И. Гинзбург, И. Лазаревскій, С. Маковскій, В. Меерхольд, И. Рѣпин, Н. Рерих, Н. Эфрон и др. Журналъ выходитъ ежемѣсячно, в объемѣ до 9-ти обычн. печатн. листовъ (130—140 ст.) с иллюстраціями в текстѣ. Годовые подписчики получаютъ бесплатную премію Художественно исполненный альбомъ „Галлерей современныхъ писателей“. Подписная плата на год—2 р., полгода—1 р. За границу—3 р. Цѣна отдѣльн. книжки в магаз. 25 к. Пробный №—за пять 7 коп. марок. Подписная плата марками не принимается. Подписка принимается в редакціи и во всѣхъ книжныхъ магазинахъ, в послѣднемъ случаѣ приплачивается 15 к. в пользу магазиновъ. Адресъ для переводовъ: Петербург, Свѣчной 16. „Нов. Журналу для всѣхъ“.

Открыта подписка на 1909—1910 г. на ежемѣсячный, иллюстрированный, научный, **МІР** изд. с октября литературный журнал. II год 1909 г. по окт. 1910 г. В журналѣ „МІР“ принимаютъ участіе выдающіеся литераторы, ученые и публицисты. В 1909—1910 г.г. всѣ годовые подписчики журнала „Мір“, внесшіе полную годовую плату, почтуютъ: 12 №№ журнала большого формата, каждый объем. не менѣе 10 печатн. лист. (в 40.000 букв), Альбом из 24 картин знамен. художников в красках, на мѣловой бумагѣ, в роск. папкѣ, Альбом картин будетъ выслан годовым подписч. журнал „Мір“ тотчас по их подпискѣ. Живыя рѣчи Л. Н. Толстого, собранныя И. Б. Тенеремо, которыя в концѣ года составятъ 2 тома изящной печати на хорошей бумагѣ. Подписная цѣна на журнал „МІР“ со всѣми приложеніями с доставкой и пересылкою: во всѣ мѣстности Россіи: на год 5 р., на полгода 3 р. Допускается разсрочка. Адрес книгоиздательства и редакціи журнала „Мір“, С.-Петербург, Лиговская, 47. Телефон 288—70. Пробный № высылается за 35 коп. (можно марками). Подробный проспект о журналѣ и каталог книгоизд. „Мір“ высылаются бесплатно.

Издатель *В. Л. Богушевскій.*
Редактор *Л. Л. Богушевскій.*

Открыта подписка на 1910 год, на еженедѣльную политическую, общественно-литературную газету **Еврейскій Мір** с приложеніем. трехмѣсячнаго журнала, посвященнаго научным и художественно-культурным интересам еврейства. Годичный опыт привелъ Редакцію „Еврейскаго міра“ к убѣжденію, что ежемѣсячное изданіе, по характеру своему, лишено возможности давать своевременное и достаточно яркое освѣщеніе непрерывной смѣнѣ политических переживаній современ. еврейства, острых в нынѣшній историческій момент. Проникнутая этим сознаніем, Редакція „Еврейскаго Міра“, оставаясь на занятой ею внѣпартийной позиціи, рѣшила с наступающаго 1910-го года преобразовать свой ежемѣсячный журнал в политическій, общественный и литературный **ЕЖЕНЕДѢЛЬНИКЪ**, охватывающій всѣ стороны еврейской жизни в Россіи и за границей. В соответствии с этим Редакціей приложены всѣ старанія к тому, чтобы широко поставить отдѣлы: внутренній, провинціальный и заграничный. Во всѣх крупных центрах провинціальных и заграничных Редакція будет имѣть постоянных корреспондентов. Поописная цѣна на еженедѣльник вмѣстѣ с трехмѣсячником на год: в Россіи 7 р. за границу 8 р. 50 к. Еженедѣльник без приложенія: в Россіи на год 6 руб., 6 м. 3 р., 3 м. 1 р. 50 к.; за границу: на год 7 р., 6 м. 4 р., 3 м. 2 р. Подписка на одно только трехмѣсячное приложеніе без еженедѣльника не принимается. Правом полученія трехмѣсячника пользуются только годовые подписчики. Для годовых подписчиков допускается слѣдующая разсрочка: в Россіи: при подпискѣ 2 руб. 50 к., 1 апр. 1 р. 50 к. 1 июля 1 р. 50 к. 1 сентября 1 р. 50 к. За границу: при подпискѣ 4 р. 1 апрѣля 2 р. 50 к. 1 авг. 2 р. Адрес редакціи и конторы СПб. Б. Подъяческая, 39. Телефон № 30439.

ВЫШЕЛ № 4 и открыта подписка на 1910 год на журнал **Женская Мысль** посвященный равноправію и улучшенію экономическаго положенія женщины. Условія подписки: на 12 м.—4 руб., на 6 м.—2 р. 50 к. на 1 м.—50 к., отдѣльн. №—30 (можно марками). Лица, подписавш. на 1910 г. получаютъ первые 3 №№ бесплатно. Приѣм объявленій, продажа и подписка производятся: 1) в конторѣ журнала Михайловскій пер. № 16 (угол

Сѣфійской) 2) Маг. „Труд“, Фун. № 5, 3) Маг. Иванова, Фун. 2, 4) М. г. Югансона, Крещ. № 41, 5) Одесса: Маг. „Труд“, Дерibas. № 25. Отдѣльн. №№ продаются в „КІОСКАХ“.

Открыта подписка на 1910 год на издаваемый т-вом М. О. Вольф историко-литературный и критико-библиографическій **ИЗВѢСТІЯ ПО ЛИТЕРАТУРѢ** и иллюстрир. журнал **Вѣстника Литературы**. XIII-й год наукам и библиографіи и **Вѣстника Литературы**. изданія. Всякій, кто любит книги и интересуется тѣм, что имѣет к ним хотя малѣйшее отношеніе, кто желаетъ знать, что творится в литературном мірѣ в Россіи и за границей, хочет слѣдить за текущею литературою по всѣм отраслям знанія и звать всѣ книжныя новости, всякій, кому важно получить списки новых книг, тот найдетъ все необходимое в нашем изданіи. „Извѣстія“ и „Вѣстник Литературы“ выходитъ ежемѣсячными иллюстрированными выпусками, в двух самостоятельных отдѣлах, из которых первый—п. з. „Вѣстник Литературы“—заключаетъ в себѣ статьи по вопросам литературы, науки и библиотечнаго дѣла, критическіе разборы новых книг, біографіи, воспоминанія и не изданныя письма писателей, очерки о современных теченіях в литературѣ, историко-литературныя изслѣдованія, статьи по технике чтенія и пр., и пр.; во втором же отдѣлѣ—„Извѣстіях“—помѣщается: хроника литературнаго міра и книжных новостей в Россіи, вѣсти из Франціи, Англіи, Америки, славянскія извѣстія, *Rossica*, рецензіи, новости по библиографіи и библиотечному дѣлу, справки по вопросам, касающимся книг, и, кромѣ того, ежемѣсячные систематическіе каталоги всѣх выдающихся новых книг, русских и иностранных, списки книг находящихся в печати, арестованных, запрещенных изданій, спеціальныя каталоги по разным отраслям наук, указатели главнѣйших журнальных статей и т. п. Оба отдѣла: „Вѣстник Литературы“ и „Извѣстія по Литературѣ, Наукам и Библиографіи“—взаимно дополняютъ друг друга, составляя, вмѣстѣ с тѣм, как бы одно цѣлое, в котором историко-литературная и критическая часть сосредоточена преимущественно в первом из них, библиографическая и справочная—во втором. Журнал иллюстрируется снимками с замѣчательных произведеній печати, сценами из сочиненій выдающихся авторов (русских и иностранных), портретами, библиотечными знаками, рѣдкими автографами и пр., пр. Годовая подп. цѣна „Извѣстій по Литературѣ“ и „Вѣстника Литературы“, с дост. и перес. 1 руб. С перес. за границу—1 р. 50 к. (=4 франка). Подписка принимается в редакціи, в С.-Петербургѣ, Вас. Остр., 16 линія, 5—7, с. д., а также в книжных магазинах Т-ва М. О. Вольф: в С.-Петербургѣ: 1) Гостинный Двор, 18, и 2) Невскій пр., 13; в Москвѣ: 1) Кузнечный мост, 12, д. Джамгаровых и 2) Моховая ул., 22, д. Чицова и Курындиной (против университета).

Задушевное Слово. Открыта подписка на 1910 год. XXXIV год изданія. Два еженедѣльные иллюстрированные журнала для дѣтей и юношества, основанные С. М. Макаровой и издаваемые под ред. П. М. Ольхина. Подписной год с 1-го ноября 1909 г. Первые №№ выс. немедленно. Г.г. годовые подписчики журнала „Зад. Сл.“ для дѣтей младшаго возраста (от 5 до 9 лѣт) получаютъ 52 №№ и 48 премій. В числѣ которых: большая картина в хромоолеограф. красках „Ничья“ академика А. А. Харламова. 12 новѣйших игр, занятій и работ для дѣтей, на раскрашенных и черных листах, для вырѣзыванія, силеиванія, вышиванія, складыванія и пр. 12 иллюстри-

рованих книжок розказов, повістей і сказок для маленьких дітей. 12 вып. ілюстр. видання „Дневник Мурзилки“, записки о веселых приключеніях и путешествіях крошечных лѣсных челоуѣчков-эльфов, с мног. илюстр. В. Кокса. „Маленькій русскій натуралист“, мір животных в разказах и очерках для дітей, со мног. илюстр. Игра „Степка-растрепка“, на большом листѣ. „Стѣнная таблица“ росписаніе занятій. Карманный календарик „Миньон“ и мн. др.

Гг. годовые подписчики „Зад. Сл.“ для дітей старшаго возраста (от 9 до 14 лѣт) получают 52 №№ и 48 премій. В числѣ которых: акварельная картина „Подайте слѣпому!“ худ. Д. Л. Дилманса. 12 повістей, разказов и пьес для юношества, русских и иностранных авторов, с илюстр. 8 вып. „Книги знаменитых людей“. Биограф. словарь для юношества. Г. Рукавишников, с порт. 6 вып. „Голубая волна“. Новая книга Л. А. Чарской. 6 вып. „В мірѣ стихов“. Жемчужины русской поэзіи, собрала М. Лемко. „Юный весельчак“, сборник анекдотов, составил Вадим Радецкий. „Библиотека юнаго натуралиста“, отдѣльныя книжки под ред. Н. Анненскаго. „Календарь и записная книжка“ для учащихся на 1910—11 учебный год в изящном коленкор. переп. „Стѣнная таблица—росписаніе уроков“ и мн. друг. Крім того, при каждом изданіи будут высылаться: „Задушевное Воспитаніе“ и „Дѣтскія Моды“. Подписная цѣна каждаго изданія „Задушевнаго Слова“, со всѣми объявленными преміями и приложеніями, с доставкой и пересылкой.—за год ШЕСТЬ рублей, Допускается разсрочка на 3 срока: 1) при подпискѣ 2) к 1 Февраля и 3) к 1 мая—по 2 руб. С требованіями, с обозначеніем изданія (возраста), обращаются: в конторы „Задушевнаго Слова“, при книжных магазинах Т-ва М. О. Вольф—Москва: 1) Кузнечный мост, 12, или 2) Моховая ул., 22.

Пчеловодный Мір З 1-го січня (января) 1910 року в Київі під редакцією А. Е. Тітова буде виходить 2 рази в місяць, нова ілюстрована часопись поступового бжільництва на російській мові. В часописі будуть брати

Народний голос ілюстрована політично-просвітна і літературна часопись виходить що тижня в четверг під редакцією Андрія Веретельника в Чернівцях. „Народний Голос“ містить найрозуміліше писані всякі поучаючі, просвітні, наукові і цікаві статі. В кожному числі є оповідане, поезія, стаття історична, богати новини з цілої Русі і з широкого світа, а також інтересна всячина. Подає практичні ради для домашнього господарства, а для розради смішні анекдоти і дотепи у „Веселому кутикови“. Взагалі „Нар. Гол.“ подає усе найпотрібніше і найцікавіше та користне. До того кожде число „Народного Голосу“ окрашене численними ілюстраціями, або з нашої історії, з нашого теперішнього життя, із всяких винаходів і чудес техніки, та відбитки з малюнків наших найспосібніших артистів-живописців. До кожного числа „Народного Голосу“ долучається „Новістевий додаток“, в котрому даються найзнаменитші повісти наших і чужих письменників також ілюстровані. Опріч того яко додаток долучається до „Народного Голосу“ що другий тиждень знамениту суспільно-економічну часопись п. н. „Народне Богатство“. Святоточні числа „Народного Голосу“ виходять в подвійнім обемі і дуже богато та прегарно ілюстровані.—Цілорічні передплатники дістають ще опріч того дуже гарну премію при кінці року. Передплата „Народного Голосу“ враз з всіма додатками виносить річно лиш 4 корони. Адреса: „Народний Голос“, Чернівці, ул. Панська ч. 33. (Буковина).

участь видатні російські і закордонні пасішники оригінальними творами по науковим і практичним питанням бжільництва. В часописі буде багацько міститись перекладних творів з закордонної пасішної літератури і буде з усіх сторін освічено становище пасішної справи в усіх краях світу. В часописі також будуть друковатись твори і на українській мові. Часопись буде мати багацько розкішних малюнків. Річна предплата за 24 числа—2 карб. 50 коп. Гроші можливо предплачувати в 2 сроки при замовленні 1 карб. 50 к. і к 1-му травню—1 карб. Подробиці програми по проханю надсилаються дарма. Предплату слать на адресу: г. Київ, редакція журналу „Пчеловодный Мір“, Хрещатик 40.

1910 г. второй год изданія принимается подписка на 1910 год **Наше Дѣло**. Выходитъ два раза в на журнал **Наше Дѣло**. мѣсяц. Журнал посвящает себя вопросам сельской и рабочей кооперации преимущественно Киевской губернии и всего Юго-западнаго края, а также губерній: Черниговской, Полтавской, Екатеринославской и Бессарабской. Журнал издается при ближайшем содѣйствіи членов Бюро Киевскаго Союза Потребительных Обществ и этим самым непосредственно обслуживает интересы всѣх потребительных обществ Киевской и сосѣдних губерній, тяготящихся к Союзу. Подписная цѣна: на год—4 р., на 6 мѣс.—2 р. 25., на 3 м.—1 р. 75 к. Членам потребительных обществ, всѣм кооперативным предпріятіям кредитным и ссудосберегат. т-вам, сельско-хозяйств. об-вам и т. п., професіон. группам, сельским учителям, крестьянам и рабочим на год—3 руб., на 6 мѣс.—1 р. 65 к., на 3 мѣс.—85 к. Адрес редакціи: Киев, Подол, Воздвиженская, 1, Помѣшеніе Бюро Киевскаго Союза Потребительных О-в, Редакция журнала „Наше Дѣло“ Телефон № 2467.

Сокретар Редакціи *И. М. Тихомиров*.
Редактор-Издатель *А. И. Гдѣшинскій*.

Приймається передплата на 1910 р. на **Записки** НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА присвячену передовсім українській історії, фільольогії й етнографії, що виходить у Львові що два місяці під редакцією Михайла Грушевського (XIX рік видання). Журнал сей крім розвідок, заміток і матеріалів по українству—історії староруської, литовсько-польської й новітньої доби, історії літератури, етнографії, язика та иньшим близьким областям наук подає широко ведений перегляд наукової літератури, яка дотикається просто або посередно вказаних вище дісциплін—окремих публікацій і видань періодичних (коло 200 наукових часописей в перегляді), в виді критичних оцінок або рефератів. Передплату для Росії 6 рублів на рік (поодинокі книжки по 1 р. 50 коп.) приймає Книгарня „Літературно-Наукового Вістника“ в Київі (Б.-Владимірська № 28). Тамже на складі всі инші видання Наукового Товариства імені Шевченка: Збірники секцій історичної, фільольогічної й природничо-математичної, Жерела (Fontes historiae ruthenicae), Памятки (Monumenta linguarum litterarum ruthenicarum), Українсько-руський Арх., Українська Бібліотека, Історична Бібліотека, Матеріали до української етнології, Етнографічний Збірник, Студії з поля суспільних наук, Часопись правнича й економічна, Правнича Бібліотека, Матеріали до української бібліографії. В справі обміну звертатися на адресу: Львів, ул. Сулінського 17, Наукове Товариство ім Шевченка.

ЗАПИСКИ Українського Наукового Т-ва в Києві виходять від р. 1908. Передплата на першу серію: 5 р. з пересилкою в Росії, за кордон—6 р. Для студентів, учеників, народніх учителів 3 р., для членів Т-ва 2 р. Приймається передплата в бюро Т-ва при редакції Л. Н. Вістника, В. Володимирська, № 42.

ЗАПИСКИ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА Наукова часопись, присвячена передовсім українській історії, фільології і етнографії. Виходить під редакцією М. Грушевського, XVI рік видання. Передплата в Росії 6 руб. на рік, поодинокі книжки 1 руб. 50 к. Посилать: Львів (Lemberg) Австрія, Супінського ч. 17 наук. тов. ім. Шевченка. (Sevcenko—Gesellschaft der Wissenschaften), або через контору „Літ.-Науков. Вістника“, Київ, Володимирська, 28.

РІДНИЙ КРАЙ Підписка на 1910-й рік. 5-й рік видання. Виходить в Києві, 4 рази на місяць, (48 чисел на рік) з ілюстраціями, під редакцією О. Пчілки (О. Косач).

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, пьєси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і инше мистецтво, дописи, оповістки. Ціна „Рідного краю“, з пересилкою, на рік 4 р., на півроку 2 р., на 2 місяці 1 р.; Рідний Край з ілюстрованим місячним додатком **МОЛОДА УКРАЇНА** коштує на рік 5 р., на півроку 2 р. 50 к., на 3 м. 1 р. 25 к. Молода Україна окреме від Рідного краю—2 р., на рік, 1 р. на півроку. Адрес: Київ, Благовіщенська, 115. Всі ціни і для заграниці—однакові.

ДІЛО Щоденна Українська газета. Передплата в Росії на рік 18 карб., на 1/2 р. 9 карб. Австрія, Львів, (Lemberg), Ринок 10.

== ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА 1910 РІК. ==

НА УКРАЇНСЬКУ НАРОДНЮ ІЛЮСТРОВАНУ ГАЗЕТУ

СЕЛО

(другий рік видання).

Ціна на рік 2 руб., на пів року 1 руб. 10 коп., на 3 міс. 60 коп.

Рокові передплатники одержать дурно додаток Календарь—книжку на 1910-й рік при числі 3 „СЕЛА“.

Село призначається головним чином для хліборобів і робітників. **Село** виходитиме що тижня в четвер і таким чином дасть змогу кожному хліборобові і робітникові мати у неділю свіжу газету. **Село** подаватиме статі й новини про сучасне життя на Україні в Росії і за кордоном, вірші, оповідання, популярні статі з української історії і письменства, з наук природних, лікарських, з сільського господарства, кооперації, техніки і інш. **Село** буде містити дописи з сіл і міст. **Село** даватиме відповіді на запитання передплатників, а також поради лікарські, господарські й юридичні (відповіді і поради будуть давати спеціалісти). **Село** заручилося згодою брати участь таких учених і письменників: М. Біляшевський, Ю. Будяк, В. Винниченко, М. Вдовиченко, М. Грушевський, О. Грушевський, М. Гехтер, М. Залізник, М. Коцюбинський, В. Корольов, М. Левицький, Майорський, І. Огієнко, О. Олесь, Л. Пахаревський, М. Павловський, В. Самійленко, Ю. Сірий, Т. Суліма, С. Черкасенко, С. Русова, О. Русов, М. Черняхівський, Ол. Черняхівський, Л. Старицька, Черняхівська, М. Шаповал і інші.

Передплату приймає Книгарня „Літературно-Наукового Вістника“ у Києві, Вел.-Володимирська № 28, Українська книгарня в Харькові, Рибна ул. № 25.

Посередникам 5% від передплати.

Статі і дописи просять надсилати в книгарню Л.-Н.-Вістника.

Видавець-Редактор ГАННА ЯМПОЛЬСЬКА.

Продається одривний календарь на рік 1910. „**ЧАС**“ Ціна 50 коп. і 75 коп. Склад видання: у Києві, Українській Книгарні Л.-Н. Вістника, В. Володимирська, 28. Також можна купувати по всіх кращих книгарнях на Україні.

В Українській Книгарні (бувша „Київської Старини“)

== Київ, Безаківська, 8 ==

продаються всякі українські книжки де б вони і ким не були б видані. Великий вибір портретів українських гетьманів, письменників і артистів. Збірники українських пісень з нотами, листовні картки і малюнки.

Каталог виєилається даром.

Рік видання

2

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА 1910 РІК

НА ПОПУЛЯРНИЙ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ
ІЛЮСТРОВАННИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІСЯЧНИК

Рік видання

2

Українська Хата.

Напрямок журналу: національно-поступово-демократичний.

В 1910 р. „Українська Хата“ освітлюватиме можливо повно українське життя з погляду національно-культурних потреб України і міститиме: *белетристику*: поезію, оповідання, повісти, малюнки, нариси і т. и., *статті наукові*; *статті публіцистичні*, в яких обговорюватимуться всі пекучі справи українського життя, науки, літератури й мистецтва; *статті літературно-критичні*, з характеристикою творів і діяльності наших письменників, особливо сучасних; *огляди преси української, російської, польської і инш.* в звязку з українським рухом; *огляди українського громадсько-культурного життя*; *огляди найцікавіших подій по-закордонного життя*.

В 1910 р. „Українська Хата“ даватиме переклади творів з чужих мов і характеристики чужих письменств; даватиме репродукції творів українських художників, малюнки, віньєтки, портрети письменників і діячів українських.

До участі в „Укр. Хаті“ запрошено видатних українських письменників.

На підставі особливої згоди *О. Олесь* в 1910 р. всі нові свої твори міститимуть тільки в „Українській Хаті“.

В „Укр. Хаті“ містили свої твори або згодились працювати: Христя Алчевська, В. Алешко, Юр. Будяк, Ганна Барвіннок., Бондаренко, Іван Бурячок (худож.), Васильківській С. (худож.) В. Винниченко, Ів. Виговський, М. Венгжин, М. Вороний, П. Богацький В. Гордіїв, М. Голубець, Андрій Горленко, М. Дяченко (худож.), М. Євшан, Ол. Журлива, Галина Журба, Михайло Жук, М. Залізник, Ів. Ізакевич (худож.), Ільченко (худож.), Як. Іщенко, П. Капельгородський, Гр. Коваленко, Є. Коваленко, Н. Кибальчич, В. Крижановській, худож. Кричевський, Козачка, Г. Комарова, Ольга Кобилянська, Петро Карманській, О. Кузьминський, Богдан Лепкий, Я. Літинський, Іван Липа, д-р І. Луценко, Л. Лукич(енко), Іван Личко, Майорський, М. Мандрика, П. Мазюкевич, Ол. Неприцький-Грановський, О. Олесь, А. Очеретяний, Микола Олександрович, Т. Осадчий, М. Підгірянка, Л. Пахаревський, С. Провітязин, О. Плющ, Василь Пачовській, С. Павленко, С. Полуян, Б. Раєвський, С. Русова, Одарка Романова, Н. Романович, М. Сріблянський, Евг. Сердюк, Юр. Сірий, Евг. Стебновський, В. Степанківський, К. Стеценко, Гр. Сьогобочний, Л. Сохачевська, С. Твердохліб, св. Тимченко, Гнат Хоткевич, А. Худоба, Іван Труш (худож.), В. Тарноградський, Ан. Товкачевський, Гр. Чупринка, С. Черкасенко, Чепіга, І. Шульга (худож.), М. Шаповал, О. Шпитко, Гордій Юрич, Михайло Яцків, Л. Яновська і багато інших.

Передплата на 1910 рік на „Українську Хату“ 4 карб. (за кордон 10 корон), півроку 2 карб., окрема книжка 35 коп. (з пересилкою 40 коп.), можна виплачувати частками по 2 карб.

Передплата приймається в головній конторі і редакції журналу: Київ, Бульварно-Кудрявська, 16. Або в „Українській Книгарні“ Безаківська, 8; книгарні „Літературно-Наукового Вістника“ Вел.-Володимирська, 28. У Харькові: в „Українській Книгарні“ Рибна, 25. В Житомирі: в книгарні В. Совінського. У Полтаві: в книгарні Г. Маркевича. Бульв. Котляревського. У Варшаві: в Гр. Степури Новий Світ. 62, к. 26. В Одесі: у В. Буряченка, Конна 19, 10. В Москві: у К. Титаренка Красноселська ул. д. № 65, кв. 6. У Елисаветграді: С. Я. Берзера. Сінна вул. У Кам'янці-Подольському: Приходько, Бульварна ул. власн. дім. У Катеринославі: книгарні Э. Лозинської Проспект, дім. Вебера. В Сороки, Бесар. губ. в Євстафія К. Грабчака, Бекировская ул. соб. д. У Мелітополі, Межевая ул. д. б. Ессена у К. І. Залізняка В. Галичині: Львів, книгарня Наукового Т-ва, Ринок, 10.

Комплект „УКРАЇНСЬКОЇ ХАТИ“ за 1909 рік продається в конторі журналу по 2 карбованці.

Видавець Ів. Бойко.

Редактор П. Богацький.

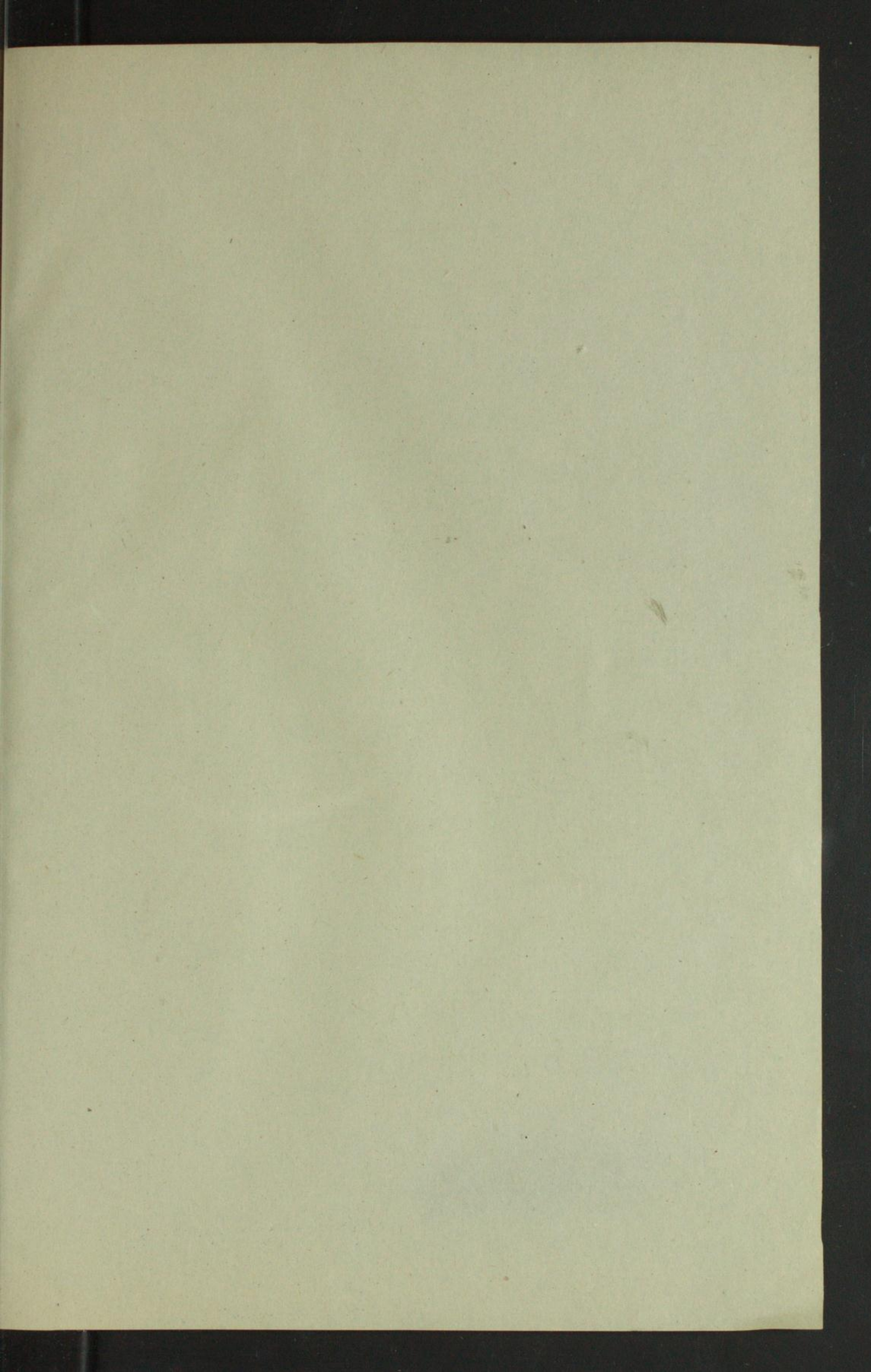
Друк. „Петр Барський“, в Києві.

Наукова бібліотека
Національного університету
«Києво-Могилянська
академія»

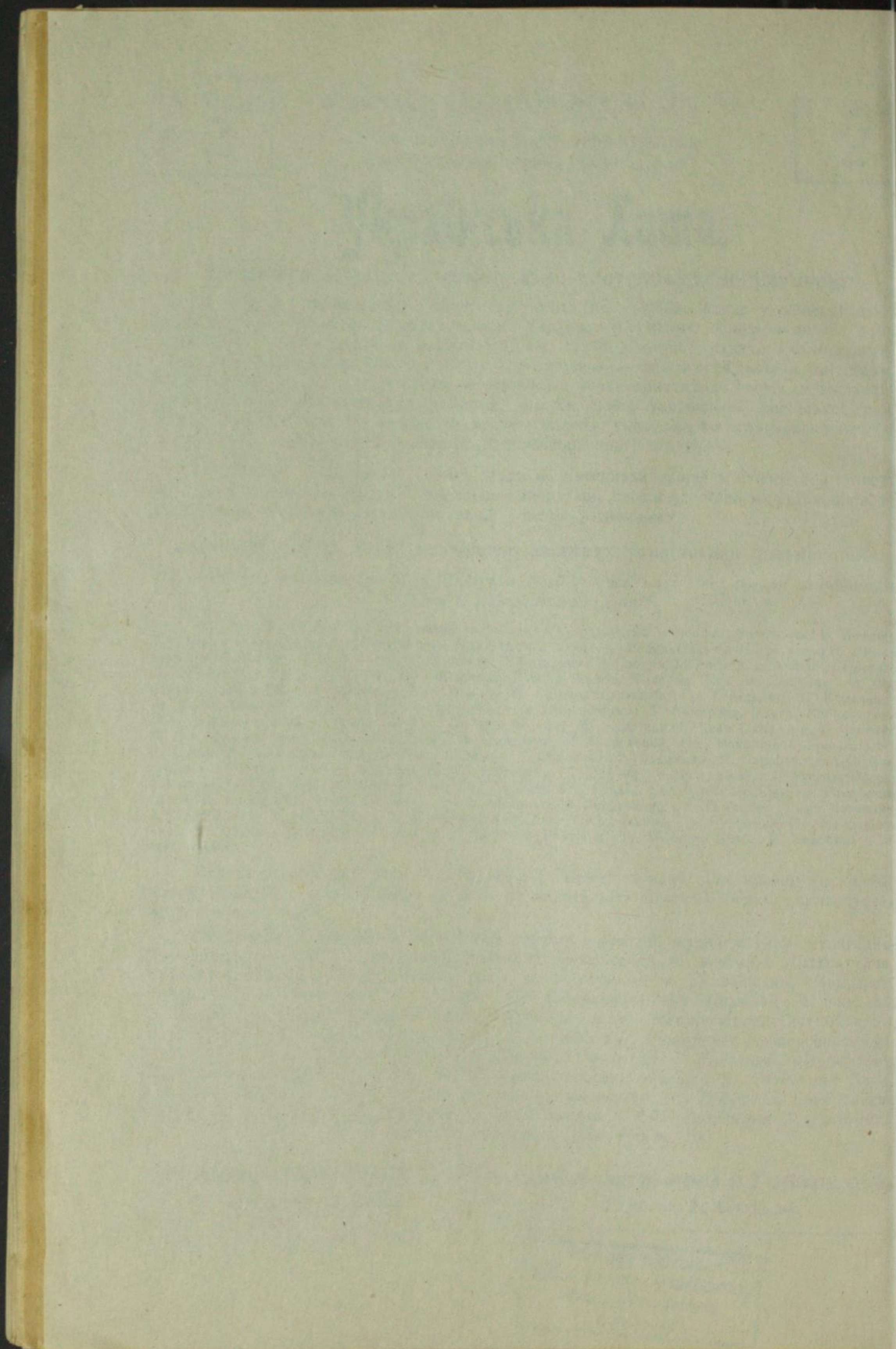
464682

149871

2000
van. EP

149871

UKMA Library * Book

0571857

